

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** Т. Гранчак, д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу політологічного аналізу. **Редакційна колегія:** Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова.

Адреса редакції: НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524–25–48, (044)525–61–03. E-mail: siaz2004@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 15

ЗМІСТ

Коротко про головне

КСУ відкрив провадження за зверненням Верховної Ради щодо законопроекту про децентралізацію

Аналітика

Пальчук В.

Реформування Конституції України і Мінські домовленості: особливості взаємозв'язку

Тарасова В.

Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці

Жангожа Р.

Україна – Иран: перспективи торгово-економічних отношений. Прогнозные оценки

Партійна позиція

Потіха А.

Партія «Відродження» в умовах підготовки до майбутніх місцевих виборів

Економічний ракурс

Кулицький С.

**Проблеми розвитку українського
гірничо-металургійного комплексу на сучасному етапі**

(Закінчення. Початок у попередньому випуску)

Наука – суспільству

Зозуля С.

**Новації у сфері освіти й науки: аналітичний огляд нормативно-правових
актів та інформації (липень 2015 р.)**

Проблеми інформатизації

Гранчак Т.

**Україна і Друга світова війна: підходи до осмислення і представлення
в соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек**

Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Бібліотека XXI століття: перспективи та інновації»
(м. Київ, КНУКіМ, 23-24 квітня 2015 р.)

Давидова І.

**Аналітична діяльність як напрям розвитку
когнітивної функції документно-інформаційних установ**

Кобелєв О.

**Інформаційно-аналітичний компонент
порівняльних досліджень у бібліотекознавстві**

До уваги держслужбовця

Горбань С.

Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог

Шановні колеги!
Наступний випуск видання – у вересні 2015 р.

Коротко про головне

КСУ відкрив провадження за зверненням Верховної Ради щодо законопроекту про децентралізацію

Конституційний Суд України (КСУ) ухвалив відкрити конституційне провадження у зв'язку із зверненням Верховної Ради про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції. Про це йдеться в повідомленні прес-служби КСУ. «Колегія суддів ухвалила постанову про відкриття конституційного провадження», – сказано в повідомленні. Також на засіданні було обговорено питання про форму розгляду справи. «Суд прийняв постанову з цього питання. Справа розглядатиметься у формі письмового слухання», – зазначили в КСУ. Нагадаємо, 16 липня Верховна Рада України після тривалого обговорення і дискусій підтримала цей законопроект 288 голосами. 17 липня звернення парламенту надійшло в КСУ (*<http://www.rbc.ua/rus/news/ksu-otkryl-proizvodstvo-obrashcheniyu-rady-1437577648.html>*). – 2015. – 22.07).

Аналітика

В. Пальчук, канд. наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Реформування Конституції України і Мінські домовленості: особливості взаємозв'язку

16 липня Верховна Рада України прийняла Постанову «Про включення до порядку денного другої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) і про його направлення до Конституційного Суду України». Таке рішення було ухвалено 288 народними депутатами з 374 народних депутатів, зареєстрованих у сесійній залі. Не голосували в повному складі фракція Радикальної партії, а із фракції «Самопоміч» «за» проголосував лише один народний депутат – голова парламентського Комітету у закордонних справах Г. Гопко.

Відповідно до прийнятої Постанови, законопроект про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади), поданий Президентом України як невідкладний, був направлений до Конституційного Суду України для одержання висновку щодо відповідності його вимогам ст. 157 і 158 Конституції України.

Згідно з проектом закону Верховна Рада України постановляє внести до Конституції України (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 30, ст. 141) зміни до таких статей Основного закону – 118, 119, 132, 133, 140–144.

У пояснювальній записці до проекту Закону України «Про внесення змін

до Конституції України (щодо децентралізації влади)» йдеться, що українське суспільство вимагає якісних, глибинних та системних змін до Основного закону України, які мають сприяти досягненню визначеної у чинній Конституції України мети, пов'язаної, зокрема, з прагненням розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну та правову державу. Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), Україна отримала інструмент та дороговказ для своїх перетворень. Виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом у Європейському Союзі. Такими вимогами є відповідність Копенгагенським критеріям – параметрам, яким мають відповідати держави – члени Європейського Союзу. Саме тому Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», яка схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5, передбачено реалізацію конституційної реформи, у тому числі в частині децентралізації.

Метою запропонованих змін, відповідно до пояснювальної записки, є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування. При цьому запропоновані зміни відповідають установленій у ст. 2 Конституції України унітарній формі державного устрою.

Законотворча ініціатива Президента передбачає зміну окремих положень Конституції України щодо адміністративно-територіального устрою. Зокрема, закріплено, що територія України поділена на громади. Громада є первинною одиницею в системі адміністративно-територіального устрою України. Передбачається, що адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на засадах єдності та цілісності державної території, децентралізації влади, повсюдності та спроможності місцевого самоврядування, сталого розвитку адміністративно-територіальних одиниць з урахуванням історичних, економічних, екологічних, географічних і демографічних особливостей, етнічних і культурних традицій.

Змінами вилучаються з конституційного регулювання місцеві державні адміністрації та відповідно скасовується інститут голів місцевих державних адміністрацій. Натомість основні повноваження зосереджуються на базовому рівні – у громаді. Передбачається утворення виконавчих органів місцевого самоврядування громади, які є підконтрольними й підзвітними раді громади. При цьому голова громади головує на засіданнях ради громади, очолює виконавчий орган місцевого самоврядування громади. У свою чергу районна рада, обласна рада обирає зі свого складу відповідно голову районної ради, голову обласної ради, який очолює виконавчий комітет ради.

Разом з тим децентралізація не означає послаблення центральної влади в таких питаннях, як оборона, зовнішня політика, національна безпека, верховенство права, дотримання прав і свобод людини. Саме тому, на думку

глави держави, для нагляду за додержанням Конституції і законів України органами місцевого самоврядування пропонується запровадити інститут префектів. Законопроектом передбачено, що префекта призначає на посаду та звільняє з посади за поданням Кабінету Міністрів України Президент України. Префект зупиняє дію актів місцевого самоврядування з мотивів їх невідповідності Конституції чи законам України з одночасним зверненням до суду.

Крім того, законопроектом передбачено, що у разі ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, районної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого.

Саме призначення на місцях префектів по вертикалі Президента та закріплення в Основному законі повноважень глави держави достроково припинити повноваження виборних місцевих органів влади зазнало критики з боку як депутатів, так і громадських діячів. У більшості зауважень щодо таких змін насамперед ішлося про суттєве збільшення повноважень Президента. Розширення цих повноважень ряд представників парламенту та громадських діячів вбачають у такому:

– по-перше, звертається увага на надання Президенту повноважень достроково припинити повноваження виборних місцевих органів влади (мерів, міських, районних, обласних рад) з можливістю призначення прямого президентського правління через спеціального уповноваженого та призначення позачергових виборів. Так, відповідно до змін, ст. 144 викладена в такій редакції: «У разі ухвалення головою громади, радою громади, районною, обласною радою акта, що не відповідає Конституції України, створює загрозу порушення державного суверенітету, територіальної цілісності чи загрозу національній безпеці, Президент України зупиняє дію відповідного акта з одночасним зверненням до Конституційного Суду України, тимчасово зупиняє повноваження голови громади, складу ради громади, районної, обласної ради та призначає тимчасового державного уповноваженого». Принаймні на деякий час уся влада в такій області буде сконцентрована в руках двох посадовців, призначених Президентом – префекта та тимчасового державного уповноваженого. Крім того, можливість такої санкції Президента запропонованим формулюванням передбачається ще до ухвалення відповідних вердиктів судом, який, теоретично, може визнати ухвалений місцевим органом акт таким, що відповідає Конституції;

– по-друге, збереження старої системи подвійного підпорядкування – представником держави (префектом) на місцях буде особа, яка призначається і звільняється Президентом за поданням уряду. Префект під час здійснення своїх повноважень відповідальний перед Президентом України, підзвітний та підконтрольний Кабінетові Міністрів України. На думку депутата від фракції

«Самопоміч» О. Сироїд, заступника Голови ВРУ, знову створюється система, де уряд працюватиме без «рук», тому що «руки» будуть повністю узалежені від Президента.

Більше того, префект буде одночасно представником виконавчої влади на місцях та контролюючою особою для місцевого самоврядування, знову ж таки залежним від Президента. З таким конфліктом повноважень і залежністю префект ніколи не буде безстороннім у ставленні до органів місцевого самоврядування;

– по-третє, надання Президенту судової функції – скасування рішень префектів у випадку порушення ними Конституції чи законів.

За словами О. Сироїд, «якби під час Майдану такі повноваження були у В. Януковича, то він би абсолютно у конституційний спосіб припинив повноваження місцевих органів влади, які підтримали Майдан і спокійно призначив своїх уповноважених». «Тоді не було б нинішньої суперечки довкола змін до Конституції, а ще не було б війни, “ДНР” та “ЛНР” і, зрештою, України також би не було», – прогнозує можливі наслідки пропонованих змін у випадку їх реалізації заступник Голови ВР.

Деякі депутати пов’язують розширення повноважень Президента із ситуацією, що склалася в країні у зв’язку з військовою агресією Росії в Східних регіонах України, адже в умовах війни та загрози подальшої окупації території України необхідна оперативна здатність саме глави держави реагувати на будь-які прояви сепаратизму, у тому числі, на будь-які рішення, які суперечать інтересам держави. Утім, виходячи з того, що військові умови є тимчасовими, то логічним, на їхню думку, виглядає внесення згаданих вище положень не до основного тіла Конституції, а до її Перехідних положень.

Для порівняння доцільно навести законотворчий приклад Польщі, у якій право зупиняти повноваження органів місцевого самоврядування має парламент за поданням Прем’єра, який також підконтрольний парламенту. Підвалиною демократії у цій країні є те, що виконавча влада підконтрольна парламенту.

Найбільшого резонансу в експертному середовищі та в українському суспільстві загалом викликав п. 18. ст. 144 у такій редакції: «Особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей визначаються окремим законом». Саме цей пункт змін до Конституції передбачає врахування комплексу заходів з виконання Мінських домовленостей від 12 лютого 2015 р. Опоненти з депутатського корпусу до цих змін до Конституції зауважують, що в законопроекті про внесення змін до Конституції в частині децентралізації влади йдеться про особливий статус територій на Донбасі. Найбільше негативної оцінки отримали дії щодо перенесення цих норм із Прикінцевих та перехідних положень проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» в основне тіло Конституції.

Водночас інші наголошують на тому, що ухвалення таких змін до Конституції стане лише дипломатичним кроком, який не може нашкодити суверенітету України і лише дасть можливість показати, що Україна виконує

Мінські домовленості, навіть незважаючи на те що Росія та бойовики саботують їх виконання. Як наголосив Голова Верховної Ради України В. Гройсман, у законопроекті про внесення змін до Конституції в частині децентралізації влади не йдеться про особливий статус територій на Донбасі. За його словами, згадується лише ухвалений раніше парламентом закон про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей. «Жодного слова в змінах до Конституції щодо особливого статусу немає і не було. Це неправда. Є тільки згадка про ухвалений закон Верховною Радою України, який має назву наступну: “Про особливості місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей”. Цей закон повністю відповідає територіальній цілісності, незалежності і суверенітету нашої держави», – зазначив він.

Правовими документами, які на законодавчому рівні визначають особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей, є Закон України № 1680-VII «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей», прийнятий 16.09.2014 р., та Закон України «Про внесення зміни до статті 10 Закону України “Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей”» від 17.03.2015 р. № 256-VIII.

Ці закони, розроблені й ухвалені в рамках Мінських домовленостей, і визначають надання особливого статусу терміном на три роки територіям, які не контролюють сили АТО станом на день прийняття закону. Так, відповідно до ст. 1 Закону від 16.09.2014 р. № 1680-VII, тимчасово, на три роки з дня набрання цим Законом чинності, запроваджується особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей, до яких належать райони, міста, селища, села, що визначаються рішенням Верховної Ради України. Згідно з цим Законом, законодавство України в окремих районах Донецької та Луганської областей на період дії особливого порядку місцевого самоврядування діє з урахуванням особливостей, визначених цим Законом (ст. 2).

Закон також передбачає введення правових норм амністії для учасників подій на території Донецької, Луганської областей. Відповідно до ст. 3 цього Закону, держава гарантує відповідно до закону недопущення кримінального переслідування, притягнення до кримінальної, адміністративної відповідальності та покарання осіб – учасників подій на території Донецької, Луганської областей. Органам влади та їх посадовим (службовим) особам, підприємствам, установам, організаціям усіх форм власності забороняється дискримінація, переслідування та притягнення до відповідальності осіб з приводу подій, що мали місце в Донецькій, Луганській областях. Стаття 5 передбачає, що в окремих районах Донецької та Луганської областей місцеве самоврядування здійснюється відповідно до Конституції та законів України відповідними територіальними громадами безпосередньо та через органи місцевого самоврядування. Повноваження депутатів місцевих рад і посадових осіб, обраних на позачергових виборах, призначених Верховною Радою

України цим Законом, не можуть бути достроково припинені. В окремих районах Донецької та Луганської областей законами України запроваджується особливий порядок призначення керівників органів прокуратури і судів, який передбачає участь органів місцевого самоврядування у вирішенні цих питань.

Закон також закріплює правові норми економічної та іншої підтримки з боку держави цих територій Донецької та Луганської областей. Вводиться спеціальний економічний режим (не такий, як по країні), щоб стимулювати інвестиції і допомогти підприємствам для відновлення об'єктів промисловості, транспортної та соціальної інфраструктури, житлового фонду, переорієнтації промислового потенціалу, створення нових робочих місць, залучення інвестицій і кредитів для відновлення і розвитку об'єктів, розташованих в окремих районах. Ці норми прописані в ст. 6–8. Зокрема, ст. 6 передбачає, що для забезпечення узгодженої діяльності органів місцевого самоврядування та центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей Кабінет Міністрів України, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади можуть укладати з відповідними органами місцевого самоврядування угоди щодо економічного, соціального та культурного розвитку окремих районів. У ст. 7 зазначається, що держава надає підтримку соціально-економічному розвитку окремих районів Донецької та Луганської областей. Державна підтримка полягає в запровадженні законом відмінного від загального економічного режиму здійснення господарської та інвестиційної діяльності, спрямованого на відновлення об'єктів промисловості, транспортної та соціальної інфраструктури, житлового фонду, переорієнтацію промислового потенціалу, створення нових робочих місць, залучення інвестицій і кредитів для відновлення та розвитку об'єктів, розташованих в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Відповідно до ст. 8 органи виконавчої влади сприяють розвитку в окремих районах Донецької та Луганської областей транскордонного співробітництва, спрямованого на розв'язання спільних проблем розвитку, посилення та поглиблення добросусідських відносин між територіальними громадами, органами місцевого самоврядування окремих районів з адміністративно-територіальними одиницями Російської Федерації на основі угод про прикордонне співробітництво, що укладаються територіальними громадами, органами місцевого самоврядування, місцевими органами виконавчої влади України та територіальними громадами в межах компетенції, встановленої Законом.

Дотримання правопорядку на цих територіях, згідно із Законом, передбачається здійснювати завдяки створенню загонів народної міліції. Відповідно до ст. 9 в окремих районах Донецької та Луганської областей рішенням міських, селищних, сільських рад створюються загони народної міліції, на які покладається реалізація завдання з охорони громадського порядку в населених пунктах цих районів.

Відповідно до Закону України «Про внесення зміни до статті 10 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах

Донецької та Луганської областей» від 17.03.2015 р. № 256-VIII, Верховна Рада України постановляє: 1. Статтю 10 Закону України «Про особливий порядок місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей» (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 45, ст. 2043) доповнити пунктами 4 і 5 такого змісту: «4. Статті 2-9 цього Закону діють з дня набуття повноважень органами місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей, обраними на позачергових виборах, проведених відповідно до Конституції України, цього та інших законів України, з додержанням засад загальних, рівних, вільних і прозорих виборів, а також публічності та відкритості виборчого процесу як основних принципів виборчого права, встановлених Конституцією України та міжнародними договорами України, що закріплюють загальновизнані міжнародні стандарти забезпечення прав людини і є частиною національного законодавства України, у тому числі з обов'язковим дотриманням стандартів ОБСЄ щодо проведення демократичних виборів, із забезпеченням:

- участі в спостереженні за виборами міжнародних безсторонніх спостерігачів, зокрема від Бюро демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ, Конгресу місцевих та регіональних влад Ради Європи, інших міжнародних організацій та іноземних держав, а також інших офіційних спостерігачів;

- безпечних умов діяльності та безперешкодної участі офіційних спостерігачів у виборчому процесі;

- виведення усіх незаконних збройних формувань, їх військової техніки, а також бойовиків та найманців з території України;

- недопущення незаконного втручання у виборчий процес, у тому числі з боку незаконних збройних формувань;

- дотримання принципів політичного плюралізму і багатопартійності, рівності прав і можливостей участі у виборчому процесі;

- свободи передвиборної агітації, рівних можливостей доступу до засобів масової інформації та відновлення з цією метою українського теле- та радіомовлення, обігу українських друкованих засобів масової інформації на всій території Донецької та Луганської областей;

- дотримання гарантій вільного волевиявлення та таємного голосування, виборчих прав внутрішньо переміщених осіб, які були змушені покинути місця проживання в окремих районах Донецької та Луганської областей;

- прозорого підрахунку голосів, установа підсумків голосування і результатів місцевих виборів.

5. Передбачений цим Законом особливий порядок діяльності органів місцевого самоврядування в окремих районах Донецької та Луганської областей реалізується виключно органами місцевого самоврядування, що обрані на позачергових виборах, призначених і проведених відповідно до Конституції України, цього та інших законів України».

Сам процес організації появи в проекті Закону про внесення змін до Конституції України п. 18 ст. 144 про особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей, а саме

перенесення цього пункту з прикінцевих положень законопроекту до основного тіла Конституції, для більшості експертів та громадськості також залишає багато запитань. Як відомо реєстрація самого законопроекту за номером 2217а датується 01.07.2015 р. Саме в зареєстрованому законопроекті від 01.07.2015 р. особливий порядок здійснення місцевого самоврядування в окремих адміністративно-територіальних одиницях Донецької і Луганської областей розміщено в Прикінцевих та перехідних положеннях проекту Закону «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)». Відтак, тоді ще не йшлося про внесення «пункту про Донбас» до самої Конституції. Натомість уже в доопрацьованому проекті Закону, який зареєстрований у ВРУ 15.07.2015 р., ця норма перенесена в основне тіло Конституції. Тобто напередодні дня розгляду та голосування в парламенті.

Як відомо, 1 липня Президент України П. Порошенко заявив, що проект змін до Конституції не передбачає ніякого особливого статусу Донбасу. «Проект припускає можливість специфічного порядку здійснення місцевого самоврядування в окремих адміністративно-територіальних одиницях Донецької і Луганської областей, що визначається окремим законом», – зазначив Президент.

У день прийняття в парламенті Постанови про направлення законопроекту «Про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади)» на розгляд Конституційного Суду П. Порошенко наполягав на прийнятті цих змін до Конституції щодо децентралізації, водночас його опоненти звертали увагу суспільства на неочікувану появу в основному тілі Конституції п. 18 ст. 144 («про особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей»), який, на їх переконання, не відповідає національним інтересам країни, але який так підтримують Європа та США. Опоненти законопроекту поправок до Конституції нарікають на те, що ця норма з'явилася через тиск Заходу та Росії на українську владу. П. Порошенко це спростовує. Але примітно, що саме 15 липня, у день, коли в законопроекті відбулися зміни, до Києва прибула помічник держсекретаря США В. Нуланд, яка наступного дня була присутня у Верховній Раді під час голосування. «У ці години і хвилини здійснюється шалений тиск на народних депутатів з боку міжнародної спільноти для того, щоб “ДНР” і “ЛНР” отримали особливий статус в нашій Конституції. Аргументують необхідністю “продемонструвати виконання Мінських домовленостей. Хіба весь цивілізований світ і без того не бачить, ХТО насправді є агресором і ХТО порушує всі норми міжнародного права і всі домовленості?» – зазначила на своїй сторінці у Facebook заступник Голови ВРУ, народний депутат від фракції «Самопоміч» О. Сироїд. Вона застерігає від прийняття змін до Основного закону про особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей. За її словами, Кремль хоче аби саме ці «відсутні» російські війська та найманці через свій «особливий статус» отримали перепустку до політичного процесу України, можливість впливати на зовнішню політику та фінансування з державного бюджету коштом українського народу.

Натомість у Європейському Союзі та США вітають включення до порядку

денного другої сесії Верховної Ради України восьмого скликання законопроекту про внесення змін до Конституції України (щодо децентралізації влади) і його направлення до Конституційного Суду України. Брюссель очікує, що ці поправки будуть проголосовані в другому читанні у вересні. Так прокоментував у Брюсселі речник ЄС з питань зовнішньої політики та політики безпеки. «Ми вітаємо голосування переважною більшістю голосів як коаліційних, так і опозиційних депутатів, що прокладає шлях для конституційних поправок, які дозволять децентралізацію, а також подальшу необхідну судову реформу», – зазначив він. Речник ЄС назвав важливим той факт, щоб поправки, які направлені на розгляд Конституційного Суду перед їх ухваленням, містили дозвільні обмовки для конкретної процедури самоврядування в окремих адміністративно-територіальних одиницях у Донецькій і Луганській областях відповідно до рекомендації Венеціанської комісії. «Це важливо в цілях повного виконання Мінських домовленостей. Брюссель очікує, що ці поправки будуть проголосовані у другому читанні у вересні, до проведення запланованих місцевих виборів», – пояснив він. За словами представника, ЄС розцінює конституційну реформу як ключовий елемент процесу реформ, що продовжується в Україні. «Частина фінансової підтримки ЄС надається на умовах прогресу в цій сфері», – наголосив він.

Така позиція ЄС та США більшою мірою насторожує опонентів внесення особливого статусу Донбасу до Конституції України з депутатського корпусу парламенту, експертів та активну частину громадськості українського суспільства. Основним аргументом своєї позиції вони називають тиск на Україну стосовно внесення змін до Конституції, що є запереченням права українського народу на самовизначення. Привертає увагу і факт відсутності суспільного обговорення та нівелювання ролі Конституційної Комісії. Громадськість та експерти не були широко залучені до обговорення та дискусії щодо запропонованих змін до Конституції.

Для більшості експертів стало зрозумілим, що ЄС чекає від Києва виконання Мінських домовленостей і там очікують, що до кінця року прописані пункти будуть виконані, тобто відбудеться внесення змін до Основного закону відповідно до них. Аргументовано пояснив позицію ЄС експерт «Дзеркала тижня» С. Рахманін. Він зазначає, що єдиний пункт Мінських угод, де є чіткі терміни виконання – 11 пункт. І саме це стало аргументом, за допомогою якого Брюссель, Берлін, Вашингтон та Москва змогли змусити Київ виконувати його, не чекаючи, поки будуть виконані інші вимоги, що не містять посилань на дати. Пункт 11 Мінських домовленостей передбачає: «Проведення конституційної реформи в Україні з набуттям чинності до кінця 2015 року нової конституції, що передбачає як ключовий елемент децентралізацію (з урахуванням особливостей районів Донецької та Луганської областей, погоджений із представниками цих районів), а також ухвалення постійного законодавства про особливий статус окремих районів Донецької та Луганської областей відповідно до заходів, вказаних у примітках (прим.1) до кінця 2015 року».

У нещодавніх заявах лідерів «нормандської четвірки» вчергове підкреслювалось, що умови Мінських домовленостей для розв'язання конфлікту на Донбасі мають бути виконані до кінця 2015 р.

Проте, звертає увагу С. Рахманін, і в Україні, і в ЄС поки мовчать про те, що, виконавши першу частину 11 пункту Мінських домовленостей, «проголосувавши 18-й пункт перехідних положень, згадавши там про “особливості самоврядування”, Київ не тільки чітко виконує приписи 11 пункту Мінських домовленостей, а й надає їм юридичної сили. Мінські домовленості – просто папірець. Конституція – Основний Закон», – підкреслив експерт.

Якщо з позицією ЄС більш-менш зрозуміло – Європа просто шукає шляхи дистанціювання від воєнного конфлікту в Україні, їй не потрібні подальші економічні проблеми, які вона і так відчуває від санкцій проти Росії, то позиція США в цьому питанні потребує пояснень. Президент США Б. Обама не зацікавлений у конфронтації з Росією, узгодженості дій з якою потребує в сирійському та іранському питаннях, через Україну. Деякі експерти припускають, що США і Росія досягли домовленості з іранського питання. Для Б. Обами Іран потрібен, щоб приборкати терористичне угруповання «Ісламська Держава». У домовленостях з Іраном для США потрібна була підтримка Росії. Ця країна залишається єдиним союзником і головним торговим партнером Ірану. Як зазначає з цього приводу А. Шмулевич, равін, президент Інституту східного партнерства (Ієрусалим), на перший погляд здається, що для Росії це занадто не вигідна домовленість, тому що призведе до зниження ціни на нафту. Проте він переконаний, що відповідь на це питання отримали, коли П. Порошенко вніс в український парламент законопроект про зміни в Конституцію, які практично закріплюють російську окупацію Донбасу і тоді, коли український парламент за це проголосував. «Путінський проект “Новоросія” провалився, але головна ціль Путіна – нейтралізація Майдану. Якщо Україна почне проводити реформи, якщо стане першою пострадянською країною, яка змогла побудувати нормальне суспільство, якщо російські громадяни побачать, що можна жити по-людському, – то це буде смертельним присудом усьому путінському режиму. Включення в склад України Донбасу з його бойовиками і правом вето на зміну зовнішньополітичного і внутрішньополітичного курсу України, – прямий шлях до досягнення цих путінських цілей. За це він, як бачимо, готовий заплатити любую ціну і Обама йому її запропонував – згода на зниження ціни на нафту і отримання домовленості з Іраном», – пояснив свою думку експерт.

Подібну думку висловив російський економіст, екс-радник президента Росії А. Ілларіонов, який вважає, що президент США Б. Обама і президент Росії В. Путін домовилися, що Росія тепер буде підтримувати Америку в переговорах з Іраном і Сирією, а натомість США будуть на боці Росії в українському питанні. «Угода укладена без участі України і за рахунок України», – констатує експерт.

Ще більш категорично і принципово висловлюються опоненти змін до Конституції з депутатського корпусу парламенту. Так, представники фракції «Самопоміч» переконані, що будь-який особливий статус для Донбасу в

Конституції – це легітимація російських військ та найманців на території України, а їхня інтеграція в українську політику – це кінець європейських перспектив для України і успіх плану Кремля. «Хіба не очевидно, що для хлопців, які воюють і воювали на Сході України, для родин тих, хто загинув від рук російських солдат і найманців, для українців, які понад рік підтримують військо і один одного в стані страшного спротиву агресії та окупації – визнання особливого статусу ‘ДНР’ та ‘ЛНР’ – це державна зрада і зрада Українського народу?» – зазначила заступник голови ВРУ О. Сироїд.

Проект Закону про внесення змін до Конституції України, а саме п. 18 ст. 144 про особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей, викликав значне інформаційне збурення і серед активного прошарку громадськості українського суспільства. Громадськість у першу чергу хвилюють ті правові передумови, що закладені в цих змінах. Те, що у громадськості, серед якої є їхні рідні та загиблі учасниками АТО, норми амністії до бойовиків викликають негативне ставлення, – є очевидним. Їх більше хвилює особливий статус народної міліції, утримання якої лягає на плечі українців, а також відбудова за рахунок держави цих територій. Більше того, у соцмережах поширюється думка про те, що українці швидше готові підтримати варіант відмови від окупованих територій російськими військами Луганської та Донецької областей, ніж повернення цього «нариву» з його бойовиками до складу України та його подальшого фінансування з боку її громадян.

Також висловлюється занепокоєння з приводу того, що пропоновані зміни до Конституції можуть мотивувати інші регіони України – області чи частини адміністративної території (наприклад, Закарпаття) – вимагати такого самого «особливого порядку самоврядування» – достатньо буде зібрати збройне угруповання і домовитися чи то з В. Путіним, чи то з Румунією або Угорщиною (залежно від регіону) – і таким чином досягти для себе потрібного статусу, як сьогодні території Луганської та Донецької області.

Підтримуючи такі аргументи, народний депутат В. Сюмар, яка не голосувала за ці зміни до Основного закону України, застерегла, що тут воля проста – Україна або буде, або з парадом «особливих статусів» буде на черзі Буковина, Закарпаття тощо. «Бо чому вони не гідні особливих статусів? Це серйозний ризик, до якого може призвести сьогоднішнє голосування моїх колег. Не варто забувати – далі місцеві вибори. І тоді приклад Донбасу може стати показовим для інших регіонів: взяв в руки зброю – отримав особливий статус», – зауважила політик.

У цьому контексті, примітним залишається той факт, що навесні поточного року у своїх публічних виступах народний депутат від «Блоку Петра Порошенка» Ю. Луценко, який категорично виступав у парламенті під час голосування 16 липня «за» внесення цієї норми до Конституції, наголошував, що Донбас може отримати таке ж розширення повноважень, як і всі області країни: «Це називається децентралізація, посилення повноважень Донбасу, Харківської, Сумської, Рівненської, Чернігівської чи іншої області. Особливої області в Україні не повинно бути. Вони повинні мати максимум повноважень,

але жодних особливостей, преференцій. Ніхто нікого не кормить – усі живемо разом, в одній державі».

Наразі стає очевидним, що ухвалення в Конституції України норми про те, що особливості здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей визначаються окремим законом, не принесе бажаного розв'язання проблеми консолідації українського суспільства – поки що це рішення призвело до ще більшого громадського збурення. Сьогодні громадськість активізується в соцмережах з приводу донесення свого ставлення стосовно цих пропонованих норм Конституції до представників влади. Так, користувачі Twitter змогли вивести хештег #НетОсобомуСтатусуДонбасса на перше місце. На думку багатьох, «особливе здійснення місцевого самоврядування» призведе до значного погіршення безпеки, соціальної та економічної ситуації в державі, а також буде сприяти інтеграції терористів «ЛНР» і «ДНР» в органи влади. Крім того, бойовики будуть мати вирішальний голос у питанні європейської і євроатлантичної інтеграції України.

Таке твердження ґрунтується на основі аналізу оцінки законопроекту громадськістю, експертами, а також реакцією на ці норми представників Росії і так званих «ДНР» та «ЛНР». Як заявили представники російської сторони, а саме МЗС РФ, дії Києва не сприяють досягненню стійкого урегулювання української кризи, а також підривають зусилля міжнародної спільноти з деескалації ситуації. «У Києві навіть не вважають за потрібне відреагувати на підготовлені і внесені Донецьком і Луганськом відповідні пропозиції щодо змін до Конституції України», – зазначено в заяві МЗС РФ. На думку російської сторони, цей законопроект не є тим документом, що передбачений Мінськими домовленостями, оскільки готувався без консультацій із представниками бойовиків.

Як видно із заяв представників «ДНР» їхня позиція чітко збігається з російською. Зокрема, член Контактної групи Д. Пушилін на Проект поправок до української Конституції, внесений до Верховної Ради Президентом П. Порошенком, зазначив, що він не відповідає принципам Мінських домовленостей. Він пояснив, що Київ, всупереч мінському Комплексу заходів від 12 лютого, не погодив конституційну реформу з главами так званих «республік» і не забезпечив законодавче закріплення особливого статусу Донбасу. «Комплекс заходів вимагає прийняття постійного законодавства про особливий статус. Ми будемо наполягати на розгорнутих формулюваннях особливого статусу. Безпосередньо в основному тексті Конституції України. На закріпленні в Конституції особливих прав Донбасу. Перш за все, на праві рівноправних договірних відносин з київською владою», – підкреслив він.

Більше того, представники терористичних угруповань «ДНР» і «ЛНР» сформулювали пропозиції з реформи Конституції України до засідання профільної Конституційної Комісії в Києві. «Нами направлені в Конституційну Комісію України на ім'я В. Гройсмана і в Мінську контактну групу на адресу представника ОБСЄ Х. Тальявіні, а також представнику Росії А. Кульмухаметову, представнику України Л. Кучмі і тимчасовому координатору групи з політичних питань П. Морелю пропозиції щодо змін до

Конституції України відповідно до пункту 11 Комплексу заходів з виконання мінських домовленостей від 12 лютого 2015 року», – зазначається в документі. Пропозиції передбачають включення до Основного закону України додаткового розділу, що закріплює особливий правовий статус окремих районів Донбасу. Уповноважені представники «ДНР» и «ЛНР» Д. Пушилін і В. Дейнего підкреслили, що пропозиції включають створення загонів народної міліції, підконтрольних місцевій владі, офіційний статус російської мови, особливий економічний режим. Також передбачена можливість укладення комплексу домовленостей і угод між центральною владою України і Донбасом. Пропонуються поправки до статті Конституції про судову систему, про прокуратуру, про місцеве самоврядування, про адміністративно-територіальний устрій України. Крім того, сепаратисти пропонують конституційно закріпити позаблоковий статус України.

Ця озвучена пропозиція представників «ДНР» та «ЛНР» є також відповіддю тим, хто категорично запевняє про необхідність включення норми «про закон про особливий порядок самоврядування» до Конституції з огляду на тяжкий стан військових справ на Сході України. Вона також завдає удару по аргументам стосовно того, що Київ зможе змінювати ключові положення закону, що регулює особливий порядок самоврядування на деяких територіях Донецької та Луганської областей, адже в змінах до Конституції не згадується конкретний закон (можна залишити стару версію, змінити, ухвалити новий тощо). Як звертає увагу С. Рахманін, Мінські угоди містять чіткий припис, що обов'язково має бути в цьому законі, ці вимоги сформульовані в примітці 1 до пункту 11. Відповідно до цієї примітки українська влада зобов'язана надати:

- звільнення від покарання, переслідування і дискримінації осіб, пов'язаних з подіями, що мали місце в окремих районах Донецької і Луганської областей;

- право на мовне самовизначення;

- участь органів місцевого самоврядування в призначенні голів органів прокуратури і судів в окремих районах Донецької і Луганської областей;

- можливість для центральних органів виконавчої влади укладати з відповідними органами місцевого самоврядування угоди стосовно економічного, соціального і культурного розвитку окремих районів Донецької і Луганської областей;

- держава надає підтримку соціально-економічному розвитку окремих районів Донецької і Луганської областей;

- сприяння з боку центральних органів влади транскордонному співробітництву в окремих районах Донецької і Луганської областей з регіонами Російської Федерації;

- створення загонів народної міліції з рішення місцевих рад з метою підтримки громадського порядку в окремих районах Донецької і Луганської областях;

- повноваження депутатів міських рад і посадових осіб, вибраних на позачергових виборах, які призначені ВРУ цим законом, не можуть достроково припинені».

Щодо тих заяв від депутатів, які озвучують, що в змінах до Конституції немає норми про особливий статус, а є згадка про особливості самоврядування, експерти зауважують, що неважливо як називати предмет – латиницею чи жаргоном, його сутність від цього не змінюється. «Особливий статус – правовий стан, що відрізняє одного суб'єкта від іншого. Буковина або Поділля не можуть призначати власних суддів, прокуратуру, “народну міліцію”, а “окремі райони Донецької та Луганської областей” – зможуть. Це і є особливий статус, хоч як його називай. Нам пропонують усе це узаконити, звільнити від відповідальності злочинців і фінансувати їх за бюджетний коштів», – резюмує С. Рахманін. На його переконання, якщо окрема територія матиме власні суди, прокуратуру, народну міліцію, то нехай краще вже була б повноцінна автономія.

Це усвідомлення найбільш яскраво описав у своєму зауваженні щодо норми до Основного закону про статус Донбасу експерт з конституційного права В. Мусіяка. Він стверджує, що відповідно до змін до Конституції передбачено, що Президент України може розпускати місцеві ради, які собі дозволяють виходити за рамки Конституції. Але водночас у законі про особливості місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей передбачено, що не допускається дострокове припинення повноважень місцевих органів влади, які обрано на цих територіях. Тому він чітко підкреслює, що «в тілі» Конституції визначено особливий статус Донбасу, а цього робити ніяк не треба, бо це потягне за собою ще ряд неприйнятних позицій, аж до визнання бойовиків, їх амністії.

Водночас більшість громадських діячів переконані, що такими нормами частина української території де-факто буде належати Росії, тільки перебувати на утриманні українських громадян. Зокрема, громадський діяч С. Хмара, зауважив, що через відповідні так звані «закони по Донбасу» передається частина українських територій під повне управління Росії. Вони лише формально залишаються в Україні для того, щоб Україна взяла їх на утримання, але не мала жодного впливу на їх діяльність. Натомість, на його думку, найнебезпечнішим для України є можлива етнічна чистка українців на цих територіях.

Таким чином, норма змін п. 18 ст. 144 до Конституції України про регулювання окремим законом особливостей здійснення місцевого самоврядування в окремих районах Донецької і Луганської областей, на якій так наполягає Захід, зумовить переведення російської агресії щодо України з площини зовнішньополітичного питання в площину внутрішнього конфлікту. Очевидно, що США та ЄС намагаються всіма шляхами «дипломатично» позбутися цієї вкрай незручної теми. Як зазначає А. Ілларіонов, лише для того, щоб це перестало бути «війною», за яку повинні нести відповідальність також і ті країни, які гарантували Україні територіальну цілісність за Будапештським меморандумом.

Водночас активізація українського суспільства може внести свої корективи в ситуацію, адже рішення щодо змін до Конституції не стали результатом загальнонаціонального консенсусу після відповідного діалогу та фахового

обговорення. Спроби ігнорувати громадську думку загрожують поглибленням відстані між владою і громадськістю. Зі свого боку, заступник Голови Верховної Ради О. Сироїд повідомила, що відсутність обговорення та нівелювання ролі Конституційної Комісії змушують депутатів намагатися донести до Венеційської комісії факт існування іншої позиції. Як член Конституційної Комісії, вона відправила до Венеційської комісії листа з альтернативним висновком стосовно проекту змін до Конституції в частині децентралізації. Більше того, після голосування за спрямування проекту змін до Конституції до Конституційного Суду вона мала можливість пояснити членами Венеційської комісії, що той текст, який вони попередньо схвалили, і текст, який Верховна Рада підтримала 288 голосами, – то два різні тексти. «Зважаючи на те що висновок Венеційської комісії називається “попередній”, я звернулася до них як член Конституційної Комісії з викладеною хронологією конституційного процесу та переліком застережень стосовно змісту запропонованих змін. Маю надію, що це вплине на зміст остаточного висновку», – зазначила вона. А поки українське суспільство має ще час для осмислення тих норм змін до Конституції України, стосовно яких робитиме свій висновок Конституційний Суд. Як відомо, рішення Конституційного Суду України щодо проекту змін до Конституції в частині децентралізації влади має з’явитися до кінця серпня. «Я думаю, що приблизно десь на кінець серпня ми можемо отримати за термінами, це буде залежати від Конституційного Суду, цей висновок і далі вже проводити консультації щодо розгляду в стінах українського парламенту», – повідомив Голова Верховної Ради В. Гройсман. Це означає, що вже в серпні парламент може попередньо схвалити зміни до Конституції щодо децентралізації (*Матеріал підготовлено за інформацією таких джерел: Офіційний веб-портал ВРУ (<http://zakon4.rada.gov.ua/laws>), ТСН (<http://ru.tsn.ua/analitika/ukrainu-obmenyali-na-iran-452895.html>), Корреспондент.net (<http://ua.korrespondent.net/ukraine/3540059-popravky-do-konstytutsii-ne-vidpovidauit-minskym-pryntsypam-pushylin>), ZN.UA (http://dt.ua/columnists/konstituciyniy-proces-za-scho-progolosuvali-deputativ-178999_.html), Еспресо (http://espreso.tv/news/2015/07/18/minski_ugody_mayut_buty_vykonani_do_kincy_a_roku_quotnormandska_chetvirkaquot), особиста сторінка у ФБ Оксана Сироїд (<https://www.facebook.com/oksana.syroyid?fref=nf>), Вікторія Сюмар (<https://www.facebook.com/vsiumar?fref=nf>).*

В. Тарасова, власкор СІАЗ НБУВ

Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці

Питання розширення українсько-китайського співробітництва є в центрі уваги української та китайської сторін. КНР і Україна встановили дипломатичні відносини 23 роки тому. На сьогодні Китай входить у топ-3 торгових партнерів

України. У 2014 р. Верховна Рада України прийняла закон про ратифікацію Договору про дружбу й співробітництво між Україною та Китайською Народною Республікою. За це рішення проголосувало 257 народних депутатів з 325, зареєстрованих у сесійній залі. Головне науково-експертне управління Верховної Ради вважає, що ратифікація цього Договору сприятиме розвитку співробітництва України й КНР у політичній, торговельно-економічній, сільськогосподарській, енергетичній, інфраструктурній, авіакосмічній, гуманітарній областях і сфері безпеки.

Керівництва КНР і України сподіваються, що у 2015 р. у співпраці між країнами можна буде досягти прогресу й отримати реальні результати. «Два президенти (України та Китаю) домовилися, щоб китайсько-українське двостороннє співробітництво мало конкретні результати, щоб кожен громадянин Китаю і України дійсно побачив своїми очима, відчув реальні результати нашої спільної роботи. Є взаємна прихильність, взаємна готовність продовжувати ту співпрацю, яка є. І, оскільки зараз новий уряд, нове керівництво в Україні, яке, зрозуміло, по-новому бачить стратегію розвитку своєї країни, ми готові в цій сфері знайти точку сумісного інтересу, ті сфери двостороннього співробітництва, де попрацювати разом більш цікаво, ніж окремо», – підкреслив посол КНР в Україні Ч. Сіюнь. За його словами, Китай готовий і надалі зміцнювати дружбу з Україною. «Будемо дружити, співпрацювати, проводити спільну роботу з українським урядом, українським народом, з українським бізнесом», – він.

У цьому році Україна й Китай готуються до проведення третього засідання міждержавної комісії зі співробітництва. Це питання обговорювалося під час зустрічі віце-прем'єр-міністра, міністра регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України Г. Зубка з Надзвичайним і Повноважним Послом КНР в Україні Ч. Сіюнем. Як зазначається, Г. Зубко направив лист віце-прем'єру Державної ради КНР М. Каю з пропозицією китайській стороні провести третє засідання комісії зі співробітництва між урядами України та Китаю у вересні 2015 р. у Києві. Сторони погодилися провести засідання підкомісій з питань двостороннього співробітництва в усіх основних сферах торговельно-економічного співробітництва, зокрема сільського господарства та енергетики, до проведення третього засідання комісії зі співробітництва між урядами України та Китаю у вересні 2015 р. в Києві. Також сторони обговорили пропозицію КНР про активну участь України в спільній реалізації побудови економічного поясу Великого шовкового шляху, відповідний протокол про що підписаний Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та переданий Міністерству комерції КНР. «Цей документ дасть змогу визначити формат участі України в реалізації різних проектів і активізувати торговельно-економічне та інвестиційне партнерство між Україною і Китаєм», – заявив Г. Зубко. За його словами, Україна зацікавлена в активізації та розширенні співробітництва у сфері сільського господарства і в торговельно-економічному співробітстві. «Ці питання ми можемо обговорити в рамках роботи підкомісій, щоб вийти з конкретними пропозиціями та проектами щодо співпраці в рамках третього засідання

міжурядової комісії», – зазначив глава українського Мінрегіону. Крім того, на засіданнях підкомісії планується обговорити питання співпраці двох країн в енергетичній, інфраструктурній галузях і питання розвитку високих технологій. Ч. Сіюнь при цьому підкреслив, що уряд Китаю залишається прихильником дружби й активного співробітництва з Україною. «Ми готові разом з урядом України дати сигнал бізнесу Китаю та України працювати й реалізовувати нові проекти», – наголосив посол. Також дипломат зазначив, що в рамках проекту економічного поясу Великого шовкового шляху прогнозується, що інвестиції Китаю становитимуть близько 50 млрд дол. Усього в найближчі п'ять років Китай запланував інвестиції на суму близько 500 млрд дол. в економіку інших країн світу. За його словами, на сьогодні китайська економіка переходить від кількісного до якісного розвитку. «Ми плануємо інвестувати в нові технології, і в цьому напрямі є великі перспективи співпраці з Україною», – зазначив він. За словами посла, Китай готовий до активної співпраці та реалізації проектів в агропромисловому комплексі України. «Ми готові брати активну участь у реалізації національної програми з розвитку АПК і готові інвестувати в модернізацію логістики експорту зернових, що дасть змогу українському зерну значно наростити свій експортний потенціал», – зазначив посол КНР в Україні Ч. Сіюнь.

У цілому, українська та китайська сторони погодилися, що 2015 р. має стати роком серйозної роботи в розвитку політичного діалогу та активізації торговельно-економічного й інвестиційного співробітництва. Як заявив напередодні постійний представник КНР у Радбезі ООН Л. Цзеі, Китай завжди поважав суверенітет України. На цьому лідери ЄС і Китаю також наголосили під час XVII саміту ЄС – Китай у Брюсселі. Євросоюз і Китай підтримують територіальну цілісність і суверенітет України. За словами президента Європейської ради Д. Туска, вони зосередили увагу на сусідах, в особливості на Україні. «Це важливо ще раз підтвердити, що конфлікт у східній частині України може бути вирішений лише мирними засобами, через повне дотримання міжнародного права, особливо суверенітету, територіальної цілісності й незалежності України», – підкреслив він. У свою чергу прем'єр Держради КНР Л. Кецянь нагадав, що Китай і Європа були учасниками розбудови міжнародного порядку після закінчення Другої світової війни. «Ми повинні твердо підтримувати принципи Статуту ООН і забезпечувати мир та стабільність у світі», – наголосив глава уряду КНР.

У зв'язку з такою позицією, Китай і ЄС заявляють про свою готовність допомагати Україні в проведенні реформ. «Стабільна й успішна Україна в інтересах Китаю і ЄС. Ми зацікавлені допомогти в проведенні реформ і в розвитку», – заявив Д. Туск за підсумками саміту ЄС – Китай.

На підтвердження своїх слів китайська сторона, зокрема, восени поточного року надасть гуманітарну допомогу Україні у вигляді понад 23 тис. комп'ютерів для українських шкіл. Про це заявив під час «години запитань до уряду» в парламенті міністр освіти і науки України С. Квіт.

Примітним залишається той факт, що китайська сторона вибудовує міжнародні зв'язки таким чином, щоб допомогти китайському бізнесу

інтегруватися в міжнародні товарообмінні мережі, знайти партнерів в інших країнах світу, налагодити довгострокові відносини, що особливо важливо для китайської економіки в контексті стратегічного курсу уряду Китаю на інтеграцію у світову торгівлю. Одночасно керівництво Китаю має на меті залучити якомога більшу кількість іноземних, у тому числі українських, компаній у Китай з метою встановлення балансу між експортом і імпортом. Таке рішення Китаю є перспективним сигналом для українського бізнес-середовища.

Україна для КНР є важливим партнером, оскільки, крім агропромислового, має значний науково-технологічний потенціал у деяких сферах, цікавих китайській стороні. Також є коридором між Заходом і Сходом. За словами посла Китаю в Україні Ч. Сіюня, Китай приєднав Україну до процесу створення єдиної системи інфраструктурних і торгових шляхів у Євразії, яка має об'єднати східну та західну частини континенту й стати аналогом Великого шовкового шляху у XXI ст. «Я вручив уряду України документ про розробку і введення в дію проекту “101 пояс і один шлях”, що включає спільне обговорення, будівництво й розвиток торговельних та інфраструктурних шляхів. Крім того, я представив основну суть стикування стратегій країн у проекті “101 пояс і один шлях”, а також надав конкретні проекти співпраці в політичній сфері, інфраструктурі і фінансових потоках», – заявив він.

Українсько-китайське співробітництво в агропромисловій сфері

Протягом останніх років між Україною та КНР налагодилися перспективні взаємозв'язки в агропромисловій сфері. На сьогодні Україна з Китаєм уклали значну кількість контрактів на постачання українських зернових, м'яса та м'ясопродукції на китайський ринок. Для цього китайська сторона провела ряд заходів щодо сертифікації української агропродукції. У поточному році Китай уклав з Україною додаткові контракти на постачання 600 тис. т зернових.

«У цьому році понад півмільйона тонн зернових вже відвантажено за китайським контрактом та додатково на 600 тис. т укладені контракти», – зазначив міністр аграрної політики і продовольства О. Павленко. Раніше в Мінагрополітики повідомляли про те, що Україна до кінця I кварталу 2015 р. експортувала близько 27 млн т зернових.

У минулому році українська сторона, незважаючи на численні труднощі, війну та економічну кризу, виконала взяті на себе перед китайською стороною зобов'язання й поставила в КНР 1,5 млн т кукурудзи. Нагадаємо, два роки тому ДПЗКУ отримала від Китаю масивний кредит на розвиток АПК в обмін на зобов'язання поставити в КНР 1,5 млн т кукурудзи. Виконавши це зобов'язання, Україна небезпідставно сподівається на подальший розвиток співпраці з китайською стороною. У планах української сторони направити делегацію, щоб спробувати досягти нової угоди, яка може подвоїти експорт кукурудзи. Згідно з офіційними даними митниці Китаю, у січні Україна стала найбільшим експортером кукурудзи, поставивши 470,047 т за місяць, випередивши США, що посідають перше місце в загальносвітовому експорті.

Китай – густонаселена країна, можливості якої з нарощування власного виробництва кукурудзи практично вичерпані. Водночас споживання цієї культури в країні стійко зростає, що рік від року збільшує її імпорتنний потенціал і змушує китайських імпортерів шукати для себе все нових і нових постачальників. У зв'язку з виснаженням власних запасів і зростанням цін на внутрішньому ринку, Китай, який посідає друге місце у світі за кількістю споживаної кукурудзи, вийшов із пропозицією про підготовку ще ряду великих угод з Україною. За повідомленнями одного з покупців, у той час як ціна на місцеву кукурудзу, яку продають в одному з основних портів Китаю Шеньчжень, становить 400 дол. за 1 т, вартість на українську продукцію на період квітень – травень закріпилася на рівні 240 дол.

На збільшення обсягів українських зернових у поставках до Китаю вплинуло зниження інтересу китайських покупців до американської кукурудзи через вимоги американських постачальників покласти витрати з можливих ризиків, пов'язаних з імпортом генетичномодифікованої продукції, на замовників. На запитання «чому китайські компанії-покупці не замовили кукурудзу із США, адже їхні ціни більш конкурентно привабливі, ніж українські?» торговий менеджер з Державного торгового дому відповів так: «Американські постачальники переглянули пункти договору. У цьому причина».

Водночас, попри сприятливу ситуацію для збільшення експорту української агропродукції на китайський ринок, існують ризики для зриву контрактів. Ці ризики більшою мірою пов'язані з внутрішньою боротьбою між бізнесовими структурами за можливість використати ситуацію у власних інтересах. Однією з причин називають затримку в проведенні кадрового конкурсу в ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України». Ця затримка, як зазначають оглядачі ЗМІ, пов'язана зі спробою приватних структур і їхніх лобістів у владі усунути з китайського ринку держкорпорацію і самостійно забезпечувати зерновими. Відсутність повноважного керівника в ДПЗКУ лише спрощує це завдання. Як відомо, ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України», яка має виконувати багатомільярдний контракт з поставок зерна в Китай, уже більше півроку не має повноцінного керівника. Виконуючому обов'язки голови правління корпорації В. Томіленку 15 квітня Мінагропрод виніс догану за перевищення посадових повноважень при підписанні додаткової угоди до Генерального договору з китайською корпорацією ССЕС.

Нагадаємо, що в минулому році контракт між Державною продовольчо-зерною корпорацією України та китайською корпорацією був на межі зриву. За словами в. о. голови правління корпорації В. Томіленка, така ситуація була пов'язана з логістичними проблемами – необхідністю перевезти великі обсяги зерна в короткі терміни.

Аудитори провели перевірку діяльності української корпорації й підтвердили наявність претензій з боку Китаю за невиконання контракту на поставку зернових. У зв'язку з чим Китай подав до Лондонського міжнародного арбітражного суду позов до України на відшкодування збитків на

суму 3 млрд дол. Як наголошується, сума в 3 млрд дол. була надана Державній продовольчо-зерновій корпорації для закупівлі зернових з подальшою їх поставкою в Китай. У Комітеті Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією повідомляли, що всупереч домовленостям Китаю було продано зерна на суму тільки 153 млн дол. При цьому в обхід домовленостей з Китаєм, але на китайські гроші, за даними комітету, ДПЗКУ поставила в Ефіопію зернові на 28 млн дол., у Монако – на 14 млн дол., Саудівську Аравію – на 7 млн дол., Іран – на 24 млн дол., Кенію – на 11 млн дол., на Філіппіни – на 1,5 млн дол., до Швейцарії – на 61 900 000 дол., до Єгипту – на 26,3 млн дол. і сирійським повстанцям – на 325 тис. дол. Правоохоронні органи зацікавилися діяльністю ряду приватних зернотрейдерів, які могли виступити посередниками при виконанні Україною найбільшого контракту на поставку зерна в Китай. МВС запросило в Державній продовольчо-зерновій корпорації України інформацію про роль компаній Noble Resources, Minermet SA, Sinopharm Fortune Way Company при виконанні договору з Китаєм.

У зв'язку з такою ситуацією українська сторона провела ряд зустрічей із представниками Китаю щодо розв'язання цієї проблеми. За словами міністра агрополітики О. Павленка, поставки зерна в Китай за кредитною угодою, підписаною у 2012 р., Україна завершила успішно, проявивши себе як надійний партнер. Після чого відбулися ще робочі зустрічі з представниками китайської компанії ССЕС. Головною метою стало обговорення можливостей поглиблення стратегічної співпраці з китайськими партнерами та необхідності її успішної реалізації в майбутньому. ПАТ «ДПЗКУ» продовжує спрямовувати отримані від Експортно-імпортного банку Китаю кредитні кошти відповідно до їхнього цільового призначення. Зокрема, на закупівлю зернових культур в українських сільгоспвиробників, з метою їх подальшого експорту китайській стороні відповідно до Генерального договору про співпрацю у сфері сільського господарства між ССЕС та ПАТ «ДПЗКУ».

Перспективи співпраці в агропромисловій сфері КНР з Україною в першу чергу пов'язані з тим, що Китай має намір у поточному році збільшити на 33 % витрати на створення запасів зерна, харчових масел та інших видів сировини, ідеться в повідомленні Міністерства фінансів країни, підготовленому до Всекитайських зборів народних представників (ВЗНП, вищий орган державної влади Китаю). У результаті на ці цілі буде направлено 154 600 000 000 юанів (24,7 млрд дол.). Згідно з даними аналітиків Oil World, у квітні 2015 р. Китай збільшив імпорт соняшникової олії до 81 тис. т, що значно перевищує показник за аналогічний місяць роком раніше (35 тис. т). Ключовим постачальником продукції в азіатську країну залишається Україна, яка в розглянутий період відвантажила в зазначеному напрямку 75 тис. т продукції порівняно з 34 тис. т за квітень 2014 р. Усього ж з початку 2014/15 МР у країну було поставлено 286 тис. т олії, що на 24 тис. т перевищує результат за жовтень – квітень попереднього сезону. Зокрема, імпорт української продукції зріс на 12 тис. т на рік – до 266 тис. т.

Тенденцію до збільшення обсягів постачання вітчизняної агропродукції до КНР пояснюють слова голови Асоціації українсько-китайського співробітництва та колишнього посла України в Китаї І. Литвина. За його словами, є певна залежність китайського державного резерву від продукції, яку виробляє українське сільське господарство, де воно лідер. У першу чергу це соняшникова нерафінована олія. Цей товар входить до номенклатури товарів критичного імпорту КНР, і вони спеціальними рішеннями зобов'язують певні державні компанії закуповувати цей товар в Україні.

Така ситуація пояснює зацікавленість Китаю в залученні власних інвестицій в агропромисловий сектор України. У 2013 р. Державна продовольчо-зернова корпорація України й Синьцзянська виробничо-будівельна корпорація (Китай) підписали меморандум про співпрацю з підтримки пріоритетних проектів у сільському господарстві. Сума китайських інвестицій в український агросектор становила понад 2,6 млрд дол. Ця сума стала безпрецедентною для вітчизняного сільського господарства. Виконання цієї інвестиційної програми із Синьцзянською виробничо-будівельною корпорацією дало змогу реалізувати ряд ініціатив. Це і створення нових робочих місць на аграрних підприємствах, і забезпечення громадян високоякісними продуктами харчування, і збільшення експортного потенціалу українського сільськогосподарського сектору.

Китай готовий вкладатиме і в модернізацію зернової логістики України. Про це заявив посол КНР в Україні Ч. Сіюнь під час зустрічі з віце-прем'єр-міністром України Г. Зубком. «Ми готові брати активну участь у реалізації національної програми з розвитку АПК і готові інвестувати в модернізацію логістики експорту зернових, що дасть змогу українському зерну значно наростити свій експортний потенціал», – підкреслив він.

Розвиток техніко-економічного співробітництва

КНР зацікавлена в налагодженні співробітництва з Україною в галузі машинобудування та виробництва літаків. Саме пошук нових перспективних розробок для налагодження виробництва на власних промислових потужностях є чи не найпоширенішою промисловою політикою керівництва КНР. Наразі китайська сторона вивчає можливості серійного виробництва нового українського транспортного Ан-178 вантажопідйомністю до 18 т розробки ДП «Антонов» (Київ) на потужностях у КНР. І це не випадково: ДП «Антонов» – провідний український розробник і виробник авіатехніки, визнаний світовий лідер у ніші транспортних літаків найширшого призначення. Підприємство співпрацює із 76 країнами світу. Плани співробітництва України та КНР за програмою Ан-178 закріплені протоколом про наміри, підписаним китайською Beijing A-Star Aerospace Technology Co. та ДП «Антонов» у рамках церемонії першого польоту Ан-178 у Києві. Документ, зокрема, передбачає закупівлю китайською компанією в Україні двох Ан-178 з подальшою організацією виробництва літака в КНР. Умови перспективного співробітництва не розголошуються за бажанням китайського замовника. Новий Ан-178, який

створюється на заміну Ан-12, призначений для ефективного виконання всіх основних завдань транспортного літака, включаючи матеріально-технічне забезпечення, транспортування техніки, доставку обладнання. Значущою конкурентною відмінністю Ан-178 є можливість перевезення всієї лінійки вантажів, які пакуються, включаючи великогабаритні морські контейнери 1С. У виробничій кооперації за програмою Ан-178 задіяно близько 200 компаній з 14 країн. На сьогодні ДП «Антонов» просуває програму Ан-178 у тому числі в країнах Близького Сходу та Середньої Азії: інтерес до нового українського транспорту вже підтвердили ОАЕ та Азербайджан.

Зі свого боку, КНР демонструє також зацікавленість у налагодженні спільного виробництва авіаційних двигунів з Державним концерном «Укроборонпром». Як відомо, наразі китайська авіаційна компанія AVIC планує налагодити з українським держпідприємством «Івченко-Прогрес» спільне виробництво авіаційних двигунів. Про намір спільного виробництва заявив президент китайської авіакомпанії Л. Цзунмін. Зустріч відбулася під час міжнародної виставки сучасної авіаційної техніки Airshow China-2014 у Китаї 11–16 листопада. Раніше в «Укроборонпромі» повідомляли, що китайська авіакомпанія AVIC заявляла про зацікавленість у швидкому завершенні організації виробництва авіаційних двигунів АІ-322 і АІ-322ф на території Китаю.

На сьогодні українська сторона розглядає можливість виробництва китайських бойових літаків з українськими двигунами, які передбачають для постачання у ВПС України. Ідеться про китайські легкі штурмовики L-15 розробки компанії Hongdu. Планується, що фюзеляжі штурмовика направлятимуться в Україну з Китаю й забезпечуватимуться різними системами українського виробництва. Цей літак є легким тренувально-бойовим штурмовиком, який комплектується авіадвигунами, що випускаються на українському підприємстві «Мотор-Січ», і спроможний розвивати надзвукову швидкість.

Така зацікавленість китайської сторони пояснюється тим, що у 2013 р. КНР уже мала успішний результат виробництва перших шести навчально-тренувальних літаків L-15 з українськими двигунами, які йшли виключно на експорт. Про це в рамках XV Міжнародної виставки Aviation Expo/China-2013 повідомив генеральний менеджер Китайської корпорації по імпорту та експорту авіатехнологій (САТІС) М. Чжипін. «Робота з підготовки поставок сучасних навчально-тренувальних літаків L-15 у деякі африканські країни йде злагоджено», – зазначив він, не вказавши, до яких саме країн будуть відправлені машини. За словами керівника САТІС, початок експорту навчально-тренувальних літаків третього покоління означає, що Китай офіційно вийшов на міжнародний ринок торгівлі найсучаснішими військовими товарами й може успішно змагатися зі Заходом і Росією в цьому сегменті продукції. Контракт на поставки 12 літаків L-15 був підписаний з неназваним покупцем 13 листопада 2012 р. Літак L-15 оснащений двигунами АІ-222К-25Ф українського виробництва, створеними запорізькими ВАТ «Мотор-Січ» і ДП

«Івченко-Прогрес» за участі Харківської науково-виробничої корпорації «ФЕД».

27 січня поточного року з метою розвитку техніко-економічного співробітництва уряду України й КНР підписали відповідну угоду. КНР надасть близько 8 млн дол. для реалізації українських проектів. Це дасть змогу залучити безоплатну допомогу з боку уряду КНР у розмірі 50 млн китайських юанів (близько 8 млн дол.) для реалізації пріоритетних проектів української сторони. Також кошти будуть спрямовані на підтримку охорони здоров'я, освіти й подолання наслідків надзвичайних ситуацій.

З метою покращення техніко-економічного співробітництва Україна й Китай домовилися про взаємний обмін валютами гривнею і юанем (своп-лінії на суму 2,4 млрд дол.). Відповідні домовленості були досягнуті між Президентом України П. Порошенком і прем'єр-міністром Китаю Л. Кецяном під час зустрічі в Давосі. «Президент домовився з Л. Кецяном розпочати реалізацію раніше підписаних домовленостей по swap між валютами двох країн на суму 15 млрд китайських юанів», – ідеться в повідомленні.

Більше того, у поточному році Національний банк України та Народний банк Китаю підписали двосторонню угоду про валютний своп китайський юань/гривня на суму до 54 млрд грн і 15 млрд китайських юанів. «15 травня 2015 р. під час XXXIII засідання Клубу голів центральних банків країн Центральної Азії, Чорноморського регіону та Балкан у м. Шанхай (КНР) відбулося підписання головами центральних банків України та Китайської Народної Республіки В. Гонtareвою та Ч. Сяочуанем двосторонньої угоди про валютний своп для валют китайський юань/гривня на суму до 54 млрд грн та 15 млрд китайських юанів», – ідеться в повідомленні. Нова угода терміном на три роки набрала чинності з 23 червня 2015 р. Ця угода є надзвичайно важливою для країн як стратегічних партнерів і сприятиме економічному розвитку обох держав. Кошти, отримані за угодою, можуть бути використані на фінансування торгових операцій і прямих інвестицій між двома країнами. Практичне втілення домовленостей про валютний своп дає змогу зменшити тиск на валютний курс з боку імпортерів та допомагає в стабілізації вітчизняного грошово-кредитного ринку.

Китайські інвестиції в українську економіку

У рамках розвитку техніко-економічного співробітництва Україна зацікавлена в залученні китайських інвестицій. На сьогодні представники КНР шукають найбільш вигідні пропозиції для вкладення своїх фінансів. Крім агропромислової сфери, яка останнім часом найбільш цікава для китайської сторони, привабливими для китайських партнерів є енергетичний сектор, машинобудування, авіаційна галузь і приладобудування.

Так, КНР готова інвестувати 3,6 млрд дол. у підприємства вугільної галузі України, незважаючи на те що дотацій вугільній промисловості не передбачено Держбюджетом України на 2015 р. За словами міністра енергетики та вугільної промисловості України В. Демчишина, у ситуації, коли вугільна промисловість

не має державних дотацій, єдиним засобом є залучення підприємствами зовнішніх коштів. За його даними, уряд провів консультації з китайськими фінансовими інститутами, які підтвердили готовність виділити кошти в розмірі 3,6 млрд дол., у тому числі на добудову та модернізацію шахт.

Інтерес до України з боку китайських інвесторів, а також співпраця в частині залучення інвестицій є позитивним сигналом як для України загалом, так і для її окремих регіонів.

Зокрема, Сумщину для налагодження співпраці відвідали представники китайської енергетичної компанії – Корпорації ядерної індустрії (China Nuclear Energy Industry Corporation, CNEIC). «У наших планах – ознайомлення з роботою інституту прикладної фізики, підприємствами ВАТ “Селмі”, СНВО ім. Фрунзе, ВАТ “Сумський завод “Насосенергомаш” і концерном “Укрросметал” та проведення переговорів про співробітництво підприємств та наукових організацій Сумської області з Китайською Народною Республікою», – повідомив під час зустрічі з керівництвом області помічник генерального директора корпорації Хао Джі Ан Юн. Він зазначив, що китайські компанії повірили в Україну, в її енергетичний сектор, тому готові інвестувати в цю галузь. Заступник голови Сумської облради В. Лаврик зазначила, що хоча Сумщина є більш аграрною областю, але розвивається також і промислова сфера. «Сумська область має потужне машинобудування, ринок добрив, але його подальший розвиток потребує розширення ринків збуту, пошуку партнерів та інвесторів. Тому співпраця з Китаєм, на наш погляд, відкриє нові можливості та перспективи для зростання товарообміну між нашими країнами», – підкреслила вона. Це вже другий за останні півроку візит у регіон представників китайських енергетичних компаній. Раніше, у грудні 2014 р., на Сумщині побувала делегація компанії Zhyuan Energy Conservation and Protection Equipment Co Ltd, яка розглядала можливість будівництва в області різного типу електростанцій на основі біомаси.

Китайська компанія «Синвей Україна» планує інвестувати в розвиток українських портів. Наразі вивчається стан акваторії та портів України. Представники компанії відвідали морський порт «Південний». Метою їхнього візиту стало ознайомлення з потенціалом акваторії. Зокрема, компанія розглядає технічну можливість розвитку існуючої інфраструктури порту, а також будівництва нових інфраструктурних об'єктів під реалізацію власних проектів. Крім «Південного», китайські інвестори вивчають й інші порти Одеського та Миколаївського регіонів. Усього ж у розвиток морського господарства України заплановано інвестувати близько 5 млрд дол. США.

У 2014 р. досягнуто домовленості української сторони з КНР про виділення близько 18 млрд дол. на реалізацію в Україні програми оренди житла з правом викупу. Державна іпотечна установа України й профільна фінансова установа КНР уклали меморандум про спільну реалізацію в Україні державної програми, яка дасть змогу громадянам отримати житло в оренду з подальшим правом викупу під 3 % річних у гривні.

У поточному році між китайською та українською сторонами досягнуто домовленості про інвестування інфраструктурних проектів з будівництва

житла. Відповідний меморандум підписали в Києві уповноважений глави Мінрегіону України (за дорученням віце-прем'єра Г. Зубка) та уповноважений дочірньої компанії Китайської державної міжнародної трастово-інвестиційної корпорації CITIC Construction Co. Ltd. У Мінрегіоні повідомляють, що кредит надається під мінімальні відсотки, терміном на 15 років, з правом пролонгації. У планах виділення Україні кредиту в розмірі 15 млрд дол. у сфері будівництва. У міністерстві додали, що в Україні буде реалізовано пілотний проект інвестиційною вартістю до 1 млрд дол. Компанія CITIC розглядатиметься як генеральний підрядник – замовник з реалізації проектів. Мінрегіон займатиметься підготовкою та реалізацією проектів. Меморандум передбачає розвиток державної житлової політики, будівництво доступного житла, формування фонду соціального житла, розгортання молодіжного житлового будівництва, кредитування індивідуальних сільських забудовників, реалізацію інфраструктурних проектів.

Китайським інвесторам необхідні три фактори при розміщенні своїх виробництв – доступ до ринків ЄС, наявність відносно недорогої робочої сили та базової інфраструктури на земельних індустриальних майданчиках, завдяки яким можна швидко розпочати будівництво заводів. До того ж китайські компанії не потребують державної підтримки у формі держгарантій та інших пільг. Однак для них важлива відсутність непотрібних бюрократичних процедур і підтримка та сприяння на рівні місцевої влади.

Водночас китайський бізнес досить обережно ставиться до інвестування в Україну. Крім політичної нестабільності й складнощів в економіці, усе ускладнює наявність проблем із захистом іноземних інвестицій і невиконанням зобов'язань України щодо вже вкладених коштів. Представники КНР хочуть від української сторони гарантій збереження їхніх інвестицій. Ідеться про роботу над компромісним рішенням, яке влаштує всіх учасників ринку, інвесторів і український уряд. «Зайти на український ринок – це дуже великі ризики і висока вартість кредитів. Якщо політика збережеться і буде стабільною, природно, ми будемо інвестувати в рази більше. Якщо ж ми постраждаємо через обман, то інвесторів не буде в принципі»», – зазначив голова правління CNBM International Д. Джанг у коментарі українським ЗМІ (корпорація представлена на ринку України більше п'яти років, а із середини 2014 р. є економічним власником найбільших сонячних електростанцій в Україні. Нині компанія завершує формальності з оформлення в АМКУ своїх українських активів).

Співробітництво в галузі культури

Між Україною та КНР розширюється співпраця в галузі культури. До 50 заходів у різних сферах культурного життя, а також механізми й умови їх проведення прописані в Програмі культурної співпраці на 2013–2017 роки, підписаній у Пекіні за підсумками другого засідання українсько-китайської підкомісії з культурної співпраці. Зокрема, передбачене проведення взаємних днів культури, виставок, виступів художніх колективів, участь у конкурсах і

фестивалях, які відбуваються у двох країнах, а також спільна участь у багатосторонніх міжнародних культурних програмах і проектах. Перспективною стороною назвали організацію спільних телепроектів. У 2013 р. парафровано в Пекіні Меморандум про взаєморозуміння між Державним агентством України з питань кіно та Головнім управлінням преси, публікацій, радіо, кіно та телебачення Китаю.

Що стосується туризму, то обидві сторони працюють над підписанням меморандуму про надання Україні статусу держави, рекомендованої для відвідування китайськими тургрупами. Українська сторона також висловила надію на те, що в її художніх вишах навчатиметься ще більше студентів з Китаю. Як зазначив педагог Київського інституту музики ім. Р. Глієра, народний артист України О. Злотник, лише цей виш здатний прийняти до 50 студентів із КНР.

Проте для розвитку культурного співробітництва, як зазначають деякі представники української сторони, існують вагомні перепони. Зокрема, за словами посла України в Китаї О. Дьоміна, існуючий візовий режим між Україною і Китаєм є перепорою для розвитку міждержавних відносин. «Деякі українські чиновники досі вважають, що Китай міграційно може бути небезпечний для України. Велика проблема у візовому режимі – Україна стосовно Китаю поводитьсь, скажімо так, не зовсім адекватно», – заявив він. Посол також відзначив і деякий вплив російської пропаганди на думку китайців про Україну. «Безумовно, потужно працює російська пропаганда, тут великі представництва російських телевізійних та друкованих видань, а, на жаль, Україна сьогодні не має жодного, і це накладає відбитки», – підкреслив він.

Водночас налагоджуються швидкісні авіасполучення для перевезення пасажирів. 29 квітня 2015 р. зі столичного аеропорту «Бориспіль» вирушив перший рейс на далекомагістральному маршруті Київ – Пекін – Київ. Виконання регулярних рейсів на цьому маршруті почала авіакомпанія «Міжнародні авіалінії України». «Відкриття прямого повітряного сполучення між Пекіном та Києвом, по-перше, відповідає темпам розвитку двосторонніх відносин, по-друге, це новий додатковий канал, щоб люди з Китаю та України один до одного частіше заходили і краще один одного пізнавали», – зазначив під час церемонії відкриття рейсу посол КНР Ч. Сіюнь. Рейси виконуватимуться тричі на тиждень: по середах, п'ятницях і неділях (у зворотному напрямку: по вівторках, п'ятницях і неділях) літаками Boeing 767 з трьома класами обслуговування: бізнес, преміум економ та економ. Час у дорозі – близько 10 год.

Таким чином, розвиток українсько-китайського співробітництва стає більш багатовекторним. Обидві сторони до налагодження більш продуктивної взаємодії підходять передусім з позиції забезпечення національних інтересів. КНР враховує реальні можливості та перспективи України в агропромисловій сфері й напрацювання в технічних галузях, таких як літакобудування наприклад. Для України на сьогодні Китай виступає як ринок просування своєї продукції, а також джерело залучення інвестицій в економіку. Привабливість цього напрямку зовнішньої політики Української держави визначається

багатьома чинниками, серед яких не останнє місце посідає постійно зростаюча політична та економічна вага КНР у світі (*Статтю написано з використанням інформації таких джерел: Урядовий портал (http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247326386&cat_id=244277212); Міністерство аграрної політики та продовольства (<http://aucc.org.ua/%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/page/3>); ПАТ «Державна продовольчо-зернова корпорація України» (<http://pzcu.gov.ua/ua/press/news/item/781>); Офіційний сайт ТПП України (<http://www.ucci.org.ua/home.html>); *Bin.ua* (*bin.ua*); *UAINFO* (*uainfo.org*); *Цензор.НЕТ* (*sensor.net.ua*); Інформаційна компанія «ПроАгро» (<http://www.proagro.com.ua/news>); Телеканал «24» (*24tv.ua*); *Golos.ua* (*golos.ua*); Журнал «Кореспондент» (*korrespondent.net*).*

Р. Жангожа, гл. науч. сотр. отдела глобалистики и цивилизационных исследований ГУ «Институт всемирной истории» НАН Украины

Украина – Иран: перспективы торгово-экономических отношений. Прогнозные оценки

Как сообщают СМИ, 14 июля текущего года в Вене завершился многолетний переговорный процесс между «шестеркой» (Китай, Франция, Россия, Великобритания, США и Германия) и Тегераном по урегулированию «иранской ядерной проблемы». Стороны приняли совместный всеобъемлющий план действий, состоящий из основного документа и пяти технических предельно конкретных приложений. Кроме того, согласован проект резолюции Совета Безопасности ООН, который все участники переговоров вносят в документ в качестве соавторов в Совет Безопасности в ближайшие дни.

«Эта договоренность может открыть дорогу к новой фазе международных отношений, – считает глава европейской дипломатии Ф. Могерини. – Это соглашение открывает путь к урегулированию кризиса, который длился более 10 лет». «Это завершение переговоров, но это не конец нашей работы – мы продолжим вместе выполнять эту важную задачу», – отметила глава европейской дипломатии, намекая тем самым на возможные коррективы, которые могут возникнуть в процессе имплементации договоренностей в их практическую реализацию.

Как считают стороны, в самое ближайшее время должно будет принято окончательное решение в многолетнем переговорном процессе по урегулированию иранской ядерной проблемы. Ожидается, что на венском саммите главы МИДов шестерки международных посредников и Ирана международная группа «шестерки» или «5+1» отметят долгожданное соглашение в ходе официальной церемонии, а затем в ее поддержку будет принята резолюция Совета Безопасности ООН. При этом, по данным ряда СМИ, механизм снятия с Ирана международных санкций будет запущен как условие принятия им требований «шестерки» по сдерживанию возможной

мелитаризации его ядерной программы.

Одна из обсуждаемых схем снятия санкций выглядит следующим образом: в день заключения соглашения вводится режим снятия санкций. То есть резолюция Совета Безопасности ООН снимает международные ограничительные меры в отношении Тегерана. Однако этот режим необходимо будет регулярно продлевать – и если у одного из постоянных членов Совбеза появятся сомнения в том, что Иран нарушает договоренности, он сможет применить право вето и заблокировать решение о снятии санкций. В соответствии с этой схемой иранские власти смогут объявить об удовлетворении их требования о мгновенном снятии санкций. А члены группы «5+1» – о том, что у них есть мощный рычаг влияния на Иран. Такой режим рассчитан на ближайшие 10 лет.

В соответствии с принятым протоколом, главы МИДов «шестерки» и Ирана не будут подписывать какой-либо документ по итогам переговоров в Вене. Вместо этого они одобряют проект резолюции Совбеза ООН по Ирану.

Чтобы читателю была понятна суть вопроса, позволим себе разъяснения общего характера. В современной мировой политике постепенно сходит примитивное пропагандистское клише, предполагающее двухцветное графическое видение существующих проблем. Особенно, в части демонизации какой-либо страны или политического явления, не вписывающихся в клише, выстраиваемые, по преимуществу, в западной идеологии. Однако, как показывает практика, длительная конфронтация, в условиях все более расширяющегося пространства глобального мира и интернационализации мировой экономики, действия, направленные против отдельной страны, деструктивны по своей конечной сути. Несомненно, они наносят существенный ущерб национальной экономике страны, против которой направлены те или иные санкции, но они (хотя и в значительно меньшей степени, но, тем не менее) тормозят оптимальное развитие стран, выступающих против страны-изгоя. И не только их, но всей системы мировой экономики.

Разумеется, поиск компромиссов выступает наиболее приемлемым средством для гармонизации межстрановых отношений. Хотя, возможно, это один из сложнейших методов дипломатии как превентивной политики. Тем не менее, именно дипломатическая техника выступает наиболее эффективным инструментом для снятия напряжения между странами.

Для того, чтобы читатель мог представить суть дрящихся противоречий между Ираном и Западом, позволим краткое описание ситуации.

Сегодняшний Иран представляет собой теократическое государство. Население страны строго соблюдают нормы ислама, их нарушение карается законодательством. И уже мало кто помнит, что в 60-х годах прошлого века Иран был вестернизированной страной, а во главе государства стоял шах Мохаммед Реза Пехлеви. Всё изменилось в конце 1970-х, когда произошла исламская революция под предводительством аятоллы (один из высших шиитских религиозных титулов) Хомейни.

Революция в Иране назревала долгие годы. Население страны было недовольно прозападной политикой шаха, который, по их мнению, забыл о

национальных традициях и интересах страны.

Светская оппозиция была подавлена в конце 1950-х – начале 1960-х годов. Реально критиковать политику шаха решались только представители духовенства, среди которых выделялся харизматичный выходец из священного города Кума Рухолла Хомейни, которого власти неоднократно подвергали репрессиям и, одновременно, множа ряды его сторонников. Недовольство политикой Мохаммеда Реза Пехлеви стало нарастать в начале 1970-х. Вслед за нефтяным кризисом 1973 г. последовал нефтяной бум, который стал причиной высокой инфляции. Это стало началом конца режима Пехлеви. В 1976 г. шах упразднил традиционный иранский календарь и приказал начинать летоисчисление с даты восхождения на престол Кира Великого. Затем при невыясненных обстоятельствах в Иране погиб сын Рухоллы Хомейни Мустафа. Согласно официальным данным, он умер от сердечного приступа, однако широко распространено мнение о том, что он был убит по приказу властей.

В 1977 г. президент США Д. Картер настоятельно порекомендовал иранскому шаху ослабить репрессии. В результате на свободе оказались тысячи политзаключенных, в Иране началось возрождение оппозиции, состоявшей преимущественно из интеллектуалов и духовенства, которые в свою очередь опирались на бедные слои населения – протестный авангард, выступающий против политики Реза Пехлеви.

1978 г. ознаменовался целым рядом событий, приведших шахский режим к тяжелейшему политическому кризису, переросшему в масштабный коллапс.

2 декабря 1978 г. 2 млн человек вышло на улицы Тегерана и потребовало сместить шаха. 16 января 1979 г. Мохаммед Реза Пехлеви бежал из страны.

Последователи Хомейни провели в стране референдум, по итогам которого 1 апреля 1979 г. была провозглашена Исламская Республика Иран. В декабре 1979 г. была принята новая Конституция, в соответствии с которой высшая власть в стране принадлежала имаму Хомейни, а после его смерти – его преемнику. Гражданскую власть должны были осуществлять президент, премьер-министр и Меджлис (парламент).

Аятолла Хомейни заявил о том, что иранцы отвергают и коммунизм, и капитализм и выбирают новый, «исламский» путь развития.

В 1980-х годах произошла исламская культурная революция, суть которой состояла в возрождении традиционных мировоззренческих и культурных ценностей Ислама, что привело к ужесточению противостояния с Западом, повлекшее за собой ряд санкций распространившихся на экономическую, торговую, научную и военную сферы, негативно отразившихся на росте экономики страны.

Одним из свидетельств намечающейся тенденции конвергенции стали сложные переговоры с Западом, касающиеся ограничений развития атомной индустрии Ирана, поскольку Запад опасался действий Ирана по обогащению урана и разработке ядерного оружия. С введением санкций ООН и ЕС в 2012 г., и прежде всего с исключением Ирана из системы SWIFT в марте 2012 г., Иран был изолирован от мировой экономической системы. В связи с этими санкциями, Иран не мог вести торговлю с внешним миром, как раньше.

Страховые фирмы перестали страховать морские поставки, и многие иранские порты оказались в черном списке. Из-за санкций, оказавших крайне негативное воздействие на банковский, энергетический и транспортный секторы, иранская экономика сократилась, национальная валюта обвалилась, уровень инфляции и безработицы стремительно возрос, иностранные инвесторы покинули Иран, страна обеднела, и многие отрасли отстали технологически.

В июне 2006 г. был создан политический альянс – группа «5+1», (США, Великобритания, Франция, Китай, Россия и Германия), задача которого состояла в проведении переговоров по сдерживанию возможного создания Ираном ядерного оружия со стороны Запада. Сегодня ожидается, что длительные переговоры между группой «5+1» и Ираном завершатся подписанием соглашения, после чего санкции, применяемые в отношении Ирана с трех сторон, будут постепенно отменены.

Следует особо подчеркнуть, что Иран – вторая по величине экономика стран MENA (Ближний Восток и Северная Африка) после Саудовской Аравии.

Объем ВВП Ирана – порядка 406 млрд дол. С населением численностью 81 млн чел. Иран – самая густонаселенная страна в регионе после Египта. Это страна с квалифицированной рабочей силой, здесь готовят, пожалуй, наибольшее в мире количество технических специалистов (особенно в электрической и электронной областях).

Что касается природных ресурсов, то Иран обладает четвертыми по величине запасами нефти в мире и вторыми по величине запасами газа. Поэтому его рост и бюджет все еще существенно зависят от нефти и природного газа.

Отметим также, что санкции против Ирана привели и к некоторым благоприятным последствиям для иранской экономики, ускорив реализацию мер, направленных на сокращение зависимости от нефти. Иран стал производить товары, которые до введения санкций импортировал.

Из-за санкций у Ирана появилась возможность активнее развивать внешнюю торговлю с соседними государствами. Две трети своего импорта страна финансирует за счет валютных поступлений от экспорта продукции, не относящейся к нефтяной отрасли. Кроме нефти и природного газа, Иран экспортирует различные минералы, цемент, карбамид и другую продукцию агропромышленного сектора.

Тем не менее, по оценкам независимых экспертов, из-за санкций ВВП Ирана на 14–20 % меньше, чем он мог бы быть.

По подсчетам МВФ, в 2012 г. доход на душу иранского населения по паритету покупательной способности был равен 12 тыс. дол. С введением санкций, в 2013 г. он снизился почти вдвое.

С окончанием изоляции Иран получит возможность гораздо ближе познакомиться мир со своей древней историей, культурой, литературой, искусством. Полноценная интеграция Ирана в мировую экономику придаст новый импульс экономическому развитию мира, переживающего в настоящее время серьезный цивилизационный кризис.

Из-за блокады МВФ зарубежных счетов для Ирана закрыта возможность

получить финансовые средства, которые Центральный банк страны держал в зарубежных банках, включая средства, полученные от экспорта нефти до 2012 г., как и находившиеся за границей капиталы иранских физических и юридических лиц, включенных в «черный» список. Порядка 130 млрд дол. были заморожены. С отменой санкций иностранные банки смогут вернуть Ирану порядка 100 млрд дол. с последующим использованием этих средств для модернизации национальной промышленности. Отмена санкций предполагает рост мощностей в области добычи иранской нефти и природного газа. По официальным данным, чтобы сохранить объемы добычи нефти в Иране до 2020 г., стране нужны новые инвестиции в размере 130–145 млрд дол. Эти инвестиции и финансирование инвестиционных проектов создадут множество новых бизнес-возможностей.

В 2011 г. доходы от экспорта иранской нефти составляли около 100 млрд дол. При падении на 65 % в течение года, последовавшего за введением санкций, эта сумма сократилась до 35 млрд дол.

Однако вместо того чтобы сократить объемы добычи нефти после наложения санкций, Иран предпочел продолжать добывать и запасать произведенное. В настоящее время Иран обладает значительными запасами нефти в своих хранилищах.

Если Иран начнет продавать нефть, то это повлечет за собой к неизбежному снижению цен на энергоресурсы. Падение цен на энергоносители всегда способствует повышению общему росту экономики, поскольку со снижением затрат на энергоресурсы активизируется экономика. Низкими ценами на нефть воспользуются, прежде всего, авиационные и транспортные компании, а также малый и средний бизнес. С отменой санкций для иностранных инвесторов появится множество возможностей в Иране, и особенно в области soft infrastructure или банковского сектора, управления активами, услуг финансового посредничества, проектного финансирования, консалтинга, аудита. С отменой санкций также возрастет интерес к Тегеранской фондовой бирже, как внутри страны, так и за ее пределами, заметно возрастут возможности для инвестирования в землю и недвижимость в крупных городах Ирана.

Автомобили и недвижимость в Иране – это важный инвестиционный инструмент. В период с 2011 по 2013 г. иранская автомобильная промышленность сократилась на 40 %. И она до сих пор не смогла собраться с силами.

Население Ирана – это преимущественно молодые, образованные люди, стремящиеся интегрироваться с миром, расширяя свой интеллектуальный потенциал.

В 2014 г. товарооборот между Ираном и ЕС составил 8,3 млрд дол. Как известно, за греческой проблемой стоят высокие цены на энергоресурсы. При этом новые возможности для бизнеса и рост внешней торговли также будут полезны для ЕС и испытывающих серьезные финансово-экономические проблемы Греции и Украины.

В то же время, если Иран начнет продавать нефть, это не будет отвечать

интересам стран ОПЕК и, главным образом, Саудовской Аравии, а также России, Венесуэлы, Казахстана и Туркменистана.

Из-за сланцевой революции в США Саудовская Аравия начала в некотором смысле «ценовую войну» на нефтяном рынке. По причине падения доходов от нефти в Саудовской Аравии до сих пор сохраняется высокий уровень бюджетного дефицита. Поэтому можно сказать, что отмена санкций против Ирана осложнит жизнь Саудовской Аравии. Более того, ничто на Ближнем Востоке и странах, добывающих углеводородные энергоносители, теперь не будет позиционировать себя в мировой экономике так, как раньше.

Другая же часть стран – потребителей нефти и природного газа, в число которых входит и Украина, получают шанс для ускорения модернизации своей перерабатывающей промышленности, а значит, наукоемких технологий и науки в целом.

В сложившейся ситуации перед Украиной открываются широкие возможности для активизации своей внешнеполитической деятельности. В первую очередь Украина может активизировать проект ГУАМ, убедив Иран войти в него. Реализация этого проекта сделает Украину не только энергонезависимой страной, но и страной-транзитером углеводородных ресурсов из центрально-азиатского региона и Ирана. Это не только укрепит экономический статус страны, но и поднимет ее значимость среди стран Евросоюза. Известно, что потенциал аграрного сектора Украины задействован недопустимо слабо. А между тем рост численности населения мира ускоряет производство продуктов питания, что, учитывая плодородные земли Украины и благоприятный климат для выращивания наиболее ценных сельскохозяйственных культур, делает Украину важнейшим стратегическим актором на рынках пищевой продукции.

Известно, что рост промышленности находится в прямой зависимости от уровня развития наукоемких технологий и науки в целом. Украина имеет богатейшие традиции в научной сфере и, главное, многочисленный корпус ученых, способных в краткосрочной перспективе стать лидерами в международном научном сообществе. Годы становления страны как суверенного государства, развал традиционных производственно-коммуникационных систем существенно ослабил украинскую науку. Однако научные традиции страны сохранились, что дает Украине вернуть себе статус одного из авторитетнейших научных центров мира (*Статья подготовлена с использованием информации таких источников: Урман А. Революция в Иране: от кока-колы к теократии (<http://vostalk.net/revolyuciya-v-irane-ot-koka-koly-k-teokratii/>); Ведат Оздан. Кто и что приобретает с отменой санкций в отношении Ирана? (<http://inosmi.ru/world/20150711/229034282.html>).*

Партійна позиція

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Партія «Відродження» в умовах підготовки до майбутніх місцевих виборів

Напередодні виборчої кампанії, як правило, активізуються різні політичні сили, пропонуючи виборцям нові проекти. Не будуть винятком і вибори до місцевих органів влади в Україні, які плануються на жовтень цього року, адже це хороша можливість для перевірки нового проекту. Крім того, отримавши місця в місцевих органах влади, політичні сили отримують більші можливості закріпитись як на регіональному рівні, так і на всеукраїнському.

Одним з таких політичних проектів може бути і партія «Відродження», яка активізувалась і зміцнилася за рахунок колишніх членів Партії регіонів, які залишаються досить впливовими політиками.

Як відомо, на «руїнах» Партії регіонів виникло одразу кілька політичних проектів. Зокрема, ще в парламенті минулого скликання з колишніх «регіоналів» було створено депутатську групу «Економічний розвиток» на чолі з В. Хомутиником. Більшість її представників потрапили і до нового скликання парламенту завдяки перемозі на мажоритарних округах. Уже в новій Верховній Раді вони знову створили групу «Економічний розвиток», але незабаром перейменували її в групу «Відродження».

Перереєстрація депутатської групи В. Хомутиника «Економічний розвиток» на групу «Відродження», імовірно, пов'язана з наміром розвивати партію «Відродження», засновану 10 років тому покійним экс-міністром транспорту Г. Кирпою.

Таку думку висловили деякі члени розформованої групи «Економічного розвитку». Зокрема, А. Яценко повідомив, що увійшов до складу групи «Відродження» та планує брати участь у розвитку однойменної партії.

Як інформують ЗМІ, у червні 2014 р. партію «Відродження» очолив депутат В. Остапчук, який входив до «Економічного розвитку». У минулому він очолював Південно-Західну залізницю. До керівництва партії входять ще кілька колишніх і нинішніх високопоставлених транспортників.

Після оголошення про перейменування групи «Економічного розвитку» експерти заговорили про ймовірність підготовки партії «Відродження» до виборів. Як зазначили в русі «Чесно», скоріше за все, розвивати «Відродження» будуть під місцеві вибори, які пройдуть восени.

5 червня відбувся з'їзд однойменної партії, на якому було обрано нове керівництво і оголошено про намір взяти участь у місцевих виборах. На новому з'їзді В. Остапчук передав керівництво партії своєму колезі по депутатській групі «Відродження» в Раді В. Бондарю. До президії ради партії увійшли всі колишні «регіонали». Окрім В. Остапчука та В. Бондаря, до ради увійшли: А. Яценко, В. Хомутиник, М. Мироненко і В. Пилипенко.

За словами А. Яценка, партія сповідує винятково опозиційну ідеологію.

«Чинна влада довела країну, як кажуть, до ручки. Україні потрібна не паркетна, а реальна опозиція», – вважає А. Яценко.

Він запевняє, що партія, куди входять колишні «регіонали», націлена не тільки на жовтневі місцеві вибори, а й на позачергову кампанію з виборів до Верховної Ради. «На наш погляд, потрібно проводити перевибори, оскільки у політичних сил, представлених сьогодні в парламентській коаліції, вкрай низький рівень народної довіри. Ми теж зацікавлені в нових виборах. Як у будь-якої політичної сили, наша мета – прийти до влади», – наголосив А. Яценко.

Разом з тим обрання В. Бондаря на посаду голови «Відродження» в партії пояснюють його задовільною політичною репутацією, адже В. Яценко і В. Хомутич у парламентах попередніх скликань були замішані в кількох гучних скандалах.

Щоправда, у політичному середовищі вважають, що саме лідер групи «Відродження» у Верховній Раді В. Хомутич відіграватиме провідну роль і в політсилі. Таким чином, верхівку партії становлять переможці в мажоритарних округах, вони і займуться партбудівництвом на місцях. Головне завдання – провести своїх людей до місцевих рад в округах, на яких їх обрали депутатами Верховної Ради.

Ряд інших депутатів партії «Відродження» займуться партбудівництвом на місцях, очоливши осередки в областях, де розміщено їхні округи. Зокрема, А. Ілляк взяв на себе керівництво Миколаївською облорганізацією «Відродження», В. Гуляєв – Одеською, А. Шипко – Дніпропетровською, О. Кулініч – Полтавською, Л. Даценко – Черкаською.

Ці люди володіють значними ресурсами у своїх округах і намагаються створити досить потужну структуру.

Щодо політичної орієнтації партії «Відродження», то тут зберігається інтрига. Опозицією до кого і до чого вони будуть, не зовсім зрозуміло. Під час виборчих кампаній багато хто оголошує себе опозицією, адже в умовах складної соціально-економічної ситуації значно легше критикувати владу, ніж пропонувати реальні шляхи подолання проблем.

Ще недавно В. Остапчук наголошував, що партія «Відродження» міцно стоїть на державницьких рейках. «Одна з наших головних завдань партії – робота на єднання України, подолання екстремізму і поляризації країни. Ми підтримуємо Президента України Петра Порошенка в реалізації його плану мирного врегулювання на сході України», – зазначав В. Остапчук, будучи очільником партії.

Він запропонував колегам по партії взяти на озброєння у своїй діяльності теорію малих справ, реалізовану на практиці добрими справами. На думку В. Остапчука, єдиний ланцюг «малих справ», що мають величезне значення для суспільства, допоможе вийти на якісно новий соціально-економічний і культурно-моральний рівень суспільства й країни. «Наша партія спочатку об'єднувала людей з різних регіонів України, серед яких багато залізничників. Як відомо, залізничці в усі часи були становим хребтом держави, оплотом державності. Для нас ніколи не було абсолютно ніякої різниці, звідки хто

родом: зі Львова, Полтави, Вінниці чи Донецька. Сьогодні нам важливо прокласти міцні мости співпраці не тільки між регіонами України, а й із громадськими організаціями – для створення надзвичайно необхідних для суспільства «соціальних ліфтів», – зазначив В. Остапчук.

У нинішніх умовах партія оголошує себе опозиційною і значно збільшила кількість критичних заяв на адресу влади, зокрема, це стосується адміністративної реформи, яка напряму пов'язана з місцевим самоврядуванням. Імовірно, це буде важливим елементом передвиборної риторики цієї осені.

Як інформують ЗМІ, народний депутат і глава партії «Відродження» В. Бондар вважає, що адміністративно-територіальну реформу надто рано проводити. На сторінці у Facebook він зазначив, що подібні зміни робляться тільки тоді, коли все стабільно в економіці і в країні немає бойових дій. Така реформа проводиться в країнах з потужною економікою, сильною владою, стабільною коаліцією. «А в наших умовах, якщо підходити галопом, то це крах. Заради чого це робиться? Що люди отримують? Більше повноважень чи більше фінансування? Ні. Людей штучно заганяють у ці об'єднання. Ніхто не проводив ніякої роботи з громадськістю. У найближчі 3–5 років ця реформа нереальна. Наприклад, Польща два роки до неї готувалась. Вони думали не про те як кого об'єднати, а які галузі можна буде розвивати на цих територіях. У нас цього немає», – наголосив В. Бондар.

Крім того, В. Бондар звернувся з позовом до Окружного адміністративного суду Києва, у якому просить скасувати постанову уряду щодо методики формування територіальних громад. На його думку, ця методика не передбачає ніякої добровільності, а тільки примусовість. На переконання В. Бондаря, визначене Методикою формування територіальних громад призведе до припинення роботи шкіл, дитсадків, фельдшерсько-акушерських пунктів на місцях, чим фактично знищить села і залишить мільйони сільських мешканців напризволяще.

У партії «Відродження» також заявляють про необхідність економічних реформ і змін в оподаткуванні. Зокрема, партія закликає зменшити податок на землю в 10 разів. Відповідний законопроект уже внесено на розгляд Верховної Ради. Він стосується ділянок, на яких розташовані багатоквартирні, садибні, дачні будинки та гаражі до 0,3 % від їхньої вартості. На думку партійців, встановлена минулого року 3-відсоткова ставка земельного податку збільшила суму оренди землі для фізичних осіб та кооперативів у 33 рази, а у громадян просто відсутні кошти для сплати таких великих податків.

Представники партії заявляють, що вони є самостійною політичною силою, яка буде відстоювати інтереси народу, незалежною від олігархів, адже фінансуванням партії її члени займаються самостійно.

Щоправда, деякі політики й експерти вважають, що це зовсім не так, адже партія є близькою до бізнесмена І. Коломойського, який завжди був у хороших стосунках з командою В. Хомутинника. «Хоча Ігор Валерійович перебуває поза політичним процесом, але він, як я припускаю, бачить, що партія “Відродження” може викликати більший електоральний інтерес на південному сході, ніж, наприклад, проект патріотичного характеру на зразок УкрОПу», – зазначив народний депутат Б. Філатов.

За інформацією ЗМІ, І. Коломойський опікується кількома політичними проектами, які можуть бути різними за ідеологічною спрямованістю (формально), але допомагатимуть йому впливати на владу. Зокрема, з І. Коломойським пов'язують партію «УкрОП», яка дотримується діаметрально протилежних поглядів, ніж партія «Відродження».

Як відомо, 15 червня в Міністерстві юстиції України було зареєстровано нову політичну партію «Українське об'єднання патріотів – УкрОП». Один з лідерів цієї партії – экс-заступник губернатора Дніпропетровської області Г. Корбан. Ще в грудні 2014 р. у Верховній Раді було створено міжфракційну групу під такою назвою. До її складу увійшли позафракційні народні депутати Д. Ярош, А. Білецький, Б. Береза, Б. Філатов і В. Парасюк. До «УкрОПу» зараховують ще й людей «Привату», що залишили фракцію «Блок Петра Порошенка» в розпал конфлікту Президента з І. Коломойським, а саме А. Денисенка, В. Купрія, О. Дубініна та В. Дідича.

Експерти припускають, що партія «УкрОП» претендує на правий фланг, її риторика буде патріотичною та антиросійською, а основною темою – війна на Донбасі: заслуги команди Коломойського на Дніпропетровщині та прорахунки влади у веденні АТО. «Наша мета – це бути представленими у місцевих радах. Ми не очікуємо більшості, але хочемо бути обов'язково присутніми в більшості областей і впливати на владу», – заявив Б. Філатов.

За словами політтехнолога Т. Березовця, нова партія потенційно може мати успіх на місцевих виборах у Дніпропетровську, Одесі, Запоріжжі і, можливо, десь у центрі (наприклад, у Кіровограді). Допоможе «УкрОПу» в цьому мілітарна риторика, що є особливо затребуваною у воєнний час. «Але за рамки регіонального проекту партія навряд чи вибереться», – вважає експерт.

Програмні засади партії «УкрОП», на думку політологів, навряд чи будуть популярними на Сході й Півдні, а от «опозиційність» партії «Відродження» може відіграти важливу роль у досягненні мети. І це розуміють ті, хто опікується подібними проектами.

Як зазначив політолог В. Фесенко, партія «Відродження» перебуває у сфері інтересів олігарха І. Коломойського, і на цих виборах буде працювати в його інтересах. «Партія “Відродження” у багатьох раніше асоціювалася з галузевою партією “Укрзалізниця”, вона переходила з рук у руки, але зараз це партія, яка пов'язана з однойменною депутатською групою, яка перебуває у сфері інтересів Коломойського. Вона пов'язана з паном Хомутиником і, скоріше за все, на цих виборах вона буде працювати в інтересах Коломойського», – вважає В. Фесенко.

Наголошуючи на тому, що партія «Відродження», як і партія «УкрОП» претендують на гроші І. Коломойського для «розкрутки» своїх проектів, експерт зазначає, що саме партія «УкрОП» все ж «буде ближче до Коломойського, враховуючи близькість до нього того ж Корбана».

В. Фесенко підкреслив, що ці дві партії навряд чи будуть конкурентами, оскільки в них різна політична й функціональна спрямованість. «Я думаю, “УкрОП” буде працювати в першу чергу на перемогу в Дніпропетровській області, а також буде націлений на патріотичний електорат центральної та

західної України. Партія “Відродження” у свою чергу буде працювати на більш консервативний російськомовний електорат, на колишніх виборців Партії регіонів», – зазначив В. Фесенко.

Разом з тим, на думку експерта, партія «Відродження» не зможе отримати більшості навіть на Сході й Півдні. «У Харківській, Одеській області, у ряді інших, вони можуть провести своїх депутатів, але на більшість партія ніде претендувати не буде, максимум – на присутність депутатів у радах», – зазначив політолог.

Але навіть така присутність у місцевих органах влади не до вподоби колишнім соратникам по Партії регіонів. Як інформують ЗМІ, у Харківській міській раді створено групу «Відродження» до якої увійшли колишні «регіонали». Цю групу М. Добкін, представник «Опозиційного блоку» (колишній «регіонал»), назвав кишеньковою опозицією влади. «Я негативно до цього ставлюся. Справа в тому, що “Відродження” як політична партія свого часу мала серйозну прив’язку до Харкова. Віктор Миколайович Остапчук після смерті Георгія Кирпи став до керма в цій політичній силі. І оскільки в Харкові велика кількість залізничників, це була абсолютно галузева партія, яка співробітничала з владою в регіоні», – зазначив М. Добкін.

За його словами, після Майдану члени «Відродження» одразу вийшли з фракції Партії регіонів у Харківській облраді. «Після подій, які відбулися в Києві, коли з’явилася нова влада, ситуація різко змінилася. Ці люди першими вийшли з фракції. Вони спочатку були серед тих, хто називав себе позафракційним, потім вони влилися у фракцію, яка, фактично, є фракцією нинішнього губернатора. Мені все зрозуміло, вони люди, які працюють на залізниці, це державне підприємство, і йти проти влади – це створювати собі проблеми на роботі», – наголосив народний депутат.

Проте, на його думку, сьогодні з’явилася інша політична партія «Відродження». Вона з’явилася вже без харківських коренів, вона з’явилася вже із серйозними коренями з Дніпропетровська. «І те, що один з лідерів партії “Відродження” (мова йде про Віталія Хомутильника) має тісний контакт із губернатором Харківської області, а це було видно з переписки, яку опублікували, це наводить на думку, що харківська регіональна влада у зговорі з керівництвом політичної партії “Відродження”, формує ручну, кишенькову опозицію, яка буде конкурентом для “Опозиційного блоку” на майбутніх місцевих виборах», – вважає М. Добкін.

При цьому він упевнений, що партія «Відродження» не зможе отримати серйозної підтримки в Харківській області.

Народний депутат III, IV, V і VI скликань Т. Чорновіл, який свого часу також входив до Партії регіонів, розцінює партійний проект «Відродження» як спробу провести власних людей до місцевих рад у своїх виборчих округах. «Для захисту особистих інтересів, у тому числі ділових, потрібно мати певну владну вертикаль на місцях. Так що для них мова йде не про те, щоб покрити всю Україну, а тільки конкретний округ», – вважає Т. Чорновіл.

Утім, навіть деякі члени депутатської групи «Відродження» сумніваються в успіху партії і вважають, що партія через пізній старт ризикує не встигнути

підготуватися до місцевих виборів. Про це сказав член депутатської групи «Відродження» А. Кіссе: «Щоб цьому політпроекту зіграти проти своїх електоральних конкурентів, потрібно оперативно створити місцеву мережу. Але півроку, що залишилися до виборів, – це дуже мало. Відповідальний підбір кадрів – процес довгий».

Отже, партія «Відродження», на переконання більшості оглядачів і експертів, на сьогодні – черговий політичний проект, ініціатори якого зацікавлені бути присутніми у владних структурах з метою збереження своїх бізнесових інтересів. Подібні проекти повторюються у всіх виборчих кампаніях і нерідко приносять бажані результати їхнім ініціаторам. Щоправда, самі лідери партії запевняють, що їхня мета – інтереси народу й покращення добробуту пересічних громадян (*Статтю підготовлено з використанням інформації таких джерел: Нам потрібно ще партій. Які проекти створюють в Україні до місцевих виборів // <http://ua.korrespondent.net/ukraine/3531734-nam-potribno-sche-partii-yaki-proekty-stvoruiuit-v-ukraini-do-mistsevykh-vyboriv>. – 2015. – 24.06; Хомутинник піде на вибори з проектом покійного Кірни? // <http://www.chesno.org/news/2076/>. – 2015. – 7.03; Люди Коломойського будуть кишеньковою опозицією Порошенку в Харкові, – Добкін // <http://kh.depo.ua/ukr/kh/lyudi-kolomoyskogo-budut-kishenkovoyu-opozitsieyu-poroshenku--25062015140300>. – 2015. – 25.06; Політолог: На цих виборах партія «Відродження» буде працювати в інтересах Коломойського // <http://ukr.segodnya.ua/politics/pnews/politolog-na-etih-vyborah-partiya-vdrodzhennya-budet-rabotat-v-interesah-kolomoyskogo-627126.html>. – 2015. – 27.06; Партія «Відродження» // <https://www.facebook.com/vidrodzhennia> - 2015. – 10.07; Партія «Відродження» // <https://www.facebook.com/vidrodzhennia>. – 2015. – 9.07; Партія «Відродження» проти методики Кабміну з формування тер громад // <https://www.youtube.com/watch?v=iMmtOGRfk4w>. – 2015. – 10.07; Бывшие регионалы рвутся во власть и хотят денег Коломойского // <http://apostrophe.com.ua/article/politics/2015-06-20/byivshie-regionalyi-rvutsya-vo-vlast-i-hotyat-deneg-kolomoyskogo/1860>. – 2015. – 20.06).*

Проблеми розвитку українського гірничо-металургійного комплексу на сучасному етапі

(Закінчення. Початок у попередньому випуску)

3. Роль військово-політичного чинника на розвиток українського гірничо-металургійного комплексу

Вплив військово-політичного фактору в цілому, і бойових дій на Донбасі зокрема, на розвиток українського гірничо-металургійного комплексу має безпосередній та опосередкований характер і проявляється за кількома такими напрямками. Насамперед, це скорочення обсягів виробництва продукції на окупованій частині Донбасу. Причому надзвичайно великого удару бойові дії на Донбасі завдали по провідній галузі ГМК – чорній металургії. Скорочення обсягів виробництва відбувалося через пошкодження потужностей металургійних підприємств, руйнацію шляхів сполучення та серйозні порушення в системі матеріально-технічного забезпечення технологічних процесів на підприємствах.

Як зазначають оглядачі ЗМІ, «зниження завантаження (виробничих потужностей. – К. С.) нині пов'язане більше з руйнуванням залізниці й перериванням поставок електроенергії, ніж з обстрілом основних виробничих агрегатів. Залізничне сполучення дотепер ускладнене, особливо після руйнування великих транспортних вузлів у Ясинуватій і Дебальцевому. Обхідні шляхи транспортування сировини й готових матеріалів є, але їхня пропускна здатність значно нижча, ніж необхідно для повноцінної роботи металургів. Контроль проходження вантажів через лінію фронту й часті затримки на межі лінії фронту також не додають оперативності роботі підприємств».

Найбільший безпосередній вплив військово-політичний чинник справляв на функціонування вітчизняного ГМК у періоди активізації бойових дій на Донбасі. Зокрема, як зазначалося вище, це наочно проявилось у скороченні обсягів виробництва сталі в Україні у серпні 2014 р. – березні 2015 р. Коли ж активність бойових дій знизилась, то й виробничі процеси на підприємствах почали поступово відновлюватись.

У найскладнішому становищі опинилися підприємства ГМК, що розташовані на території, контрольованій російсько-терористичними формуваннями. Як повідомив кореспондент «Дзеркала тижня», «Донецький металургійний завод (ДМЗ), що входить у групу «Донецьксталь» В. Нусенкіса, спробував до зими завантажити дві свої доменні печі, що виплавляють затребуваний на ринку чавун. Через часті перебої з поставками сировини, які підприємство взялося організувати чомусь із Росії, а не з України, як це було раніше, виробничий процес часто переривався. На початку червня пройшли

чутки, що одну з двох печей знову запустили в роботу, а другу готують до запуску. Чи В. Нусенкіс досі контролює підприємство, або ж керівництво перейшло до місцевих бойовиків, до кінця не зрозуміло. Але з юридичної точки зору, експорт продукції, виробленої в Донецьку, як і на будь-якій іншій території країни, є експортом з України». Хоча не можна виключати ймовірність контрабандного експорту, як такого, визнає кореспондент. А Донецький електрометалургійний завод, що входить у групу «Мечел» І. Зюзіна, простоює уже кілька років. «Мечел» до війни не зміг продати це підприємство, а за нинішніх умов про це годі й мріяти.

Алчевський металургійний комбінат (АМК), «що розташований на окупованій нині території в Луганській області, простоював із серпня 2014 р. Раніше це підприємство, що входить у корпорацію «Індустріальний союз Донбасу» (ІСД, належить продержавним російським акціонерам), стабільно входило в п'ятірку найбільших в Україні. За інших рівних, мало що могло вибити АМК із цих позицій, і комбінат міг би позмагатися за перші місця за обсягами виробництва. Але руйнування інфраструктури – електропостачання й залізниці, особливо ключового для Алчевська Дебальцевського залізничного вузла, не давали змоги підприємству відновити роботу. АМК планував запуснути виробництво в січні, потім у травні, але марно. І тільки на початку червня задули одну доменну піч. У липні, можливо, почне роботу ще одна... Поки що про виробництво сталі не йдеться, хоча воно й можливе. Усе залежить від того, чи буде стабільним випуск чавуну. Як і на «Донецьксталі», на АМК вивчають можливість поставок залізорудної сировини з Росії, як і з України, хоча раніше традиційними й основними постачальниками для комбінату були ГЗК «Метінвесту».

Разом з перезапуском Алчевського меткомбінату стабілізувалася робота сусіднього коксохіму, що також належить ІСД. У березні Алчевський коксохім не виробляв коксу і відновив діяльність лише у квітні. Це допомогло ІСД забезпечити поставки коксу на свій другий український меткомбінат – ДМК ім. Дзержинського, що перебуває на території, контрольованій ЗСУ, і в такий спосіб наростити випуск сталі, причому досить значно. У травні комбінат виробив 257 тис. т сталі – подібні обсяги останній раз спостерігалися в середині 2013 р. Хоча, за бажання й можливостей, нарощувати обсяги виробництва підприємству є куди, адже в травні металургійні потужності було завантажено на 64 %».

А «розташований на окупованій території Єнакіївський металургійний завод, що входить у «Метінвест», у березні відновив виплавку сталі і відтоді працює з пристойним завантаженням – близько 66–70 %. Якщо військово-політична ситуація стабілізується, підприємство цілком здатне продовжувати збільшувати завантаження».

Безпосередньо від бойових дій страждають і деякі підприємства ГМК, розташовані на території, що контролюється українською владою. Насамперед, це стосується Авдіївського коксохімічного комбінату, який періодично обстрілюється бойовиками, «через що вже постраждали як основні цехи, так і об'єкти інфраструктури. Завод змушений працювати на третину від своєї

потужності, що й спровокувало дефіцит коксу в Україні. Навіть попри те, що металургійні потужності в країні (які й визначають попит на кокс) зараз завантажені лише на 60 %. Багатьом металургійним підприємствам доводиться шукати постачальників коксу за кордоном, хоча потенціал коксохімічної підгалузі цілком здатний забезпечити внутрішній попит».

Причому «коксухімічні батареї, на відміну від агрегатів в інших підгалузях ГМК, не можуть простоювати, вони повинні постійно працювати. Інакше вони стають непридатними, і печі, скоріше за все, доведеться перекидати заново. За фактом більша частина потужностей Авдіївського коксохіму недозавантажена вже вісім місяців. Співробітники заводу намагаються підтримувати батареї заводу в працюючому режимі, без зайвого пафосу, просто-таки героїчними зусиллями, але енергопостачання підприємства неодноразово переривалося, і ніхто насправді не знає, як себе поведуть батареї, коли їх знову повністю завантажать замовленнями. Цілком можливо, що підприємству знадобиться реконструкція».

Також від бойових дій постраждав і Докучаєвський флюсо-доломітний комбінат (ДФДК) Р. Ахметова, що розташований поблизу лінії фронту. «У середині квітня комбінат вдруге припинив роботу, після того як було зруйновано залізничний перегін Оленівка – Южнодонецька, і транспортний шлях було заблоковано. До війни ДФДК забезпечував більш як половину внутрішнього попиту на металургійний вапняк, а нині вітчизняні комбінати змушені імпортувати його із сусідніх країн. При цьому Україна має значні родовища вапняку, однак у відкритті нових видобувних проектів поки що немає економічного сенсу, утім, як і фінансових можливостей для їх забезпечення», – зазначає кореспондент «Дзеркала тижня».

Від бойових дій потерпають і ті підприємства Донбасу, що розташовані на підконтрольній Україні території та поза зоною обстрілів їх з боку бойовиків. Так, 12 червня цього року через обстріл бойовиками було пошкоджено магістральний газопровід, яким газ постачається до Маріуполя. Подачу газу припинили на кілька діб, через що Маріупольському металургійному комбінату (ММК) ім. Ілліча та металургійному комбінату «Азовсталь» довелося зупинити агрегати. Уже 15 червня роботу заводів відновили. «До цього в обстановці досить умовного перемир'я обидва комбінати “Метінвесту” продовжували нарощувати виробництво сталі, хоча на довоєнні обсяги ще не вийшли. “Азовсталь” виплавила в травні 312 тис. т, ММК ім. Ілліча – 278 тис., що ще на 22 і 26 % відповідно менше, ніж у травні минулого року, але є найкращим результатом із серпня 2014-го. Перешкоди для повного завантаження залишаються такими самими, що й для інших українських виробників, які розміщуються в Донбасі, – зруйноване залізничне сполучення, якого без повноцінного миру не відновити» .

З іншого боку, металургійні підприємства Придніпров'я не зазнають безпосереднього впливу бойових дій, що, у цілому, позитивно позначається на їх роботі. Так, «меткомбінат “АрселорМіттал Кривий Ріг” – збільшив виробництво сталі за п'ять місяців 2015 р. на 4 %, до 2,6 млн т. І це попри те, що підприємство повністю втратило один з найважливіших для себе ринків –

російський. Комбінат “Запоріжсталь” (належить “Метінвесту” і росіянам) зберіг обсяги виплавки сталі практично незмінними із січня по травень 2015 р., продемонструвавши зниження лише на 1 %, до 1,6 млн т» (*Дзеркало тижня. – 2015. – № 22. – С.7*). Таким чином, зазначені підприємства Придніпров’я певною мірою надолужують втрати позицій на ринку, яких вітчизняна металургія зазнала через війну на Донбасі. Щоправда, не зовсім зрозумілі причини недостатнього завантаження ДМК ім. Дзержинського, що належить, як зазначалось вище, прордержавним російським акціонерам корпорації «Індустріальний союз Донбасу»: чи то заважають суто бізнесові інтереси, чи то існує певне політичне замовлення, чи поєднується те й те.

Наочним наслідком опосередкованого впливу військово-політичного фактору в цілому, і бойових дій на Донбасі зокрема, на розвиток українського гірничо-металургійного комплексу є ситуація у вітчизняній гірничорудній галузі, чиї підприємства розташовані далеко поза лінією фронту. Так, в Україні випуск залізорудного концентрату за п’ять місяців 2015 р. знизився на 7 %, до 21,5 млн т. Здебільшого це відбулося через те, наголошують оглядачі деяких ЗМІ, що «частину сировинної продукції не вдалося переорієнтувати на зовнішній ринок після того, як охоплені війною внутрішні споживачі скоротили закупівлі або взагалі зупинили своє металургійне виробництво». Хоча свій внесок у скорочення обсягів виробництва вітчизняного залізорудного концентрату зробило і безпрецедентне падіння цін на залізну руду у світі, викликане глобальним надвиробництвом і зниженням попиту на неї. Однак реакцію української гірничорудної галузі на несприятливу кон’юнктуру світового ринку як таку ми розглянемо далі.

Крім прямого впливу на технологічні та логістичні процеси в українському ГМК військово-політичний фактор справляє на цей комплекс і опосередкований вплив через інформаційно-психологічні механізми функціонування ринкових відносин. Зокрема, ідеться про той бізнес-клімат в Україні та, особливо, навколо неї, який формується під впливом повідомлень про бойові дії на Донбасі та конфлікт із Росією. Причому на відміну від прямого впливу бойових дій у випадку впливу інформаційно-психологічних механізмів реальних і потенційних збитків зазнають підприємства й сфери економіки, що розміщені поза зоною безпосереднього військового протистояння.

Негативний вплив інформаційно-психологічних механізмів призводить до скорочення як виробничого, так і споживчого попиту взагалі. А це, у свою чергу, так чи так негативно позначається на виробництві різних видів продукції гірничо-металургійного комплексу. Наприклад, скорочення виробництва сталі в Україні у період серпня 2014 р. – березня 2015 р., поза всяким сумнівом, було наслідком не лише фізичного порушення технологічних процесів на підприємствах через бойові дії на Донбасі, а й результатом впливу інформаційно-психологічного чинника, що втілювався в негативних очікуваннях суб’єктів ринку. Адже протягом зазначеного періоду симптоми стагнації виробництва проявлялися також і у підприємств, що розташовані далеко від зони бойових дій.

Також негативний вплив інформаційно-психологічних чинників призводив до обмеження інвестиційної діяльності суб'єктів ГМК, складнощів у фінансуванні їх виробничих програм. Війна на Донбасі призвела до подорожчання кредитних ресурсів для українських підприємств узагалі, і підприємств ГМК, зокрема. Наслідком негативного впливу інформаційно-психологічних чинників є також неотримана підприємцями вигода. Утім, треба наголосити, що окреслити негативний вплив інформаційно-психологічних чинників як таких у конкретних фінансово-економічних показниках значно важче, ніж наслідки негативного впливу від порушення виробничих потужностей підприємств, об'єктів інфраструктури і технологічних процесів у ГМК.

4. Сучасний стан українського гірничо-металургійного комплексу

Фахівці дотримуються думки, що для досягнення належного рівня конкурентоспроможності на світовому ринку підприємства українського гірничо-металургійного комплексу повинні рухатись шляхом модернізації своєї технологічної бази. Наприклад, як зазначалося вище, саме Україна серед інших країн-виробників сталі вирізняється значним використанням мартенівського способу виплавки сталі, тоді як інші країни від нього вже давно відмовились.

Не можна сказати, що вітчизняні підприємства не здійснюють модернізації виробництва взагалі. Так, згідно з травневим щогорічним повідомленням деяких ЗМІ, Маріупольський металургійний комбінат (ММК) ім. Ілліча «відмовляється від застарілого мартенівського способу виплавки сталі і зосередиться на розвитку конвертерного виробництва... Згідно з прес-релізом компанії, всі шість мартенівських печей підприємства виведені з експлуатації, в результаті чого викиди сполук азоту в атмосферу скоротилися майже на 68 %, а утворення пилу знизилося на 12 %... Прес-служба відзначає, що в даний час вся продуктова лінійка ММК ім. Ілліча виробляється з конвертерної сталі. Зменшення сталеплавильних потужностей внаслідок зупинки мартена компенсовано за рахунок зростання продуктивності конвертерного цеху».

Водночас модернізація виробництва потребує коштів. Останні можуть бути як власного походження, тобто отримані, в основному, від реалізації продукції, так і запозичені. За умов великомасштабних заходів з модернізації виробництва підприємства ГМК можуть залучати кошти з обох джерел. Саме так у період доволі сприятливої кон'юнктури і діяли українські підприємства. Утім, нині, коли погіршення кон'юнктури світового ринку чорних металів збіглося з конфліктом на Донбасі, у ряду компаній вітчизняного гірничо-металургійного комплексу виникли певні проблеми як із залученням нових позик, так і з поверненням старих.

Так, ЗМІ повідомили, що власники єврооблігацій групи «Метінвест» зі строками погашення у 2015, 2017 і 2018 р. «дали згоду на відмову від свого права висувати вимоги у зв'язку з певними майбутніми випадками, що настали, і дефолту до 31 січня 2016 р. Про це повідомляється в прес-релізі групи. Також власники облігацій з погашенням у 2015 р. погодили продовження строку їх

погашення з 20 травня 2015 р. до 31 січня 2016 р. в обмін на грошову виплату 25 % від номіналу облигації в липні 2015 р.». При цьому оглядачі деяких вітчизняних ЗМІ вважають, що нинішні фінансові проблеми групи «Метінвест» пов'язані з її недостатньою увагою саме до модернізації виробництва, яку ця група свого часу приділяла цьому питанню та відволіканню значних коштів на фінансову підтримку соціально-політичних програм тодішнього Президента України В. Януковича та Партії регіонів. Як би там не було, однак, поза всяким сумнівом, керівництво групи «Метінвест», включаючи її головного власника Р. Ахметова, виявилось недостатньо підготовленим до забезпечення належної фінансової стабільності «Метінвесту» у форс-мажорній ситуації на ринку.

Фінансові проблеми групи «Метінвест» позначились і на роботі всього холдингу «Систем Кепітал Менеджмент» (СКМ), до складу якого ця група входить. Так, за повідомленнями ЗМІ, «консолідований збиток до оподатковування групи СКМ, підконтрольної Р. Ахметову, за підсумками роботи в 2014 р. становив 1,840 млрд дол., тоді як у 2013 р. прибуток холдингу становив 1,205 млрд дол.». Про це повідомляє прес-служба СКМ. «Уперше за довгий час група закінчила фінансовий рік не із прибутком, а зі збитком у розмірі 1840 млн дол. Такі результати стали наслідком загального спаду української економіки воєнних дій, що й відбуваються на території країни», – зазначив генеральний директор СКМ О. Попов

Тим часом найбільша у світі металургійна компанія Arcelormittal «зберігає плани з інвестицій у металургійний комбінат “Арселорміттал Кривий Ріг” в обсязі 1,2 млрд дол., – повідомив Л. Міттал, голова правління й генеральний директор Arcelormittal». «Ми плануємо продовжувати інвестиції в розмірі 1,2 млрд дол. до 2019 р. Обсяг цих вкладень підтверджує наші зобов'язання перед ПАО “Арселорміттал Кривий Ріг”, перед нашими співробітниками й Україною в цілому», – сказав він під час візиту на підприємство в середині червня поточного року. За його словами, за останні три роки Arcelormittal інвестував більш ніж 1 млрд дол. у виробничу діяльність АМКР, що стало найбільшою промисловою інвестицією міжнародної компанії в Україні, повідомляють українські ЗМІ.

Щоправда, власних фінансових ресурсів для здійснення інвестиційних програм у ряду українських гірничо-металургійних компаній поменшало. Адже, за даними митної статистики Державної фіскальної служби, у січні – червні 2015 р., наприклад, металургійні підприємства України скоротили надходження від експорту чорних металів на 41,2 % порівняно із січнем – червнем 2014 р. – до 4,3 млрд дол. «Згідно з митною статистикою, на чорні метали за вказаний період припадало 23,14 % загального обсягу надходжень від експорту товарів проти 25,46 % за перші шість місяців минулого року. При цьому Україна за шість місяців 2015 р. знизила імпорт аналогічної продукції на 51 % – до 316,1 млн дол. ... Крім того, Україна в січні – червні поточного року скоротила експорт металовиробів на 45,5 % – до 499,4 млн дол. ... За цей період імпорт металовиробів впав на 46,3 % – до 228,0 млн дол.»

Україна у 2014 р. скоротила валютну виручку від експорту чорних металів на 9,7 % – до 12,9 млрд дол. На чорні метали у 2014 р. припадало 23,92 %

загального обсягу надходжень від експорту товарів проти 22,63 % у 2013 р. При цьому Україна в минулому році скоротила імпорт цієї продукції на 41,7 % – до 1,3 млрд дол. Крім того, Україна у 2014 р. знизила експорт металовиробів на 34,1 % – до 1,7 млрд дол. Імпорт металовиробів у цей же період скоротився на 30 % – до 843,7 млн дол.

Деяка інша ситуація складається в Україні з виробництвом та експортом залізорудної сировини (ЗРС). У цілому, ця галузь української економіки, як і вітчизняна чорна металургія, сильно залежить від кон'юнктури світового ринку. Хоча залежність ця доволі специфічна: опосередковано – через поставки ЗРС для експортно-орієнтованої вітчизняної чорної металургії та безпосередньо – через експорт залізорудної сировини. Тому, як наголошують деякі українські ЗМІ, коли в березні – квітні 2015 р. ціни на ЗРС у китайських портах упали до мінімуму, починаючи з 2010 р. перед рядом українських гірничозбагачувальних комбінатів (ГЗК) постало питання про доцільність подальшої роботи, оскільки ціни на їх продукцію досягли рівня беззбитковості. Якби падіння цін продовжилося, підприємства почали б показувати негативний фінансовий результат. Подальше скорочення видобутку руди, яке було цілком можливим, призвело б до негативних соціальних наслідків, яких поки що вдалося уникнути. Утім, коли ціни на залізну руду підросли до 65 дол./т у Китаї, то для вітчизняних виробників ЗРС було забезпечено певну «подушку безпеки» у вигляді прибутку.

Причому, наголошують оглядачі ЗМІ, «не всі ГЗК скорочували виробництво руди. Наприклад, розташований у безпечній з військової точки зору Полтавській області Полтавський ГЗК компанії Ferrexpo (контрольний пакет належить К. Жеваго) вийшов на повну потужність із виробництва котунів – близько 12 млн т на рік. Підприємство встигло завершити інвестпрограму з розширення потужностей і, орієнтуючись зараз тільки на зовнішніх покупців, здатне забезпечувати високе завантаження. Полтавський ГЗК має непоганий запас міцності, щоб витримувати просідання цін на руду у світі, якщо воно повториться і триватиме довше, ніж першого разу». Як бачимо, саме своєчасні інвестиції у модернізацію виробництва дали змогу цьому вітчизняному підприємству посилити свої конкурентні позиції на світовому ринку. Адже, як зазначав згадуваний вище Е. Хардінг, виконавчий директор із залізорудних операцій одного з найбільших світових постачальників ЗРС компанії Rio Tinto, Rio Tinto орієнтується на низькі витрати у виробництві залізної руди і це – єдина правильна стратегія. Для тих, хто не зможе скоротити свої витрати, є тільки один вихід – вихід із цього бізнесу, наголосив він.

Хоча реалізація інвестиційних програм в умовах зниження цін на ЗРС на міжнародних ринках, мабуть, все-таки позначилася на фінансовій стабільності компанії Ferrexpo і їй довелось узгоджувати проблеми з кредиторами. Так, за інформацією компанії Ferrexpo, власники єврооблігацій підконтрольного їй Полтавського гірничозбагачувального комбінату (Комсомольск, Полтавська область) на загальну суму 285,7 млн дол. погодилися на реструктуризацію зазначених цінних паперів. Компанія повідомила, що станом на 23:59 15 червня за нью-йоркським часом вона одержала інструкції щодо запропонованого

варіанта реструктуризації від власників 84,53 % цих єврооблігацій. З них 99,42 % власників погодилося на пропозицію, що перевищує необхідний поріг у 75 % від загальної кількості власників. Пропозиція по обміну була дійсно до липня. У випадку, якщо реструктуризація буде успішно проведена, то облігації на 99,985 млн дол. будуть погашені коштами, а облігації на 185,684 млн дол. – новими цінними паперами зі строком погашення у 2019 р. При цьому оглядачі ЗМІ нагадують, що в січні цього року компанія Ferrero вже пропонувала власникам своїх єврооблігацій на суму 500 млн дол. з погашенням у 2016 р. реструктуризувати цей борг. Тоді із зазначеною пропозицією погодилося лише 46 % власників цих цінних паперів.

При цьому Міжнародне рейтингове агентство Standard&Poor's (S&P) знизило довгострокові рейтинги компанії Ferrero (Великобританія) зі CCC до SD. Про це говориться в повідомленні агентства. «Ми знижуємо довгостроковий і короткостроковий кредитні рейтинги Ferrero PLC до SD (“вибірковий дефолт”) і рейтинг випуску облігацій обсягом 286 млн дол. до D (дефолт). Ми також поміщаємо рейтинги випуску інших пріоритетних незабезпечених зобов’язань – CCC у список Creditwatch (“рейтинги на перегляді”) з позитивним прогнозом», – зазначається в повідомленні. Зниження рейтингів обумовлене нещодавною заявою Ferrero PLC про те, що близько 90 % власників пріоритетних незабезпечених облігацій обсягом 286 млн дол. зі строком погашення у 2016 р. дали згоду на обмін цих інструментів на нові пріоритетні незабезпечені облігації компанії Ferrero (Великобританія). S&P очікує, що в найближчі дні довгостроковий кредитний рейтинг Ferrero PLC буде підвищений до CCC або CCC+. Зниження довгострокових рейтингів компанії Ferrero (Великобританія) означає погіршення її доступу до кредитних ресурсів на міжнародних фінансових ринках.

Водночас ситуація в гірничо-збагачувальних підприємств, що входять до складу вітчизняних вертикально інтегрованих гірничо-металургійних компаній, дещо інша порівняно з Полтавським ГЗК, оскільки і функціонально, і фінансово їх робота підпорядкована єдиній корпоративній стратегії, як правило, через збільшення продажу сталі й прокату. Відповідним чином у таких вертикально інтегрованих гірничо-металургійних компаніях і планується виробництво залізородної сировини. Наприклад, генеральний директор ПАТ «Криворізький гірничо-металургійний комбінат «ArcelorMittal Кривий Ріг» П. Калон на профспілковій конференції цього підприємства, яка відбулася 11 червня цього року, відповідаючи на питання про очікуване скорочення працівників у гірському департаменті підприємства на 12 % від загальної чисельності персоналу, підтвердив, що зменшення чисельності відбудеться. Щоправда, на скільки саме відсотків він не сказав, пояснивши, що «потрібно все перевірити». П. Калон також повідомив, що оголошене підвищення заробітної плати в жовтні на 8 % у разі його остаточного узгодження з центральним офісом стосуватиметься і працівників підприємства з фіксованим розміром зарплати.

Як бачимо, сповільнення темпів зростання світового ринку чорних металів ставить низку виробничих, фінансових і соціальних проблем і перед вельми успішними компаніями українського ГМК, яких бойові дії на Донбасі

безпосередньо не зачіпають. Зокрема, як наголошувалось у ЗМІ, «найбільша у світі металургійна компанія ArcelorMittal інвестувала в ПАТ «Криворізький гірничо-металургійний комбінат «ArcelorMittal Кривий Ріг» 1,2 млрд дол. і не має наміру продавати підприємство через складну ситуацію на ринках металопродукції. «Ми ведемо бізнес. Іноді він приносить прибуток, іноді – ні, є лише втрати. Але якщо є такі втрати, це не означає, що необхідно все кидати. Корпорація витратила тут 1,2 млрд дол.», – сказав його генеральний директор П. Калон, відповідаючи на питання, чому ArcelorMittal не відмовиться від бізнесу в Україні, якщо він нині збитковий.

Водночас, попри вельми несприятливу кон'юнктуру світового ринку залізорудної сировини, гірничорудні підприємства України у січні – червні 2015 р. наростили експорт ЗРС у натуральному виразі на 17,9 % порівняно з аналогічним періодом 2014 р. – до 23, 1 млн. т. Згідно з митною статистикою, оприлюдненою Державною фіскальною службою України, протягом зазначеного періоду валютна виручка вітчизняних підприємств від експорту ЗРС знизився на 40 % – до 1,1 млрд дол. Експорт української залізорудної сировини здійснювався в основному в Китай (46,93 % поставок у грошовому виразі), Чехію (9,96 %) і Польщу (9,86 %). Імпорт ЗРС в Україну за перші шість місяців поточного року становив 1,1 млн т, що на 35,9 % менше обсягів січня – червня 2014 р. При цьому в грошовому вираженні імпорт ЗРС скоротився на 65,2 % – до 51,8 млн дол. Імпорт ЗРС майже повністю здійснювався з Росії (99,98 % поставок).

У 2014 р. гірничо-збагачувальні комбінати України наростили експорт залізорудної сировини в натуральному виразі на 7,7 % порівняно з 2013 р. – до 40,9 млн т, але на 11,1 % знизили валютну виручку – до 3,3 млрд дол. Експорт української ЗРС здійснювався, в основному, до Китаю (47,36 % поставок у грошовому виразі), Польщі (10,93 %) і Чехії (10,78 %). Імпорт ЗРС в Україну минулого року становив 3,2 млн т, що на 3,3 % вище за обсяг імпорту у 2013 р. При цьому в грошовому виразі імпорт ЗРС зріс на 3,5 % – до 246,2 млн. дол. Імпорт ЗРС так само у 2014 р. здійснювався майже повністю з Росії (99,96 % поставок).

Також Українська держава є вагомим суб'єктом світового ринку феросплавів. Однак у січні – червні 2015 р. Україна скоротила експорт феросплавів у натуральному виразі на 6,5 % у порівнянні з аналогічним періодом 2014 р. – до 435,0 тис. т. Згідно з митною статистикою, оприлюдненою Державною фіскальною службою України, у грошовому виразі експорт феросплавів знизився на 16,1 % – до 491,5 млн дол. При цьому найбільші обсяги експорту українських феросплавів здійснювалися в Нідерланди (27,89 % поставок у грошовому виразі), Туреччину (18,29 %) і Росію (10,96 %). Крім того, за шість місяців поточного року Україна імпортувала 26,4 тис. т феросплавної продукції, що на 56,2 % менше порівняно із січнем – червнем 2014 р. У грошовому виразі імпорт феросплавів знизився на 53,3 % – до 57,5 млн дол. Ввезення феросплавів до України здійснювалося переважно з Росії (25 %), Індії (12,26 %) і Грузії (11,99 %).

Як повідомлялося, Україна у 2014 р. наростила експорт феросплавів у

натуральному виразі на 40,2 % у порівняно з 2013 р. – до 977,5 тис. т, у грошовому – на 27,3 %, до 1,15 млрд дол. Основний експорт здійснювався до Туреччини (20,52 % поставок у грошовому вираженні), Росії (18,36 %) і Нідерландів (13,99 %). Торік Україна імпортувала 106,9 тис. т аналогічної продукції, що на 35,4 % менше порівняно з 2013 р. У грошовому виразі імпорт знизився на 29,7 % – до 223,4 млн дол. Ввезення феросплавів до України здійснювалося, в основному, з Росії (23,03 %), Індії (13,25 %) і Бразилії (12,47 %).

Скорочення обсягів експорту феросплавів з України обумовлене, насамперед, скороченням обсягів їх виробництва. Так, у січні – травні 2015 р. українські феросплавні підприємства знизили обсяги виробництва порівняно з аналогічним періодом минулого року на 8,2 %, до 398,5 тис. т, говорить в матеріалах Української асоціації виробників феросплавів (УкрФА). При цьому відбувалися певні зміни в структурі виробництва. Зокрема, випуск силікомарганцю зріс на 3,9 %, до 323,6 тис. т, тоді як феромарганцю скоротився на 23,5 %, до 33,8 тис. т, феросиліцію (45 %) – на 53,1 %, до 36,7 тис. т. Також було вироблено 4,4 тис. т металевого марганцю, тоді як у січні – травні 2014 р. він не випускався. Поза всяким сумнівом на роботі вітчизняної феросплавної галузі негативно позначилися воєнні дії на Донбасі. Так, за повідомленнями ЗМІ, Стахановський завод феросплавів простоє через бойові дії в цьому регіоні.

Традиційно проблемним сегментом українського ГМК є бізнес, пов'язаний зі збором й торгівлею металобрухтом. Це обумовлено конфліктом інтересів між підприємствами зі збору й торгівлі металобрухтом і сталеплавильними підприємствами. Якщо для перших більш вигідним, як правило, є експорт брухту, то другі – навпаки, зацікавлені в мінімізації такого експорту, мотивуючи свою позицію турботою про збереження обсягів виробництва, а відповідно – і робочих місць на металургійних підприємствах та сплатою відповідних податків.

Судячи з повідомлень ЗМІ, цей рік не вніс особливих коректив у такі відносини зазначених суб'єктів вітчизняного гірничо-металургійного комплексу. Так, у травневому прес-релізі компанії «Інтерпайп» зазначалося, що підприємства металургійної галузі вже п'ятий місяць поспіль відчувають дефіцит брухту чорних металів. У травні 2015 р. сталевари недоодержали 57 тис. т цієї сировини, що становить 15 % від їх потреби. Експорт за цей період становив 104 тис. т., перевищивши недопоставку на внутрішній ринок в 1,8 рази. За даними об'єднання «Металургпром» і розрахункам компанії «Інтерпайп», потреба українських металургів у металобрухті в травні 2015 р. становила 384 тис. т, а фактичний обсяг поставок – 326 тис. т. На думку представників вітчизняних металургійних підприємств, основна причина дефіциту цієї сировини на внутрішньому ринку – її експорт.

ЗМІ повідомляють, що за перші п'ять місяців поточного року підприємства вітчизняної металургійної галузі недоодержали 345 тис. т металобрухту або 20,3 % від їх потреби. Фактичні поставки брухту на вітчизняні металургійні підприємства в цей період, за даними об'єднання

«Металургпром» і розрахункам компанії «Інтерпайп», становили 1,349 млн т за потреби 1,694 млн т. Нестача металобрухту призводила до зупинок металургійних підприємств. Простої тільки заводу «Інтерпайп Сталь» через відсутність металобрухту в травні цього року становили дев'ять діб, а за січень – травень – 30 діб. Підприємство забезпечує сталеву заготовкою трубне й колісне виробництво «Інтерпайпу», де працюють 12 тис. осіб. Тому слід зважати й на значні соціальні втрати від нестачі брухту на українських металургійних підприємствах.

Металургійні підприємства України торік також неодноразово зазнавали труднощів із забезпеченням металобрухтом. При цьому поставки брухту чорних металів на вітчизняні металургійні підприємства скоротилися на 24 % порівняно з 2013 р. – до 3,37 млн. т. Запаси металобрухту на складах металургів протягом грудня 2014 р. зросли на 45 тис. т і за станом на 1 січня 2015 р. становили близько 185 тис. т, тоді як на початок 2014 р. – 330 тис. т.

При цьому ЗМІ повідомляють, що українські підприємства, які здійснюють операції з брухтом чорних металів, у січні – червні 2015 р. збільшили експорт брухту чорних металів на 56,7 % або 59,4 %, залежно від різної бази порівняння, у порівняно з аналогічним періодом 2014 р. – до 739,2 тис. т (за перші шість місяців 2014 р. експортовано 471,7 тис. т – за даними Державної митної служби, і 463,6 тис. т – за даними Державної служби статистики). Згідно з митною статистикою, оприлюдненою Державною фіскальною службою України, у 2015 р. експорт металобрухту в грошовому виразі зріс на 21,7 – 23,8 % – до 181,8 млн дол. США (за шість місяців 2014 р. – 149,4 млн дол. і 146,782 млн дол. відповідно). При цьому в січні – червні 2015 р. Україна скоротила імпорту металобрухту в натуральному виразі на 93,8 % у порівняно із січнем – червнем 2014 р. – до 1,6 тис. т (за перші шість місяців 2014 р. було імпортовано 26,0 тис. т). У грошовому ж виразі імпорту металобрухту в січні – червні 2015 р. скоротився на 80,2 % – до 2,0 млн дол. Ввезення брухту чорних металів цього року здійснювалося, в основному, з Туреччини (95,51 % поставок у грошовому виразі), потім – з Молдови (3,29 %), а експорт здійснювався, в основному, до Туреччини (86,25 %) і Молдови (12,67 %).

За даними Державної фіскальної служби, у травні з України вивезено 104 тис. т лому. Експорт за п'ять місяців досяг 509 тис. т. А лише за підсумками червня 2015 р., експорт брухту чорних металів з України становив 230 тис. т, що є максимальним місячним значенням за останні 10 років. Останнього разу вищі місячні показники експорту цього товару з України мали місце лише в листопаді 2004 р. (260 тис. т), коли за підсумками 2004 р. було експортовано 2,5 млн т металобрухту. Як бачимо, цього року обсяги офіційного експорту металобрухту з України мають усталену тенденцію до зростання.

Також у ЗМІ повідомлялося, що Україна у 2014 р. експортувала 936,9 тис. т брухту чорних металів на суму 295,2 млн дол., тоді як у 2013 р. – 255,272 тис. т металобрухту на 79,6 млн дол. При цьому у 2014 р. Україна скоротила імпорту металобрухту в натуральному виразі на 88,1 % порівняно з 2013 р. – до 28,4 тис. т, а в грошовому виразі – на 83,1 %, до 15,1 млн дол. Минулого року ввезення брухту чорних металів до України здійснювалося, в основному, з

Казахстану (57,64 % поставок у грошовому виразі), Туреччини (39,13 %) і Росії (1,52 %); експорт – до Туреччини (89,74 %) і Молдови (9,98 %). За підсумками 2013 р. (липень – грудень) експортовано 255,3 тис. т металобрухту в натуральному виразі (в 2012 р. – 366,5 тис. т) на 79,6 млн дол. (у 2012 р. – 153,1 млн дол.). З листопада 2012 р. по червень 2013 р. включно експорт металобрухту з України не здійснювався. Україна у 2013 р. збільшила імпорт металобрухту в натуральному виразі у 2,1 раза – до 238,5 тис. т, а в грошовому – на 40,1 %, до 89,4 млн дол. За повідомленнями ЗМІ, найбільшими експортерами металобрухту в Україні є ПФГ «Укрмет», холдинг «КВВ-груп», а також група компаній «Євро Метал Інвест».

Згідно з даними «Укрпромзовнішекспертизи», ціни на експортований з України брухт (на умовах FOB), збільшившись із 210–220 дол./т у квітні цього року до 250 дол./т у травні, на початок липня знову впали до 200–210 дол./т. Цінова кон'юнктура на зовнішніх ринках обумовила доволі високу активність первинних заготівельників металобрухту в Україні, які зуміли зібрати в червні 0,5 млн т цієї продукції. Однак у цілому обсяги заготівлі металобрухту в Україні за січень – червень 2015 р. становили 2,4 млн т, що нижче показників аналогічного періоду минулого року на 0,3 млн т або 11 %. Цьогорічне прискорене зростання експорту металобрухту за умови скорочення обсягів його заготівлі в Україні порівняно з минулим роком викликає цілком виправдане занепокоєння вітчизняних металургів, на якому наголошувалося вище.

Зокрема, у ЗМІ було поширено повідомлення, що компанія «Інтерпайп» очікує від Міністерства економічного розвитку й торгівлі (МЕРТ) України дій з усунення дисбалансу між експортом і внутрішнім споживанням металобрухту. Так, Наказ МЕРТ № 381 «Про розрахунковий баланс створення та споживання брухту чорних металів» припускає можливість корегування експорту металобрухту на друге півріччя 2015 р. залежно від результатів роботи в першому. Документ установлює обсяг експорту на 2015 р. на рівні 1,25 млн т, ґрунтуючись на допущенні про заготовку 5,5 млн т металобрухту цього року. Однак фактичні показники збору брухту чорних металів у першому півріччі (сума внутрішнього споживання й експорту) змушують сумніватися в реалістичності такого прогнозу й дають підстави говорити про заготівлю не більш ніж 4,5 млн т металобрухту до кінця цього року. У 2014 р. в Україні було заготовлено 4,8 млн т.

Взагалі з питання щодо доцільності експорту металобрухту з України висловлюються протилежні точки зору. Є народні депутати, які в цілому підтримують позицію компанії «Інтерпайп» із цього питання. Так, за квотування експорту металобрухту з України висловився народний депутат, голова Комітету Верховної Ради з питань промислової політики й підприємництва В. Галасюк. «Механізм квотування необхідно зберегти хоча б для того, щоб зберегти сотні тисяч робочих місць. Не можна за безцінь вивозити сировину, при цьому, не заробляючи в десятки раз більше на випуску готової металопродукції. Україні треба зробити ставку на власного товаровиробника, а не бути сировинним придатком», – підкреслив депутат. Також за підвищення мита на експорт брухту чорних металів до 30 євро/т

виступає Федерація металургів України (ФМУ). Про це повідомив голова ради федерації С. Біленький. Також він стверджував, що міністр економічного розвитку і торгівлі України А. Аборомавічус підтримує ідею підвищення мита на експорт брухту чорних металів, правда, до рівня 20 євро/т. На думку голови ФМУ, дефіцит брухту загрожує вітчизняній металургії істотним зростанням собівартості, подальшою втратою конкурентоспроможності порівняно з російськими виробниками (де різними способами держава обмежує експорт брухту), тимчасовими або повними зупинками окремих підприємств.

Водночас за зняття будь-яких обмежень на експорт металобрухту з України виступають компанії, що займаються його збором й торгівлею (включаючи, звичайно, і експорт), а також деякі народні депутати.

Утім, якщо відкинути корпоративні інтереси й пов'язані з ними дискусії, а виходити з аналізу економічних показників, як-то обсяги виробництва продукції в Україні, кількість створених або збережених робочих місць, надходження в Україну валюти від експорту продукції та податків до бюджетів усіх рівнів, то можна дійти такого висновку. З точки зору національних інтересів України, кращим варіантом перебігу подій є повне забезпечення потреб вітчизняних металургійних підприємств у металобрухті українського походження, а експорт вітчизняного металобрухту з позицій національної економіки повинен мати підпорядкований характер. Щоправда, питання, якою мірою у майбутньому буде реалізовано такий сценарій, поки залишається відкритим.

Слід зазначити, що в наведених вище повідомленнях органів державного урядування щодо експортно-імпортних потоків практично не враховано металобрухт, що контрабандно вивозиться з України, у тому числі з окупованого Донбасу до Росії. Звичайно, точно визначити масштаби цієї контрабанди неможливо. Однак аналіз повідомлень ЗМІ непрямым чином показує, що обсяги цієї контрабанди дуже великі. Зокрема, нещодавно податкова міліція Державної фіскальної служби України (ДФСУ) за підсумками перевірок морських суден в Одеській області виявила рекордні обсяги контрабандного металобрухту. У рамках спецоперації «Рубіж» на двох суднах під прапорами Мальти і Камбоджі заарештовано 8,5 тис. т металобрухту на суму понад 45 млн грн. Загалом податкова міліція виявила порушення податкового законодавства на суму понад 1,6 млрд грн у компанії, яка займається оптовою торгівлею та експортом металобрухту. Як повідомив заступник начальника оперативно-аналітичного відділу ДФСУ Й. Андруліс, контрабандний металобрухт постачався через фіктивну фірму, засновником якої є громадянка, що проживає на території Донецької області.

У цілому, аналіз повідомлень ЗМІ показує, що на окупованих територіях Донбасу нелегальний бізнес із продажу металобрухту надзвичайно поширений. У відкритих джерелах вельми регулярно з'являється інформація про цілеспрямоване знищення бойовиками на металобрухт обладнання тих чи тих підприємств. Наприклад, за повідомленням сайту *informer.lg.ua*, в окупованому місті Зимогір'я Слов'яносербського району Луганської області припинили своє існування цегляний та асфальтобетонний заводи, на яких було

порізано вивезено на брухт усі металокопструкції. Здійснювалося все це під патронатом посадовців самопроголошеної ЛНР. Також зазначений сайт, із посиланням на російських військовослужбовців, повідомляє, що бойовики з батальйону «Восток» на території самопроголошеної ДНР ріжуть на металобрухт пасажирські вагони й електрообладнання. За словами експертів ринку, металобрухт, який як цінний товар з великим попитом щодня залишає зону АТО, і їде він не лише в РФ, а й в Україну. Часто під розпил потрапляють і цілком живі об'єкти, що підлягають відновленню, – надто великий попит. У «ДНР», наприклад, навіть створили, так зване, «державне підприємство» «Вторчормет», що регулює ринок брухту на її території. І цей бізнес підтримує терористів значно вагомніше, ніж населення.

Проведений вище аналіз засвідчив, що, з одного боку, у роботі українського гірничо-металургійного комплексу протягом 2014–2015 рр. відбулися суттєві функціональні й структурні зміни, що потужно позначатимуться на розвитку його та української економіки в цілому, мабуть, не лише в найближчому майбутньому, а й у більш віддаленій перспективі. З іншого боку, зміни на краще в технологічній базі вітчизняного ГМК надто повільні. І це послаблює можливості адекватної реакції цієї важливої ланки вітчизняної економіки на ймовірні загрози внутрішнього та зовнішнього характеру в перспективі.

Так, «член-кореспондент НАН України В. Мазур, звертає увагу на те, що вже тривалий час експортноорієнтований вітчизняний ГМК (80 % продукції реалізується за кордон) не встигає за процесами модернізації, які відбуваються у світі». Причому цей експорт, в основному, має сировинний та напівсировинний характер. З України експортуються чавун у чушках, напівфабрикати прокату з нелегованої сталі, залізорудна сировина, брухт чорних металів. Що стосується високотехнологічної металопродукції, то вітчизняний споживач приречений шукати її за кордоном. Імпорт такої продукції в Україну в десятки разів перевищує її експорт. Оглядачі ЗМІ зазначають, що можливості, які виникли в результаті глобальної фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр., «для відновлення виробництва наші металурги, на відміну від європейців, не використали. Замість розпочати оптимізацію і модернізацію виробництва металопродукції, великий капітал використав увесь свій вплив на владу, аби дістати додаткові преференції... Тодішній уряд ініціював розробку і підписання урядового меморандуму про взаєморозуміння і співробітництво з металургами. Саме «співробітництво» полягало в тому, що до вже існуючих пільг і преференцій – від податкових послаблень і позачергового повернення ПДВ до встановлення особливих транспортних тарифів – додалися нові. Таким чином, за допомогою порятунку приватних підприємств, власники яких не хочуть витратитися на модернізацію виробництва, під удар поставлено всю галузь. Такі меморандуми приймали майже всі уряди пострадянської України».

У ЗМІ наголошується, що «нинішні власники підприємств ГМК, отримавши у власність за непрозорими схемами ГЗК і металозаводи, допоміжні об'єкти інфраструктури і логістики, збагачуються на збитковому для держави

експорті низькосортного метала. Але внаслідок ігнорування світового досвіду і тенденцій останніх років вітчизняний ГМК приречений і далі втрачати позиції. Вже ясно, що на світовому ринку, який стрімко змінюється і на якому спостерігається надвиробництво чорних металів, залишаться тільки ті вітчизняні підприємства, що зуміють перебудуватися, поклавши в основу не звичне з часів СРСР нарощування обсягів, а випуск високотехнологічної продукції».

Військово-політичний та економічний конфлікт із Росією та війна на Донбасі лише загострили кризовий стан вітчизняного ГМК. Зокрема, у 2014–2015 рр. спостерігалось значне скорочення виплавки сталі. Погіршилась і структура експорту продукції ГМК. Зокрема, поряд із скороченням обсягів експорту сталі зросли обсяги експорту залізорудної сировини з України та металобрухту. Для зміни структури експорту вітчизняного ГМК на більш конкурентоспроможну й прогресивну необхідна, насамперед, модернізація його підприємств. Однак нинішня соціально-політична й економічна криза в Україні лише загострює складну фінансову ситуацію, у якій опинилися підприємства цього сектору. Як зазначалося вище, останнім часом було частково реструктуризовано боргові зобов'язання ряду компаній українського ГМК. Ключова проблема сучасності для українського ГМК – модернізація виробництва та оптимізація його структури з метою підвищення конкурентоспроможності на світовому й внутрішньому ринках.

5. Оцінка перспектив розвитку українського гірничо-металургійного комплексу

Перспективи розвитку українського гірничо-металургійного комплексу значною мірою залежать від того, чи зможуть його суб'єкти використати ймовірні зміни кон'юнктури світових ринків чорних металів і залізорудної сировини для зміцнення своїх конкурентних позицій на міжнародних і внутрішньому українському ринках. Причому для того, щоб таке зміцнення позицій мало усталений, а не тимчасовий характер, воно повинно спиратися на сучасну технологічну базу. А це, у свою чергу, потребує, як зазначалося вище, суттєвої модернізації виробництва.

Проведений вище аналіз кон'юнктури світових ринків чорних металів і залізорудної сировини дає підстави вважати, що в короткотерміновому плані, найімовірніше, можна розраховувати лише на доволі мляве зростання світового попиту на сталь та деякі види виробів з неї. Як, наприклад, раніше повідомлялося в ЗМІ, металургійна компанія Arcelormittal знизилася свій прогноз зростання споживання сталі у світі в цілому у 2015 р. з 1,5–2 % до 0,5–1 %. При цьому попит на сталь цього року в США знизиться на 3 %, а у Європі очікується зростання попиту на сталь на 2,5 %. Водночас цьогорічне скорочення попиту на сталь у Китаї підштовхуватиме китайські металургійні підприємства до зовнішньоекономічної експансії. У результаті обсяги продажу китайської сталевих продукції на світовому збільшаться на 0,5 %, вважають експерти компанії Arcelormittal. Щоправда, існують і суттєво вищі оцінки

зростання обсягів експорту китайської сталі. Також деякі аналітики вважають, що також можна розраховувати на збільшення попиту на сталь у Південно-Східній Азії й деяких країнах Латинської Америки, але цього недостатньо, щоб компенсувати загальну стагнацію світового ринку сталі.

Утім, зазначені зміни в обсягах і, особливо, у географії світового попиту на сталеву продукцію можуть виявитись для українських металургів менш вразливими, ніж для їхніх конкурентів. Зокрема, з позицій організації поставок продукції, наприклад, на європейський ринок, українські металургійні підприємства мають доволі істотні переваги перед їх китайськими, бразильськими і російськими конкурентами. Причому в останньому випадку до непрямих конкурентних переваг українських підприємств можна віднести також дію санкцій, запроваджених країнами Заходу щодо Росії.

Цілий ряд аналітиків вважає, що темпи падіння в українському виробництві сталі в другому півріччі 2015 р. будуть не настільки високими, як у першому. Утім, дехто з них поки не вбачає яких-небудь істотних причин для виправлення нинішньої вельми песимістичної ситуації в цій галузі. Огляд представлених у ЗМІ прогнозів ряду організацій, таких як Eavex Capital, «Укрпромзвнішекспертиза» та Dragon Capital, дав змогу оцінити обсяги виробництва сталі в Україні за підсумками 2015 р. у межах 22–25 млн т. При цьому до визначальних трендів розвитку вітчизняної чорної металургії, крім стану справ на Донбасі, експерти відносять імовірну жорсткість конкуренції на експортних ринках. Хоча, за великим рахунком, саме оцінка перспектив розвитку ситуації на Донбасі є тим чинником, який обумовлює доволі значну варіацію у прогнозних показниках не лише чорної металургії, а й усього вітчизняного гірничо-металургійного комплексу на 2015–2016 рр.

Якщо ж говорити не про короткотермінову, а про середньотермінову перспективу, то проведений у попередніх розділах аналіз дав змогу зробити висновок, що існує доволі висока ймовірність того, що до 2020 р. попит на сталь на світовому ринку в цілому, відповідно – і на всі компоненти її виробництва, зростатиме вельми мляво. У продуктовому плані виняток можуть становити обсяги виробництва певних сортів високоякісної сталі, що використовуються, наприклад, у різних сферах військово-промислового комплексу або ж у високотехнологічному машинобудуванні цивільного характеру. Утім, подібний попит не здатен стимулювати стрімке зростання обсягів саме ординарних сортів сталі, як це ще порівняно нещодавно робило будівництво. А саме такі сорти сталі формують переважну частину виплавки та експорту української сталі. Це дає підстави очікувати на загострення конкурентної боротьби на світовому ринку сталі, а відповідно – і продукції гірничо-металургійного комплексу в цілому.

З іншого боку, на певних міжнародних і національних ринках перспективна динаміка попиту на сталь може доволі істотно відрізнятись від загальносвітових тенденцій. Наприклад, як повідомили ЗМІ, міністр економіки Польщі Я. Пехочинський заявив, що внутрішнє споживання сталі в цій країні зросте приблизно до 20 млн т до 2020 р. Причому у 2014 р. споживання сталі в Польщі становило 12,2 млн т, або на 17 % більше рівня 2013 р. При цьому, як

зазначило Міністерство економіки Польщі, компанія Arcelormittal планує провести капітальний ремонт свого доменного виробництва в Польщі, що дасть змогу відповідно збільшити виробництво сталі в цій країні. Утім, малоімовірно, що весь згаданий приріст споживання сталі в Польщі (а це – 7,8 млн т) буде забезпечений за рахунок її національного виробництва. Що ж стосується організації імпорту сталі до Польщі, то українські підприємства мають з цього погляду вагомі переваги цінового та/чи логістичного характеру перед доволі багатьма конкурентами походженням не з Європейського Союзу, тобто китайськими, бразильськими, російськими, турецькими й деякими іншими. А підписання Угоди про асоціацію з ЄС дає певні преференції вітчизняним металургам, порівняно з багатьма іншими конкурентами, на європейському ринку, який, судячи з прогнозів, до 2020 р. буде мати відносно непогані перспективи зростання.

Що ж стосується російського ринку, то саме через військово-політичний конфлікт із Росією, присутність українських металургів на цьому ринку буде скорочуватись. Про це свідчить і проведений вище аналіз. Адже російська сторона цілеспрямовано вдається доантидемпінгових санкцій щодо української металургійної продукції. Причому хід таких антидемпінгових розслідувань, як показав проведений вище аналіз, змушує цілком обґрунтовано сумніватись у їх об'єктивності. Звичайно, Україна в рамках Світової організації торгівлі повинна оскаржувати дії російської сторони. Утім, очікувати на швидке поліпшення позицій українських постачальників металургійної продукції на російському ринку найближчим часом розраховувати не варто. Хоча б з тієї причини, що розгляд скаргу у рамках СОТ здійснюється протягом доволі значного проміжку часу.

Водночас, як зазначалося вище, умови доступу української металургійної продукції на ринок США останнім часом поліпшуються. Враховуючи перспективи розвитку геополітичної ситуації у світі, можна очікувати на збереження в середньотерміновій перспективі цієї позитивної для українських виробників металургійної продукції тенденції. І хоча поліпшення доступу українських металургів до ринку США навряд чи найближчим часом зможуть повністю компенсувати їх втрати на російському ринку, однак у будь-якому випадку така навіть часткова компенсація позитивно впливатиме на розвиток вітчизняної чорної металургії.

Хоча глобальний дисбаланс між недостатнім попитом на сталеву продукцію та надлишковими потужностями з її виробництва на світовому ринку, на якому наголошувалося вище, протягом кількох найближчих років, мабуть, зберігатиметься. За таких обставин вітчизняним металургійним компаніям доводиться бути готовими до гострої конкуренції навіть на доволі сприятливих для них географічних ринках. Конкурентні переваги при цьому, як показує міжнародна практика, можуть бути досягнуті двома шляхами: завдяки диверсифікації структури товарної продукції, освоєння виробництва нових видів товарів і завдяки зниженню цін на ті види товарів, що вже виробляються та продаються компанією.

Тому, стосовно диверсифікації структури товарної продукції вітчизняних

металургійних підприємств, то будь-які інновації в цьому плані заслуговують на позитивну оцінку. Наприклад, за повідомленнями ЗМІ, група «Метінвест» нещодавно уклала з компанією «Модуль-Україна» довготермінову угоду щодо розвитку ринку полімерного прокату. У рамках цієї угоди компанія «Модуль-Україна» буде отримувати від групи «Метінвест» сировину, на яку робитиме відповідне цинкове та полімерне покриття. Надалі група «Метінвест» ексклюзивно поставлятиме цей прокат з полімерним покриттям на ринок через власну мережу дистрибуції в Україні та у світі. У контексті реалізації зазначеної партнерської угоди дочірня структура групи – «Метінвест-СМЦ» сформувала виробничу програму на липень поточного року в обсязі 1 тис. т продукції та почала розміщення замовлень на серпень. Як бачимо, мова йде про пілотний проект, який орієнтується поки, мабуть, виключно на український ринок. Звичайно, група «Метінвест» продемонструвала надзвичайно позитивний приклад із запровадження виробництва металургійної продукції з високою часткою доданої вартості. Утім, треба визнати, що навіть у разі активізації найближчим часом зусиль вітчизняних металургійних компаній із впровадження та розширення виробництва продукції з високою часткою доданої вартості, напевно їм вдасться істотно посилити свої позиції у відповідних сегментах вітчизняного та міжнародних ринків у короткотерміновій перспективі. Якихось суттєвих зрушень у цьому плані, враховуючи відповідну реакцію конкурентів, можна очікувати не раніш як через 4–5 років.

Тому основною конкурентною стратегією українських металургійних компаній у коротко- і середньотерміновій перспективі (тобто приблизно до 2020 р.) залишатиметься скорочення витрат на виробництві вже освоєного раніше асортименту продукції. І в цьому плані ситуація для них поки доволі сприятлива. Адже падіння світових цін на мінеральну сировину, зокрема, залізну руду й коксівне вугілля, в останні півтора-два роки виявилось більш значним, ніж здешевлення прокату. І схоже, що на світовому ринку ця тенденція поки зберігатиметься. Це означає, що не лише українські, а й багато іноземних виробників сталі дотримуватиметься конкурентної стратегії, що базуватиметься на скороченні виробничих витрат.

Однак специфіка вітчизняної ситуації полягає у тому, що війна на Донбасі в цілому негативно позначилася на забезпеченні українських металургійних підприємств коксом вітчизняного виробництва, насамперед через перебої у роботі підприємств коксохімічної галузі в цьому регіоні. Зокрема, як повідомив генеральний директор об'єднання «Укркокс» А. Старовойт, на 2015 р. раніше розглядалося два варіанти розвитку цієї галузі – песимістичний і оптимістичний – з виплавки чавуну: 20,4 млн т і 24 млн т. Під виробничу програму за песимістичним варіантом буде потрібно 10,2 млн т коксу, для випуску якого необхідно в цілому 16,1 млн т коксівного вугілля (концентрату). Під програму за оптимістичним варіантом – 12 млн т коксу, для випуску якого потрібно 18,9 млн т вугілля.

У 2015 р. прогнозуються поставки на коксохімічні підприємства 6,5 млн т вугільного концентрату вітчизняного видобутку. Тому згідно з першим

варіантом програми цього року необхідно імпортувати 11,2 млн т вугілля, у тому числі 9,6 млн т для випуску коксу й 1,6 млн т – для виготовлення пиловугільного палива. За другим варіантом треба імпортувати 14,4 млн т вугілля, у тому числі 12,4 млн т для коксування й 2 млн т – для виготовлення пиловугільного палива. Раніше А. Старовойт повідомляв, що коксохімічні підприємства України в першому півріччі минулого року робили близько 40 тис. т коксу на добу, нині – близько 20 тис. т. Стабільно працюють підприємства в Запоріжжя й Дніпропетровської області. Враховуючи відносно вищу вартість імпортного коксівного вугілля, треба визнати, що військовий конфлікт на Донбасі негативно впливає на можливості українських металургійних підприємств найближчим часом у повному обсязі реалізувати конкурентну стратегію на світовому ринку, що базується на скорочення витрат на виробництві вже освоєного раніше асортименту продукції. З іншого боку, соціально-політичні чинники обмежуватимуть можливості керівництва металургійних підприємств щодо зниження собівартості продукції за рахунок скорочення витрат на робочу силу.

Враховуючи надзвичайно важливе значення ГМК у функціонуванні всієї вітчизняної економіки, питання не лише обсягів, а й структури експорту продукції цього комплексу вимагає постійної уваги з боку органів державної влади та управління й експертного середовища.

У цьому контексті, наприклад, слід прагнути до обмеження експорту металобрухту з України та переорієнтації потоків цього товару на внутрішній український ринок. Останнє дало б можливість збільшити обсяги випуску високоякісної сталі, зменшити витрати енергоресурсів та поліпшити екологічну ситуацію в районах розміщення металургійних підприємств. Утім, в експорті українського брухту чорних металів зацікавлені не лише фірми, що займаються його збором в Україні, а і їх іноземні контрагенти, які цей брухт імпортують. Тому, у міру запровадження обмежень на експорт металобрухту з України, можна очікувати на відповідні вимоги до України в рамках Світової організації торгівлі (СОТ) з боку країн-імпортерів цього металобрухту, спрямованих на протидію таким обмеженням експорту українського металобрухту.

Видається, що розв'язання цієї проблеми може здійснюватись за кількома такими напрямками. По-перше, більш жорстке квотування експорту металобрухту та/або підвищення мита на експорт брухту чорних металів з України. По-друге, перегляд цін на закупівлю брухту чорних металів на внутрішньому українському ринку. По-третє, боротьба з контрабандою та іншими правопорушеннями у сфері заготівлі металобрухту.

При цьому слід зазначити, що якщо більш жорстке квотування експорту металобрухту і навіть підвищення мита на експорт брухту чорних металів з України може зустріти опір з боку імпортерів українського металобрухту в рамках СОТ, то перегляд цін на закупівлю брухту чорних металів на внутрішньому українському ринку і, особливо, боротьба з контрабандою та іншими правопорушеннями у сфері заготівлі металобрухту в Україні жодних правових підстав для міжнародного впливу на процес державного регулювання заготівлі й експорту українського металобрухту не дають. Тому

найдоцільнішим не лише на найближчу, а й на більш віддалену перспективу видається поєднання перелічених вище напрямів регулювання сфери заготівлі металобрухту в Україні та торгівлі ним.

При цьому слід звертати увагу на раціональному, насамперед у рамках закону, вирішенні цього питання. Адже, з одного боку, спрямування потоків металобрухту на внутрішній ринок дає змогу поширювати більш прогресивні технології виплавки сталі (наприклад, електросталь), збільшувати доходи металургійних підприємств і бюджетів усіх рівнів та зберігати відповідну кількість робочих місць. З іншого боку, подолання тінізації сфери заготівлі та торгівлі металобрухтом в Україні буде наражатись на доволі широкий (хоча може й прихований) соціальний супротив. І до цього треба бути готовим і економічно, і політично.

Вельми непрості перспективи розвитку в залізорудного сегмента українського гірничо-металургійного комплексу. Відомо, що вітчизняна залізорудна галузь безпосередньо й опосередковано залежить від кон'юнктури світового ринку залізорудної сировини (ЗРС). А цей ринок надзвичайно волатильний. Так, у першій половині липня цього року ділові ЗМІ рясніли повідомленнями про те, що контракти на залізну руду з 62-відсотковим змістом заліза з поставкою у китайський порт Ціндао (Китай – найбільший імпортер ЗРС у світі) подешевшали до 44,59 дол./т, тобто до десятирічного мінімуму. При цьому деякі ЗМІ нагадували, що рекордно висока ціна на залізну руду на рівні 191,7 дол./т була зафіксована у 2011 р. Частина фахівців нині прогнозують, так званий, «ведмежий» світовий ринок ЗРС, тобто ринок, на якому ціни мають усталену тенденцію до зниження.

Як зазначалося вище, перше місце у світі за обсягами видобутку залізної руди посідає Австралія, за нею іде Бразилія. Саме поведінка відповідних підприємств цих країн і Китаю, як найбільшого споживача залізної руди у світі фактично визначає кон'юнктуру світового ринку ЗРС, якій змушені слідувати інші, значно дрібніші виробники залізної руди. Тим часом, за оцінками австралійських експертів, обсяг світової торгівлі залізною рудою становитиме 1,37 млрд т цього року і 1,42 млрд т – у 2016 р. За цей же період бразильський експорт залізної руди збільшиться від 390 до 412 млн т, а загальна частка морських поставок (експорту) Австралії та Бразилії у світі зросте з 83 % цього року до 87 % у 2016 р. Очікується, що виробники ЗРС із цих країн продовжать підвищувати продуктивність і скорочувати витрати виробництва.

Тим часом Міністерство промисловості й науки Австралії переглянуло свій цьогорічний березневий ціновий прогноз залізної руди в бік зниження. Тепер австралійські експерти вважають, що цього року її середня ціна становитиме 54 дол./т, а у 2016 р. – 52 дол./т замість передбачуваних у березні 60 дол./т і 57 дол./т відповідно. Однак оглядачам українських ділових ЗМІ ці цифри уявляються не надто реалістичними. Вони вважають, що радше виправдається прогноз А. Шпаковськи з гонконгської філії Citigroup, який пророкує падіння міжнародних цін на ЗРС до 40 дол./т, або аналітиків Capital Economics, що назвали прогнозну ціну залізної руди на рівні 30 дол./т. А на думку К. Бейн, відомого лондонського сировинного економіста, надлишок руди

на світовому ринку різко виявить себе в найближчому півріччі. Високі обсяги поставок залізорудної сировини з Австралії та Бразилії підштовхнуть ринок до подальшого падіння, навіть якщо завдяки стимулюванню витрат у Китаї підтримуватиметься попит на сталь. За прогнозом цього експерта, наприкінці року ціна залізної руди на світовому ринку становитиме 45 дол./т. За оцінками UBS Group, світовий надлишок залізної руди збільшиться з 34 млн т цього року до 151 млн т у 2018 р. При цьому за прогнозом австралійських експертів обсяги виробництва сталі в Китаї будуть скорочуватись не лише в поточному, а й у наступному році. Вище вже наводилися подібні прогнози інших експертів щодо скорочення обсягів виробництва сталі в Китаї.

Таким чином, прогнози розвитку кон'юнктури світового ринку не надто сприятливі для українських виробників ЗРС. Водночас, за інформацією об'єднання «Металургпром», протягом січня – червня 2015 р. українським металургійним підприємствам було поставлено 12,0 млн т вітчизняної залізорудної сировини (66 % від рівня шести місяців 2014 р.). Обсяг імпортованих поставок залізорудної сировини в Україну за перші шість місяців 2015 р. становив 700 тис. т або 44 % від обсягу імпорту в аналогічному періоді 2014 р. Український експорт ЗРС за січень – червень 2015 р. – 22,9 млн т (118 % до обсягу експорту за шість місяців 2014 р.). Поставки української ЗРС здійснюються на металургійні комбінати країн-членів Європейського Союзу, Туреччини та Китаю.

Отже, на нинішньому етапі істотно зростає значення міжнародних ринків у роботі української залізорудної промисловості за одночасного вагомого скорочення попиту на ЗРС з боку вітчизняних металургійних підприємств. За таких обставин можна припустити ймовірність наступного перебігу подій на перспективу в українській залізорудній промисловості. Скорочення попиту й зниження цін на світовому ринку буде обмежувати можливості нарощування експорту української ЗРС. При цьому, виходячи саме з переваг свого економіко-географічного положення, вітчизняні експортери ЗРС можуть зосередитись, насамперед, на ринках країн-членів ЄС і Туреччини. Що ж стосується ринків Китаю та Америки, то експортери української ЗРС навряд чи зможуть потужно конкурувати тут з компаніями з Австралії та Бразилії.

Однак, найімовірніше, що втрати вітчизняних виробників залізної руди на зовнішніх ринках не зможуть бути повною мірою компенсовані за рахунок поставок ЗРС на внутрішній український ринок. Адже, враховуючи підсумки січня – червня 2015 р. та ймовірний перебіг подій на Донбасі, не варто очікувати на радикальне поліпшення цього річного попиту на ЗРС на внутрішньому українському ринку. Тому цього року порівняно з попереднім можна очікувати на скорочення попиту на ЗРС на внутрішньому ринку. Цілком імовірно, що за підсумками 2015 р. це скорочення попиту буде меншим, ніж за підсумками першого півріччя, однак все одно воно буде вельми суттєвим. Мабуть, у межах 10–20 %. У 2016 р. ситуація зі збутом вітчизняної ЗРС, найімовірніше, не покращиться, що призведе до подальшого скорочення видобутку залізної руди в Україні. Кон'юнктура ж світового й внутрішнього українського ринків ЗРС, найімовірніше, може змінитися на краще не раніше

2017 р.

Утім, навіть за такого перебігу подій, державі не варто стимулювати нарощування експорту ЗРС з України. Як показує світовий досвід, в Україні варто робити ставку на стимулювання виробництва й продажу більш високотехнологічної металургійної продукції з відносно вищою часткою доданої вартості (заробітної плати, зокрема) у її ціні, спеціальних сортів сталі тощо, а не таких сировинних товарів як залізна руда і металобрухт. На жаль, у першій половині 2015 р. саме ці сировинні товари зміцнили свої позиції у структурі експорту продукції українського гірничо-металургійного комплексу (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: Бизнес-портал UAPROM.info (<http://uaprom.info>). – 2015. 18, 19, 22, 26.06; 6, 10, 15.07; Дзеркало тижня. – 2014. – № 32, 40; 2015. – № 6, 22, 24; Західна інформаційна корпорація (<http://zik.ua/ua>). – 2015. – 7.07; Левый берег (<http://economics.lb.ua>). – 2013. – 3.10; 2014. – 3.08; 2015. – 31.01; 24.03; 9, 10, 17.04; 17, 22.06; МеталлИндекс (<http://www.metalindex.ru>). – 2015. – 9.06; Металлоснабжение и сбыт (<http://www.metalinfo.ru>). – 2015. – 28.05; 17, 18.06; Минпром. (<http://minprom.ua>). – 2015. – 11, 15, 17, 23, 26, 28.06; 6–8, 15.07; Укррудпром (<http://ukrrudprom.ua>). – 2015. – 21.05; 2, 9–12, 15–19, 23–26.06; 6–10, 13, 15.07; Informator.lg.ua (<http://informator.lg.ua>). – 2015. – 5, 8.07; World Steel Association (<http://www.worldsteel.org>).*

Наука – суспільству

С. Зозуля, учений секретар,
провід. наук. співроб. відділу наукової реферативної та аналітичної інформації
у сфері освіти ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського, канд. іст. наук

Новації у сфері освіти й науки: аналітичний огляд нормативно-правових актів та інформації (липень 2015 р.)

Постанова Кабінету Міністрів України № 193 від 31 березня 2015 р. «Про документи про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка».

Документом затверджується перелік інформації, яка повинна міститися в документах про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка, встановлюється гранична вартість виготовлення документа, визначається порядок розміщення інформації в зазначених документах. Додається перелік інформації, яка повинна міститися в документах про вищу освіту (наукові ступені) державного зразка: дипломах різних наукових ступенів та додатках до них (*За матеріалами газети «Урядовий кур'єр» від 6 травня 2015 р., № 80, с. 8–9; офіційного веб-порталу ВРУ: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/193-2015-%D0%BF>. – 2015. – 2.07; інформаційного сайту «Освіта. UA»: http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/46747/. – 2015. – 2.07).*

Постанова Кабінету Міністрів України № 248 від 29 квітня 2015 р. «Про внесення зміни до пункту 9 додатка до постанови Кабінету Міністрів України від 1 березня 2014 р. № 65».

Постанова скасовує заборону подання Кабінетові Міністрів України пропозицій та прийняття власних рішень щодо збільшення чисельності працівників підпорядкованих органів для всіх навчальних закладів та науково-дослідних установ, підпорядкованих органам виконавчої влади, Національній академії наук та національним галузевим академіям наук.

Ці зміни надають можливість працевлаштування працівників зазначених установ, які розташовані на тимчасово окупованих територіях України та районах проведення антитерористичної операції, у навчальних закладах та науково-дослідних установах, що розташовані на підконтрольних українській владі територіях *(За матеріалом єдиного веб-порталу органів виконавчої влади України «Урядовий портал»:* <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=248135106>. – 2015. – 6.07).

Наказ Міністерства освіти і науки України № 408 від 8 квітня 2015 р. «Про затвердження Положення про наукові профільні школи учнівської молоді».

Наказ затверджує Положення про наукові профільні школи учнівської молоді та визначає, що школи є однією з форм організації позашкільної освіти дослідницько-експериментального напрямку.

Метою діяльності шкіл є залучення учнівської молоді до пошукової, дослідницької та експериментальної діяльності в різних галузях науки, техніки, виробництва, культури, задоволення її потреб у професійному самовизначенні.

Діяльність шкіл може організовуватися за такими формами:

- індивідуальна та групова робота під керівництвом педагогічних, науково-педагогічних, наукових, працівників, спеціалістів тощо;
- дистанційне та віртуальне навчання;
- експедиції, лекторії, практикуми, семінари;
- індивідуальні та групові консультації (у тому числі в онлайн-режимі);
- спецкурси;
- наукові конференції;
- пересувні навчальні та творчі лабораторії;
- інтелектуальні змагання;
- навчальні сесії;
- самостійна робота;
- заліки, тестування, контрольні роботи, творчі звіти тощо.

За підсумками навчання в школах під час екзаменаційної сесії проводиться конкурс-захист науково-дослідних робіт учнів відповідно до Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідних робіт учнів – членів Малої академії наук України, затверджених наказом Міністерства освіти

і науки України від 24 березня 2014 р. № 259, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 11 квітня 2014 р. за № 407/25184.

Документ набирає чинності з моменту його офіційного опублікування. Контроль за виконанням наказу здійснює заступник міністра освіти П. Полянський *(За матеріалами офіційного веб-порталу ВРУ: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0466-15>; інформаційного сайту NOVOSTIMIRA.UA: http://rss.novostimira.com/n_7067120.html. – 2015. – 26.06).*

Наказ Міністерства освіти і науки України № 412 від 8 квітня 2015 р. «Про затвердження Інструкції щодо заповнення Класного журналу для 1-4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів».

Наказ затверджує Інструкцію щодо заповнення Класного журналу для 1–4-х класів загальноосвітніх навчальних закладів. Документ набирає чинності 1 вересня 2015 р. Контроль за виконанням наказу здійснює заступник міністра освіти П. Полянський *(За матеріалами офіційного веб-порталу ВРУ: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0472-15>. – 2015. – 6.07; освітнього порталу «Педагогічна преса»: <http://pedpresa.ua/127923-127923.html>. – 2015. – 6.07).*

Лист Міністерства освіти і науки України № 1/9-253 від 22 травня 2015 р. «Про структуру 2015/2016 навчального року та навчальні плани загальноосвітніх навчальних закладів».

Лист МОН України має роз'яснювальний характер щодо структури навчального року та строків проведення канікул. Робочі навчальні плани розробляються загальноосвітніми навчальними закладами щорічно на основі Типових навчальних планів і затверджуються відповідним органом управління освітою.

Зокрема в документі зазначено, що відповідно до ст. 16 Закону України «Про загальну середню освіту» структуру навчального року та строки проведення канікул встановлюють загальноосвітні навчальні заклади за погодженням з відповідними органами управління освітою. Утім, тривалість канікул упродовж навчального року не може бути меншою 30 календарних днів.

Рішення про доцільність проведення навчальної практики та навчальних екскурсій загальноосвітні навчальні заклади приймають самостійно.

Робочі навчальні плани на 2015/2016 навчальний рік потрібно складати з урахуванням Типових навчальних планів початкової школи, загальноосвітніх навчальних закладів, затверджених наказом МОН України.

При укладанні робочих навчальних планів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин із вивченням двох іноземних мов слід користуватися варіантами навчальних планів, доведеними до місцевих органів управління освітою та навчальних закладів листом МОН

України від 14.06.2005 р. № 1/9-321 (За матеріалом офіційного сайту Міністерства освіти і науки України: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/3998->. – 2015. – 2.07).

Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про вищу освіту” щодо вдосконалення прийому на навчання та розміщення державного замовлення».

З метою вдосконалення прийому на навчання та розміщення державного замовлення унесено певні зміни до Закону України «Про вищу освіту».

Передусім громадяни України, які не завершили навчання за кошти державного або місцевого бюджету за певним ступенем освіти, мають право повторно безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних ВНЗ за тим самим ступенем освіти, за умови відшкодування до державного або місцевого бюджету коштів, витрачених на оплату послуг з підготовки фахівців, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Документ підписав Президент України П. Порошенко 23 квітня 2015 р. № 367-VIII (За матеріалами газети «Урядовий кур’єр» від 29 травня 2015 р., № 95, с. 13; офіційного веб-порталу ВРУ: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/367-19>. – 2015. – 2.07).

Про внесення змін до Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» (щодо збереження науково-педагогічного кадрового потенціалу країни).

Розроблено нову редакцію Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» на виконання Програми дій уряду. Підставою для розробки нового законопроекту стало моральне застаріння чинного Закону «Про наукову і науково-технічну діяльність». Положення нового законопроекту значною мірою оновлені та вдосконалені згідно з вимогами сьогодення.

Законопроект дає визначення низці основних термінів в актуалізованій редакції. Положення цього документа максимально спрямовані на створення нових підходів до управління й фінансування в науці, а також на забезпечення їх ефективності. Зокрема актуалізовано питання щодо створення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Крім того, законопроектом передбачено створення Національного фонду досліджень України, який буде здійснювати грантову підтримку наукових досліджень, проведення конференцій, стажування працівників, розвитку матеріально-технічної бази в галузі наукових досліджень тощо.

Значна увага в законопроекті приділяється посиленню соціального статусу науковця (його положеннями запроваджена можливість отримання вченими житла за рахунок бюджетного фінансування, гнучкий робочий графік, премії та стипендії тощо). Зокрема було уточнено статтю 24 щодо пенсійного забезпечення та соціального захисту наукових працівників.

Окремо документ регулює питання державної атестації наукових установ,

від результатів якої залежатиме рівень фінансування.

Метою законопроекту є поліпшення наявної ситуації в українській науці, активізація інноваційної діяльності, стимулювання розв'язання нагальних проблем науковців і підвищення наукового потенціалу.

За словами С. Квіта, метою цього документа є інтеграція науки й освіти *(За матеріалом офіційного веб-порталу ВРУ: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54638. – 2015. – 3.07).*

У МОН України проведено міжвідомчу нараду з питань національно-патріотичного виховання.

У заході взяли участь П. Полянський, Б. Скребцов, Т. Рондзістий, М. Ляхович, А. Середницька, М. Савченко та ін. Під час заходу обговорено питання системи національно-патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Були висловлені пропозиції щодо поліпшення системи національно-патріотичного виховання *(За матеріалом сайту МОН України <http://www.mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/04/28/u-mon-provedeno-mizhvidomchu-naradu-z-pitan-nacjonalno-patriotichnogo-vixovannya/>. – 2015. – 10.05).*

План заходів Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського з реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

24 червня 2015 р. на засіданні вченої ради Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського розглядався план заходів з реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді.

Вчена рада, відзначаючи важливість реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, на виконання Наказу МОН України № 641 від 16.06.2015 р. «Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді», заходів з реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах та Постанови Президії НАПН України від 18.06.2015 р. «Про стан і перспективи дослідження проблем патріотичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді у Відділенні загальної педагогіки та філософії освіти», ухвалила рішення:

– зосередити зусилля науковців ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського на виконанні завдань, передбачених у Заходах щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді;

– затвердити План заходів ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського з реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2015–2019 рр.;

– розгорнути просвітницьку інформаційну роботу щодо національно-патріотичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді в засобах

масової інформації й, зокрема, у мережі Інтернет, постійно представляти їх на веб-порталі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського *(За матеріалом веб-порталу ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського: <http://www.dnpb.gov.ua/news/2795>. 2015. – 26.06).*

Всеукраїнська дитячо-юнацька військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»).

Гра є важливою складовою системи патріотичного виховання, що формується в українському суспільстві.

З метою вдосконалення змісту, форм та засобів патріотичного виховання учнівської молоді МОН України направило листа № 1/9-78 від 17.02.2015 р. з рекомендаціями щодо організації Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура») у загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах України.

Так, навесні 2015 р. у регіонах пройшов I етап Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Джура». Зокрема в Білій Церкві відбувся фінал гри *(За матеріалом сайту МОН України <http://mon.gov.ua/usi-novivni/novini/2015/05/06/u-bilij-czerkvi-projshov-final-vs/>. – 2015. – 6.05).*

Всеукраїнська патріотична акція «Паростки гідності».

23 травня 2015 р. художні колективи Київської області стали учасниками Всеукраїнської патріотичної акції «Паростки гідності», у рамках якої відбувся квест «Шляхами Революції гідності» та церемонія нагородження «Народних художніх колективів» та «Зразкових художніх колективів» України, які отримали або підтвердили почесні звання у 2014 р.

Організатором заходу є Український державний центр позашкільної освіти *(За матеріалом сайту Київської обласної державної адміністрації: http://www.kyiv-obl.gov.ua/news/article/vseukrajinska_patriotichna_aktsija_parostki_gidnosti. – 2015. – 1.06).*

День боротьби за права кримськотатарського народу.

В Україні щорічно 18 травня, у річницю депортації кримськотатарського народу 1944 р., відзначається День боротьби за права кримськотатарського народу *(За матеріалом сайту Укрінформ: http://www.ukrinform.ua/ukr/news/18_travnja_tsey_den_v_istoriii_2053601. – 2015. – 20.05).*

Проблеми інформатизації

Т. Гранчак, заввідділу СІАЗ НБУВ, д-р наук із соц. комунікацій

Україна і Друга світова війна: підходи до осмислення і представлення в соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек

Сьогодні в умовах загострення російсько-українського інформаційного протистояння надзвичайної актуальності набули питання національної самосвідомості й ідентичності та національної пам'яті як їх інформаційної матриці. Проблема полягає не лише в тому, про які саме події ми пам'ятаємо, але й у тому, у рамках якого концепту та як, з використанням яких смислових одиниць, ми пам'ятаємо про ці події. Власне, ідеться про той соціокультурний дискурс, за допомогою якого відбувається трансляція смислів, які, з одного боку, відображають наявний стан національної пам'яті, з іншого – напрям її трансформації.

Однією з таких знакових у розвитку української нації подій стала Друга світова війна, яка входить до конструкції національної ідентичності українства як на суспільному, так і на індивідуальному рівнях. До останнього часу – власне, до 2015 р. – на офіційному рівні уявлення й пам'ять про участь України в Другій світовій війні формувались у вітчизняному інформаційному просторі відповідно до ще радянського концепту «Великої Вітчизняної війни (1941–1945)» як складової Другої світової. Водночас, як слушно зазначає В. Гриневич, «особливість української історичної пам'яті про війну полягала в тому, що вона від початку була роздвоєною: офіційно-радянською та приховано-націоналістичною. Національно-визвольний рух, який за німецької окупації охопив західні області України й досягнув апогею після повернення сталінського режиму, створив за роки війни цілу систему мітів із власними героями й символами, пантеонами і святами, спертими на ідеї жертвовної боротьби українського народу “проти двох імперіялізмів – сталінського і гітлерівського за незалежну українську державу”» [7].

В. Іванишин, відомий український політолог, філолог, публіцист, філософ, громадський діяч (1944–2007), ще в 1995 р. наголошував, що «у Другій світовій війні була не одна, а дві перемоги, бо в ній було дві поразки. Перша перемога – це перемога над націонал-соціалізмом. Націонал-соціалістичний режим було знищено, націонал-соціалізм – осуджено, націонал-соціалістичних главарів – повішено. Ця перемога належить усім, хто її виборював – на фронтах і в тилу. І честь і шана за це від нинішнього і наступних поколінь належить теж їм УСІМ. Але тільки їм! Бо друга перемога – це перемога (воєнна, але не ідейна!) сталінського імперкомунізму над національно-визвольними рухами, зокрема Польщі, Прибалтики, України, над східноєвропейськими країнами, проданими Заходом, передусім США, імперській Москві, за участь СРСР у розгромі Японії. Але за цю та інші свої “перемоги” комунізм ще й досі не дочекався свого Нюрнберга... Безкарність породжує нові злочини» [14].

Майдан і агресія Росії проти України 2014 р. стали каталізаторами

ідеологічного дистанціювання від радянської версії трактування тих подій і їх переосмислення не лише в середовищі фахівців, а й політиками. Як зазначив Президент П. Порошенко, «наше остаточне звільнення від дурману радянсько-російської імперської пропаганди значно розширює обрії історичного пізнання» [4]. Утім, лише в травні 2015 р. Верховна Рада України ухвалила законопроект № 2539 «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років», за яким пропонується використовувати термін «Друга світова війна» і відмовитися від терміна «Велика Вітчизняна війна». Відповідно до схвалених парламентом новацій, 9 травня відтепер відзначатиметься як День перемоги над нацизмом у Другій світовій війні. У прикінцевих положеннях до законопроекту визнається таким, що втратив чинність, Закон «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років» від 2000 р.

Виступаючи у Верховній Раді України, Президент П. Порошенко чи не першим з-поміж офіційних осіб України озвучив те, про що давно вже говорили експерти: якби не змова Сталіна та Гітлера 1939 р., Другої світової війни могло б узагалі не бути. Разом з тим, СРСР, на відміну від Німеччини, опинився серед країн-переможців і необхідної суспільної рефлексії, яка мала б стати запобіжником від повторення спроб реалізації експансіоністських планів, не відбулося – навпаки, ідея перемоги Радянського Союзу у Великій Вітчизняній війні надихає його сьогоднішніх російських шанувальників та ідейних спадкоємців, надає їм відчуття вседозволеності [1].

Отже, впровадження на офіційному, експертному, фаховому, суспільному рівнях терміна «Друга світова війна» є ще й кроком до дистанціювання від радянської історіографічної та ідеологічної концепції «Великої Вітчизняної війни», яку використовує Російська Федерація з метою збереження впливу на Україну та інші пострадянські республіки.

У зв'язку з цим актуальним є коментар В. Суворова: «Хто придумав Велику Вітчизняну? Навіщо її виокремили з Другої світової війни? Придумав це товариш Сталін. А навіщо? А для того, щоб всі злочини початкового періоду Другої світової війни забути. Друга світова війна почалася розділом Польщі в 1939 році, цей розділ був здійснений не в імперській канцелярії, а в Кремлі. Гітлера там не було, там були товариші Молотов, Ріббентроп і Сталін. Вони розділили Польщу, і тим самим, розв'язали війну» [18].

У публікації німецького політичного ліво-ліберального Фонду імені Гайнріха Бьоля наголошується, що «створений у Радянському Союзі ще за часів Сталіна наратив Великої Вітчизняної війни до сьогодні залишається “заградительним мифом” – основою сталінської конструкції та картини світу. Путінська Росія активно використовує цей міф як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, проводячи ідеологічну експансію на пострадянському просторі. Наратив Великої Вітчизняної війни є по суті ідентифікаційним якорем для усіх прибічників путінської концепції “руського миру”» [20].

Відповідно, вписаний у радянське трактування війни український антирадянський національно-визвольний рух середини ХХ ст. постає в безапеляційно негативному світлі. Просування такого подання про радянсько-німецьку війну веде до поглиблення розколу всередині українського суспільства.

Більше того, як зазначають експерти сайту «Лікбез.Історичний фронт», «сучасні антидержавні проросійські сили в Україні претендують на роль продовжувачів боротьби СРСР під час “Великої Вітчизняної війни”, а українських патріотів називають “фашистами”.

Нарешті, спроби замінити вивчення історії Другої світової війни просуванням концепції “Великої Вітчизняної війни” ставить своєю метою приховування правди про ту негативну роль, яку відіграв СРСР протягом 1939–1941 рр., а саме його допомоги нацистській Німеччині» [3].

Рішення українського парламенту, ухвалене в рамках відходу від «радянських кліше», актуалізувало дискусію в суспільстві та експертному товаристві навколо проблеми науково-теоретичного осмислення та інформаційного представлення тих трагічних подій та їх сприйняття в сучасній свідомості українського соціуму, розробки прийнятної для всього суспільства концепції «Другої світової».

Як українському суспільству зберегти пам'ять про Другу світову війну і одночасно відмежуватись від російського, ідеологічно забарвленого історичного наративу? Які нові меморіальні практики та ритуали можуть бути використані для цього? Відповіді на ці питання в підсумку й визначатимуть специфіку концепту «Другої світової» в нашій національній пам'яті.

Про актуальність осягнення минулого, оцінки його впливу на сьогодення, правильних висновків на майбутнє, аналізу тих подій винятково в українській системі координат наголошував також Президент П. Порошенко під час виступу на урочистому засіданні Верховної Ради України, присвяченому 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, місцю та ролі Українського народу в Другій світовій війні [4].

Вирішення цього завдання давно вже на часі ще й з огляду на специфіку участі українців у подіях тих часів, адже частина їх воювала в лавах Радянської армії, частина брала участь у національно-визвольному русі в лавах Української повстанської армії. Тож єдина версія війни мала б стати запорукою єднання й консолідації українського суспільства.

Сучасні вітчизняні дослідники пропонують різні підходи до осмислення подій Другої світової, піддаючи ревізії як хронологічні межі війни, так і її характер і наслідки стосовно українців.

Зокрема доктор філологічних наук, професор **З. Партико** в статті «Велика Вітчизняна? Друга світова? Чи...? Постулати й тези до оцінки участі українців у Другій світовій війні» [21] у визначенні хронологічних меж війни для українців дотримується територіального підходу, розглядаючи Україну в сучасних кордонах.

Виходячи з цього, науковець зазначає, що на території України воєнні дії почалися не в 1941 р., а 14 березня 1939 р., коли на Карпатську Україну зі столицею в Хусті, президентом якої був А. Волошин, напала хортистська Угорщина. При цьому, як нагадує З. Партико, через день після початку війни (15 березня), Карпатська Україна проголосила державну самостійність. Активну участь у тих подіях брала Організація українських націоналістів, яка підтримувала повстанців, зокрема, і людськими ресурсами.

«Після тих подій війни на території України розпочиналися ще кілька разів: у 1939 р., коли гітлерівська Німеччина напала на Польщу, до складу якої входили західні регіони України, і в 1941 р., коли та ж гітлерівська Німеччина напала на СРСР, до складу якого входили вже всі регіони України (крім Закарпаття).

Проте вперше на території України воєнні дії розпочалися саме 14 березня 1939 р. Отже, дата початку війни однозначна й сумніву ні в кого не повинна викликати», – стверджує дослідник [21].

Щодо завершення війни на території України, то, на думку вченого, це явно не жовтень 1944 р., коли від німецьких окупантів Червоною армією були визволені останні населені пункти України. Адже війна українського народу проти німецьких окупантів стихійно переросла в іншу, нову – громадянську війну проти радянської влади. Очолювала цю війну Українська повстанська армія. Активізувалася ця громадянська війна із зими 1943 р., за формою вона була партизанською.

Не поклато кінець воєнним подіям на території України і 9 травня 1945 р. (хоча участь у піднятті переможного прапора над рейхстагом брав українець О. Берест, офіцер радянської армії), та 2 вересня 1945 р., коли завершилася Друга світова війна (хоча й акт капітуляції від імені СРСР підписав українець – генерал Дерев'яно). На переконання З. Партика, завершення воєн на території України потрібно датувати приблизно початком 50-х років, коли Українська повстанська армія остаточно вичерпала свої сили, а її поразка стала очевидною всім.

Таким чином, дослідник визначає хронологічні рамки війни на території України від 14 березня 1939 р. до початку 50-х років ХХ ст.

Він також вважає доречним говорити не про одну а про кілька послідовно-паралельних воєн на території України кінця 30-х – початку 50-х років ХХ ст., а саме: українсько-угорська війна (1939 р.); українсько-німецька війна (1941–1944 рр.), у якій брали участь радянські партизани й загони Української повстанської армії; українсько-польська війна (перша половина 40-х років), яка то згасала, то спалахувала такими трагедіями, як на Волині; німецько-радянська війна (1941–1945 р.), яка була основною та найбільшою; громадянська українсько-радянська війна (1944 – початок 50-х років), яку вела Українська повстанська армія [21].

Виходячи з цього, до подій кінця першої половини ХХ ст., на думку З. Партика, найдоцільніше вживати термін «Українські визвольні війни кінця 30-х – початку 50-х років ХХ ст.» (скорочено – Визвольні війни).

При цьому вчений застерігає від намагання зарахувати Україну до табору переможців у війні. На його думку, українська нація у Визвольних війнах програла, оскільки незалежності не здобула. «Зізнаймося в наших програшах чесно й відверто. Хоча ветерани Української повстанської армії і продовжують говорити про свою перемогу в перспективі здобутої в 1991 р. незалежності. Але це – лише гарна метафора», – закликає фахівець [21].

Разом з тим він віддає належну шану тим воїнам-українцям, які воювали в лавах радянської армії: вони як представники української нації (але не як представники української держави, якої в той час не існувало) в складі збройних сил антигітлерівської коаліції брали участь у здобутті перемоги над нацизмом і

фашизмом. «Ми маємо схилити голови перед ними за їх самовіддану боротьбу з цим різновидом людиноненависницької ідеології. Ми повинні віддати їм усю честь і славу за участь у цій боротьбі (адже були й ті, хто дезертирував). Проте потрібно чітко розуміти й інше: українські воїни радянської армії не брали участі ні в боротьбі проти сталінізму, який Рада Європи нещодавно прирівняла до нацизму, ні в боротьбі за незалежність України, хоча вибір такий вони, звісно, мали.

Отже, для України 9 травня – не день перемоги, бо в цих війнах вона її не здобула, оскільки так і залишившись колонією. Відповідно, і піднімати прапор перемоги нема підстав. 9 травня – це день скорботи за тими 6–8 мільйонами громадян, котрі загинули в час Визвольних воєн, так і не здобувши для України незалежності», – резюмує дослідник [21].

Своєю чергою **О. Лисенко**, завідувач відділу історії України періоду Другої світової війни Інституту історії України НАН України вважає, що «своєрідним конструктивом може стати увага до жертв та героїв – своєрідних “інь” та “янь” війни» [16].

На його думку, з одного боку, однаковою мірою на українцях позначилася трагедійна сторона Другої світової – втрати та виклики для українського народу, які потребують вшанування жертв, причому в поєднанні як звичних форм (братських могил, меморіалів), так і нових (за прикладом перетворення на музеї німецьких концтаборів у Польщі).

З іншого – єднальним чинником може бути оспівування героїзму людей, що вистояли. Причому не стільки з акцентом на героїчних вчинках офіцерів та командування, вже звичного в контексті радянської системи героїзації, скільки з наголосом на героїзмі серед простих людей.

Стосовно хронологічних меж війни, то попри висловлювані ідеї щодо їх розширення, О. Лисенко притримується офіційної версії, згідно з якою Друга світова розпочалася 1939 р. і тривала до 1945 р. Велику Вітчизняну війну він розглядає як частину Другої світової і наголошує, що це не були різні війни. «Крім того, Велика Вітчизняна є напрочуд вдалою ідеологемою, яка змогла об'єднати величезну кількість не заполітизованих громадян. Доказом цього є кількість добровольців до лав Червоної Армії. І це був органічний прояв українського народу.

І СРСР, і УПА є частиною нашої історії, і як би ми не намагалися від неї відцуратися, чужою вона не стане», – підкреслює історик [16].

Свою солідарність із тим, що єдність у погляді на події Другої світової для українців варто шукати в багатоманітності, висловлює директор Інституту історичних досліджень Львівського національного університету ім. Франка **Я. Грицак**, який наголошує на необхідності врахування досвіду й прикладів різних регіонів, заміні загальних історій розповідями про людей.

На переконання вченого, з цих історій буде видно, що люди вчиняли приблизно однаково і залишалися людьми, просто обставини та умови були різні. Якщо буде створене таке зібрання «малих історій», це може стати хорошою єднальною платформою.

При цьому дослідник підкреслює, що Україну в Другій світовій об'єднують

передусім не герої, а жертви, а головний урок тих подій полягає в тому, що Україна не має бути територією, яку використовують інші.

Разом з тим, оскільки історія не вибудовується на жертвах, герої також потрібні. На думку Я. Грицака, має відбутися героїзація тих людей, які ставали на бік жертв, які рятували людей, незалежно від того, чию сторону вони приймали у війні, а не тих, які призводили до смерті інших. Щодо хронології, то, як зазначає науковець, для різних регіонів України війна тривала різний час. Найдовше це було в Галичині – з 1939 до 1949 р. Причому в той час через Україну проходили численні лінії розлому (політичні, ідеологічні, релігійні тощо), і тому було кілька війн, які тривали одночасно: польсько-українська війна, підпільна війна УПА та інші війни, які, за висновком Я. Грицака, не були частиною Другої світової, але були її відголосками [16].

Його колега, **Г. Касьянов**, завідувач відділу новітньої історії та політики Інституту історії України НАН України, натомість не вважає за потрібне творити якусь специфічну українську версію Другої світової війни. На його переконання, виробити спільний погляд на таку багатопланову подію неможливо, особливо якщо вона є предметом політичних маніпуляцій.

Відповідальними за початок Другої світової фахівець вважає Німеччину і СРСР, а також і союзників з їхньою політикою стосовно Гітлера.

Водночас, на його думку, примирення між Червоною армією і УПА є необхідним, особливо враховуючи, що примирення між німецькими та радянськими сторонами вже відбулося.

Зі свого боку, **Д. Веденєєв**, заступник директора Українського інституту національної пам'яті, у рамках осмислення участі України в Другій світовій називає кілька недоторканих постулатів:

1. Українці вели справедливую війну. Ставши жертвою агресії, українці на боці будь-якої армії воювали за власні оселі, не задля корисливих цілей чи загарбання інших земель. Це була боротьба за виживання.

2. Українці зробили надзвичайно вагомий внесок у перемогу над фашизмом, ставши однією з націй-переможниць.

3. Для України завершення війни та підписані в результаті цього угоди є основними гарантіями існування, цілісності та недоторканності. Крім того, внаслідок Другої світової відбулося перше в історії України об'єднання більшості її етнічних земель у рамках єдиної державної системи.

При цьому, на думку вченого, не варто порівнювати Сталіна з Гітлером. Сталін не був найкривавішою постаттю свого часу, стверджує Д. Веденєєв, аргументуючи таку тезу тим, що у європейських імперій на совісті – мільйони замучених людей з колоній.

Так само штучними він вважає суперечки щодо назви цієї війни і розглядає Велику Вітчизняну війну Радянського Союзу як основну частину (з точки зору кількості загиблих людей) Другої світової, яка тривала з 1939-го по 1945 р., уточнюючи, що цей поділ є доволі умовним, оскільки події перед цим проміжком та після нього дуже пов'язані.

Водночас Д. Веденєєв погоджується з тим, що вшанування варті українські ветерани всіх армій, якщо вони не чинили злочини проти цивільного населення

[16].

Натомість **О. Палій**, політолог, кандидат політичних наук, випускник НаУКМА за спеціальністю «Історія», вважає, що українськими героями війни є, насамперед, ті, хто боровся за Україну (в УПА чи в Червоній армії) – тобто ті, хто воював за свій будинок, а не за перемогу комунізму/фашизму в усьому світі. При цьому, на його думку, оцінка дій людей, які співпрацювали з фашистською Німеччиною, має бути рівна з оцінкою дій людей, які співпрацювали з Радянським Союзом, а оскільки обидва режими працювали на знищення України, ці люди не можуть бути представлені в сьогоднішньому українському пантеоні.

УПА, за висновками О. Палія, достойні відзначення хоча б тому, що значно довше за всі інші європейські народи продовжували збройну боротьбу з тоталітаризмом. Щодо Червоної армії, то експерт наголошує, що протягом війни її бійці боролися і проти фашизму, і за встановлення свого режиму. Якщо спробувати розділити ці два аспекти, можна отримати схематичну й спрощену картину достойних вшанування героїв Червоної армії (не лише українських, а й інших народів, які боролися на українських землях проти фашизму).

І. Юхновський, голова Українського інституту національної пам'яті (2006–2010), зі свого боку зазначає, що попри те, що Україна не була ініціатором Другої світової війни, конфлікт прокотився двічі всією територією (на схід і на захід), завдавши небаченої руйнації Україні й українцям, призвівши до численних жертв.

Українці воювали в Другій світовій на боці трьох сил: Червоної армії, вермахту і власної визвольної армії.

Науковець застерігає від закидання галичанам однойменної дивізії СС, оскільки за всю свою історію вони знали СРСР лише кілька років і просто не могли природно хотіти ризикувати життям заради чужої держави.

Поза тим, Галичина дала Червоній армії не менш як 500 тис. призовників, тому теж зробила свій внесок у перемогу над фашизмом.

Так само, як і З. Партико, **І. Юхновський** вважає, що війна для України почалася 15 березня 1939 р. з агресії австрійської армії щодо самопроголошеної закарпатської України. Її закінчення він датує 1953 р., коли було припинено активні дії Української повстанської армії.

За висновком «Історичної правди», зробленим за результатами проведеного ще у 2012 р. опитування ряду вітчизняних істориків, попри багатоманітність поглядів науковців, фактично всі вони погоджувались, що:

– тема Другої світової війни є зумисне політизована та використовується з маніпулятивною метою;

– такий стан речей є загрозою для України;

– загальнонаціональну концепцію історичної пам'яті слід вибудовувати не згори, а знизу, тобто акцентуючись на історіях звичайних людей [16].

З огляду на нинішні підходи фахівців, геніальним є концепт участі України в Другій світовій війні, представлений **О. Довженком** у його кіноповісті «Україна в огні» (1943), дуже влучно розкритий **І. Захарчук** у статті «Друга світова: досвід історії – досвід літератури»: «Безперечно, авторська (*О. Довженка*. – *Т. Г.*) версія війни, представлена “Україною в огні”, слугує підтвердженням духовного розкріпачення, привнесеного трагедією війни.

Твір Довженка поряд із відтворенням вражаючої трагедії України часів нацистської окупації акумулював потужну ретроспективну парадигму. Війна слугувала своєрідним збільшувальним шклом для ревізії тоталітарного досвіду. Підсвідомо проступали паралелі між нацистською та советською державними машинами, що було неприпустимо в умовах жорстокого протистояння унітарних режимів.

Локалізація військових дій до українських координат засвідчила потужне оприявлення національної ідентичності, яка підривала імперські засади в розбудові державного мілітарного міфу. Україноцентричні координати кіноповісті Довженка творили образ землі, яка понесла найбільші втрати у війні. Це суперечило магістральному імперському міфowi, який подавав Росію як територію найбільш потерпілу від окупації. ... Відхід од російської советської стратегії трактувався як крок політично ворожий і небезпечний за наслідками.

Довженко зміщує центральну вісь війни, наголошуючи на моральному спустошенні та фізичних утратах українського народу. Сама назва твору – “Україна в огні” – слугувала тим мистецьким кодом, який підривав наскрізний для канону соцреалізму архетип матері-батьківщини. Україна Довженка не вимагала безпрецедентних жертв і безоглядної любові, а радше сама стала жертвою небаченого насильства як з боку своїх, так і чужих. Довженко вперше означає гендерну стратегію війни, що відбивала тіньові характеристики воюючих армій, та устами одного з персонажів проголошує контрверсійні етичні парадигми, за якими в цій війні “не буде переможців і переможених, а будуть загинулі і уцілілі» [12].

Цього року Українським інститутом національної пам’яті було розроблено методичні матеріали до відзначення Дня пам’яті та примирення та 70-ї річниці Дня перемоги над нацизмом у Другій світовій війні (8–9 травня 2015 р.), опубліковані на офіційному веб-сайті Держкомітету телебачення і радіомовлення України <http://comin.kmu.gov.ua/>. У методичних матеріалах зокрема йшлося: «При організації заходів до 8–9 травня 2015, при підготовці промов офіційних осіб чи журналістських матеріалів увагу слід зосереджувати не на макрорівні (народ чи держава – переможці), а на мікрорівні (конкретний вояк-переможець), не на масовому героїзмі та “радянському патріотизмі”, а на індивідуальних героїчних вчинках.

Акцентувати увагу важливо на персональних історіях українців-учасників війни, не лише вояків, а й тих, хто пережив її в тилу чи на окупованій території.

Всебічне й об’єктивне висвітлення умов окупації, полону, повоєнного часу допоможе краще зрозуміти реалії того періоду.

Потрібно зображати війну як трагедію та гуманітарну катастрофу, яка коштувала життя мільйонам людей, завдала непоправних втрат цивілізації та культурі. Слід з однаковою пошаною говорити як про солдат Радянської армії, так і про вояків Української Повстанської Армії та етнічних українців в складі інших армій – учасників антигітлерівської коаліції» [25].

Активними суб’єктами поширення рекомендованого експертами Інституту національної пам’яті підходу до висвітлення й трактування подій Другої світової війни та участі в ній України мають стати, у першу чергу, впливові інформаційно-

комунікаційні інституції – ЗМІ, музеї, бібліотеки. Останні є інституціями здійснення державної політики пам'яті і беруть участь у соціокультурному дискурсі, який визначає ті смисли, які «запам'ятовуватиме» користувач, і ті, які приречені на забуття і «стиратимуться» з національної пам'яті, трансформуючи відповідним чином національну свідомість. У подальшому в процесі реалізації меморіальної функції бібліотека розпочинає збереження створених бібліотечно-інформаційних продуктів, а разом із цим – і сформованого навколо них дискурсу та їх наступної трансляції від покоління до покоління, впливаючи, таким чином на відтворення специфічного концепту національної свідомості.

Показовим у зв'язку з цим є сучасний російський досвід використання в державній політиці пам'яті бібліотек Росії, зокрема активне залучення російських національних бібліотек до просування схваленого в Росії на офіційному рівні концепту «Великої Вітчизняної війни» (ВВВ).

Так, у Російській державній бібліотеці (РДБ) тільки на квітень 2015 р. було заплановано 11 заходів, присвячених ВВВ [23], – більше ніж за весь час, починаючи з 2008 р. У Російській національній бібліотеці (РНБ) в розділі «Новини» повідомляється про п'ять квітневих заходів до відзначення 70-річчя ВВВ – підготовку цифрової колекції «Ленінград у Великій Вітчизняній війні» («Ленинград в Великой Отечественной войне»), презентацію книги «Діти війни. Народна книга пам'яті» («Дети войны. Народная книга памяти»), відкриття виставки «Безсмертний подвиг Ленінграда» («Бессмертный подвиг Ленинграда»), біблїоніч у РНБ «Военна Весна: До 70-річчя Великої перемоги» («Военная Весна: К 70-летию Великой победы»), тематичні «Бражніковські читання – 2015» [19].

Останні були присвячені святкуванню 70-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні. Як ідеться в повідомленні, «на засіданні було виголошено доповіді, присвячені давньоруській гімнографії, що оспівує мужність і відвагу воїнів, що боролися за Руську землю. Частина доповідей симпозіуму пов'язана зі 1000-річчям кончини рівноапостольного князя Володимира, що став засновником російської християнської державності, і 1000-річчям подвигу його синів – святих стратотерпців Бориса і Гліба.

...Цього дня у відділі рукописів Російської національної бібліотеки відкрилися дві виставки, пов'язані з темою симпозіуму. На одній з них «Святі захисники Вітчизни в давньоруському співочому мистецтві» («Святые защитники Отечества в древнерусском певческом искусстве») представлені унікальні рукописні пам'ятники XV–XVIII ст., що включають співи на честь давньоруських воїнів, зарахованих до лику святих» [2]. Отже, спостерігаємо поєднання і взаємопроникнення смислів героїчних перемог, радянського та «руського світу» з християнством у вигляді православ'я. Причому вписування перемоги у ВВВ у контекст «святого захисту» і «стратотерпців» сприяє міфологізації цієї події, з одного боку, і створює підґрунтя для його органічного поєднання з «православним» маркером сучасної російської ідентичності – з іншого.

У такому руслі цілком логічною виглядає тенденція до інтеграції «радянського» і «православного» дискурсів національними бібліотеками Росії. Показовим у зв'язку з цим стало відкриття 8 квітня 2015 р. Президентською бібліотекою ім. Б. М. Єльцина виставки «Руська Православна Церква в роки

Великої Вітчизняної війни» («Русская Православная Церковь в годы Великой Отечественной войны»). У повідомленні про подію зазначалось: «До світлого дня Пасхи, який цього року святкується 12 квітня, Президентська бібліотека підготувала рідкісну добірку наукових досліджень, які розкривають значення і розвиток Руської Православної Церкви під час Великої Вітчизняної війни. Ця тема сьогодні актуальна і у зв'язку з наближенням святкуванням 70-річчя Великої Перемоги» [24].

При цьому з названого переліку заходів варто позитивно виокремити проект зі створення книги «Діти війни. Народна книга пам'яті», оскільки він був спрямований на відтворення подій шляхом актуалізації спогадів їх учасників. У книзі – спогади дітей партизанських загонів і неповнолітніх в'язнів концтаборів, дітей Севастополя і дітей блокадного Ленінграда. Утім, цей проект є швидше тим винятком, який лише підкреслює правило [15].

Більш характерним для сучасного соціокультурного дискурсу російських національних бібліотек є інший випадок – інформація на сайті РДБ про виставку «Ні давності, ні забуття. За матеріалами Нюрнберзького процесу» («Ни давности, ни забвения. По материалам Нюрнбергского процесса») (24 квітня – 22 червня 2014 р.) в ув'язанні із сучасними подіями. У повідомленні виставку охарактеризовано як «вельми актуальну», що обґрунтовується наведеним нижче висловлюванням голови комітету Державної думи федерального зібрання із безпеки та протидії корупції І. Ярової, яка на відкритті виставки ув'язала актуальність виставки з подіями в Україні. Зазначивши, що метою нападу на СРСР було знищення «нашої держави» (*тут і далі виділення наше. – Т. Г.*), якого не відбулось, оскільки «наш народ» був об'єднаний любов'ю до своєї Вітчизни (тут питання – який саме народ і яку саме державу має на увазі пані Ярова?), чиновник підкреслила, що протягом 23 років можна було спостерігати, як у країнах СНД «впроваджувалась ідеологія зради своїх батьків і дідів, переписування історії. І сьогодні ми бачимо на прикладі України, що такі дії – це не лише вистріл в минуле і глумління над мільйонами загиблих, це розстріл майбутнього. Причому сьогодні це вже розстріл не віртуальний, а цілком реальний» [6].

При цьому використання російськими національними бібліотеками дискурсивної одиниці «Велика Вітчизняна війна» потребує спеціального наголосу. Примітно у зв'язку з цим, що ще 2010 р. використовуваний РДБ дискурс суттєво відрізнявся від нинішнього. Наприклад, в інформаційному повідомленні про Міжнародну наукову конференцію «Перемога над фашизмом в 1945 році: її значення для народів СНД і світу» («Победа над фашизмом в 1945 году: ее значение для народов СНГ и мира») від 8.04.2010 р. за авторством К. Шибаєвої термін «Велика Вітчизняна війна» зустрічаємо лише в назві Центрального музею Великої Вітчизняної війни [17]. Доречно процитоване в повідомленні гасло конференції «Ми перемогли разом!» підкреслює спільний характер перемоги над фашизмом і внесок у неї різних народів. Інформація про обговорювані актуальні теми: уроки війни і сучасні загрози миру; внесок народів Радянського Союзу у перемогу над фашизмом; пам'ять про війну і об'єктивне відображення її історії; досвід і цінності союзництва; післявоєнний устрій світу і відданість ідеалам ООН – сприяє поширенню смислів необхідності збереження досягнутого після війни

устрою світу, налагодження взаємодії та співробітництва з іншими народами й державами, об'єктивний підхід у відображенні історії.

Щодо вітчизняних національних бібліотек, то просування дискурсу «Другої світової війни» та участі в ній України загалом займає помітне місце в їх соціокультурній діяльності, хоча увага до цієї теми з боку різних бібліотечних установ неоднакова. Цього року провідними національними бібліотеками України було проведено 23 заходи, присвячені проблематиці Другої світової та участі в ній українців. Майже половину з них – 11 – було підготовлено і проведено Одеською національною науковою бібліотекою ім. М. Горького (ОННБ). Для порівняння: у 2014 р. таких заходів було 23, 14 з них було підготовлено і проведено Національною історичною бібліотекою України (НІБУ).

Національна історична бібліотека України (НІБУ) та Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького (ОННБ) систематично – з року в рік – готують цілу низку тематичних бібліотечних заходів, присвячених окремим аспектам тих трагічних подій, водночас Національною бібліотекою України ім. В. І. Вернадського (НБУВ) та Львівською національною науковою бібліотекою України ім. В. Стефаника (ЛННБ) уваги цій тематиці приділяється набагато менше.

Так, відповідно до інформації веб-сайту ЛННБ, за час з 2008 по 2015 р. у бібліотеці відбулося всього два заходи з проблематики Другої світової війни: виставка, присвячена Олені Телізі – видатній поетесі та громадській діячці (4.08.2011 р.), яку, як відомо, було ув'язнено 9 лютого 1942 р. гестапо як члена активу групи Опору в Києві і 21 лютого страчено в Бабиному Яру, та книжково-ілюстративна виставка «Остарбайтери: до 70-х роковин початку насильного вивезення мирного населення з території окупованої України на примусові роботи до Німеччини в роки Другої світової війни» (4.12.2012 р.), присвячена подіям, пов'язаним з масовим насильним вивезенням мирного населення з території окупованої України на примусові роботи до Німеччини та трагічні наслідки цього для українського народу.

Аналіз виставкової діяльності НБУВ за матеріалами веб-сайту бібліотеки виявив інформацію лише про одну – 2015 р. – виставку, присвячену подіям Другої світової: до 70-річчя Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні Відділ газетних фондів НБУВ підготував виставку «Воєнні газети (1941–1945 рр.) у фондах газетного відділу НБУВ».

Що стосується Національної парламентської бібліотеки України (НПБУ), то тематика Другої світової війни систематично знаходить відображення в середньому у двох-чотирьох бібліотечних заходах на рік.

Аналіз контенту веб-сайтів національних бібліотек України засвідчив, що до 2015 р., коли відбулося ухвалення Верховною Радою України Закону «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» і офіційно визнаною в Україні назвою тих подій стала «Друга світова війна», у соціокультурному дискурсі вітчизняних національних бібліотек зустрічались обидва терміни – і «Друга світова війна» і «Велика Вітчизняна війна», залежно від політики самої бібліотеки та розуміння тих подій бібліотечними працівниками. Наприклад, у повідомленнях, розміщених на сайтах Національної парламентської

бібліотеки України та Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського у 2014 р., Національної історичної бібліотеки України – у 2013 р. участь українського народу в подіях тих часів розглядається саме в рамках Великої Вітчизняної війни як складової Другої світової. Достатньо показово це ілюструє привітання, розміщене на веб-сайті НБУВ від 7 травня 2014 р.: «День Перемоги асоціюється з мужністю та стійкістю людського характеру, силою духу та відданістю Батьківщині. Друга світова війна стала великою трагедією, яку зазнало людство у ХХ ст. В Україні немає сім'ї, якої не торкнулося б лихо Великої Вітчизняної війни» [22]. З тексту очевидно, що українського народу «торкнулося лихо» саме Великої Вітчизняної війни.

Так само відповідно до радянського концепту війни НПБУ повідомляється про книжкову виставку «До Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.» (7–19 травня 2014 р.): «Все далі в глиб історії йдуть трагічні події Великої Вітчизняної війни. 22 червня 1941 р. без пред'явлення будь-яких претензій Радянській державі фашистська Німеччина розпочала військові дії. Понад 1400 днів тривала найжорстокіша війна ХХ століття, яка завершилася підписанням Акта про беззастережну капітуляцію Німеччини та ліквідацію фашистської держави. Про це було офіційно оголошено 8 травня в Європі та Америці і 9 травня 1945 року в СРСР. Саме ця подія стала святкуватись як День Перемоги радянського народу у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років. В Україні цей день відзначається щорічно, як державне свято» [11].

У повідомленні НПБУ 2013 р. про виставку «День Перемоги у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.)» (7–21 травня 2013 р.) підкреслюється, що «для українців, як і для всіх інших народів, об'єднаних тоді в СРСР, Велика Вітчизняна війна була боротьбою за право на вільне життя, за свою землю, за гідне майбутнє. Це була визвольна, священна війна проти жорстокого ворога...» [8].

З іншого боку ОННБ в інформуванні про заходи, присвячені участі України у війні, переважно дотримується дискурсу «Другої світової». Термін «Велика Вітчизняна війна» використовувався бібліотекою не активно, або в прив'язці до ветеранів, назв та змісту документів – наприклад, ветерани Великої Вітчизняної війни, тема Великої Вітчизняної війни у творчості письменників та науковців.

При цьому варте уваги обрання співробітниками ОННБ нейтральних, консенсусних назв заходів – «Солдати Перемоги», «Закарбовано у серці», «Героїчна Одеса», «А завтра була війна...», «Листи з фронту» тощо – за допомогою яких вдається мінімізувати використання як терміна «Друга світова», так і терміна «Велика Вітчизняна», і які не викликають заперечення в користувачів. Протягом 2013–2014 рр. дискурсивна одиниця «Велика вітчизняна війна» зустрічається лише в трьох назвах – «Тема Великої Вітчизняної Війни у поезії Л. В. Костенко і Ю. В. Друніної» (книжкова виставка 5.05.2014 р.), «Велика Вітчизняна війна: хронограф переломного 1943-го» (книжково-ілюстративна виставка 7.05.2013 р.) та «Суспільно-політичний стан України у Великій Вітчизняній війні: дослідження вітчизняних науковців» (електронна виставка 7.05.2013 р.). Так само в трьох назвах заходів за цей саме час зустрічаємо термін «Друга світова»: «Україна в Другій світовій війні. Визволителі» (зустріч із ветеранами (28.10.2013 р.), «Друга світова війна: видання французьких науковців»

(дарунки французької художниці Сюзанни Саварі-Полідорі, почесної громадянки м. Одеси, лауреата Галереї почесних благодійників Одещини “Люди щедрих сердець”) (книжкова виставка 7.05.2013 р.), «Суспільно-політичний стан України у Другій світовій війні: дослідження вітчизняних науковців» (бібліографічний перелік праць, 2013 р.).

Слід також позитивно відзначити традиційно виважений підхід працівників бібліотеки до змістовного наповнення підготовлених бібліотекою виставок, які спрямовані на ознайомлення користувачів з дискусійними і маловідомими аспектами проблеми, висвітлення подій війни крізь долі її учасників, формування уявлення про трагічне й героїчне у війні.

Прикладом вдалого поєднання зазначених підходів є комплекс заходів, реалізованих ОННБ 22 червня 2013 р. до Дня скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні. Зокрема, було проведено виставкову акцію – книжково-ілюстративну виставку «А завтра була війна...» та книжково-документну виставку «Листи з фронту», на яких було представлено копії фронткових листів 1941–1945 рр. з колекції Одеського державного історико-краєзнавчого музею. Уже тоді в бібліотечному повідомленні про виставкову акцію йшлося про те, що «експозиція надала можливість відвідувачам, зрозуміти і відчувати трагічну глибину початку радянсько-німецької (*а не Другої світової чи Великої Вітчизняної*. – Т. Г.) війни» [9].

У першому розділі експозиції «22 червня 1941 р. В історії та в серці» були представлені повоєнні монографії 1950-х років та сучасні дослідження Великої Вітчизняної війни, автори яких послуговуються документами, у яких простежуються події перших воєнних днів, фатальні стратегічні помилки обох сторін, що мали вирішальний вплив на подальший перебіг війни.

Другий розділ: «Мовою документів. Переддень та початок війни» містив унікальні документи: газети та журнали 1939–1941 років, де подається офіційна інформація про політичні ситуації та відносини СРСР з Німеччиною. Повідомлення про виставки акцентує увагу користувачів на цікавих журнальних публікаціях 1980-х років, у яких «вперше проливається світло на таємні сторінки, секретні архіви подій Другої світової війни» [9].

Завершували розділ сучасні збірники документів, книги видатних воєначальників – Г. Жукова, О. Василевського, І. Баграмяна та інших безпосередніх учасників бойових дій.

Третій розділ було присвячено подіям в Україні 1941 р. У представлених монографіях, довідниках, матеріалах конференцій висвітлювались основні оборонні операції першого року війни: Львівсько-Чернівецька, Київська, Одеська, Донбасько-Ростовська, Кримська та Севастопольська оборонні операції.

У четвертому розділі «Культурне і духовне життя 1941 року» було представлено плакати того часу, пісні, поезії, народжені в перші дні війни, театральні вистави, кінохроніки. «Усе це відтворює не тільки картину історії, а й допомагає зрозуміти особливий характер наших людей, зокрема митців, релігійних діячів, які не тільки відчували себе причетними до трагічних випробувань, що випали на долю нехай багато в чому суперечливої держави – СРСР, а й довели свою високу моральну відданість Вітчизні, людяність, і

незламність. Тут також представлена інформація про долю культурних цінностей, їх евакуація та збереження під час війни. Користувачів, зокрема, зацікавлять матеріали з життя нашої «Горьківки» у часи воєнних випробовувань», – ідеться на сайті ОННБ [9].

Показовим в аспекті позиції ОННБ щодо специфіки соціокультурного дискурсу бібліотеки з проблематики Другої світової війни є розміщене на веб-сайті установи привітання від 2011 р. Уже тоді бібліотека робила наголос на «Великій Перемозі» над німецько-фашистськими загарбниками, називаючи цей день «днем торжества, слави і народної скорботи» і наголошуючи на тому, що перемога стала можливою «завдяки об'єднанню усіх людей доброї волі нашої планети, незалежно від раси, національності і статі – усіх, хто жертвовно став на захист своєї Вітчизни, порятунком людства» [13].

На формування об'єктивного уявлення про суперечливість характеру тієї війни щодо українців спрямована підготовлена цього року відділом газетних фондів Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського до 70-річчя Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні виставка «Воєнні газети (1941–1945 рр.) у фондах газетного відділу НБУВ», на якій було представлено як газети радянської Червоної армії, так і видання ОУН-УПА та «Русской освободительной армии» генерала Власова [5].

Зі свого боку НПБУ в цьогорічному повідомленні про книжкову виставку «До 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі», наголошуючи на вагомому внеску України в перемогу над нацизмом, інформує про те, що українці перебували у складі не лише Червоної армії, а й у структурах українського визвольного руху УПА та ОУН, в арміях Польщі, Великої Британії, Франції, Канади, США.

Як виходить з повідомлення, представлені в експозиції документи висвітлювали причини виникнення Другої світової війни, відтворювали широку панораму подій від початку війни в 1939 р. до капітуляції Німеччини та Японії.

Було представлено монографії та наукові збірники, у яких розглядається внесок України в досягнення перемоги над нацистською Німеччиною, публіцистичні та аналітичні статті, у яких презентовано дослідження істориків, спогади безпосередніх учасників війни [10].

Цікавий проект, присвячений проблематиці Другої світової, який можна розглядати в руслі підходу «єдність через багатоманітність», ще у 2013–2014 рр. було реалізовано Національною історичною бібліотекою України: протягом року в рамках відзначення 70-ї річниці визволення України від німецько-фашистських загарбників в бібліотеці експонувалися виставки, присвячені визволенню окремих міст України – Самбора і Борислава (28.10.2014 р.), Львова (27.07.2014 р.), Тернополя (15.04.2014 р.), Одеси (10.04.2014 р.), Вінниці (20.03.2014 р.), Кривого Рогу (22.02.2014 р.), Києва (6.11.2013 р.), Харкова і Полтави (22.08.2013 р.), Мелітополя (23.10.2013 р.).

Загалом, проведений аналіз контенту веб-сайтів провідних національних бібліотек України дає підстави для висновку про те, що їх соціокультурний дискурс із проблематики Другої світової війни відрізняється виваженістю і збалансованістю. У відповідних тематичних бібліотечних заходах і продуктах – і

не лише цього року, а й попередніх років – переважно, Друга світова війна розглядається саме як трагедія, яку український народ змушений був пережити внаслідок політики нацистської Німеччини та СРСР, акцентується неоднозначність наукових оцінок тих подій у різні часи, складність та суперечливість теми, звертається увага на те, що війна охопила всі регіони сучасної України, робиться наголос на особистісному або індивідуальному вимірі війни шляхом висвітлення подій того часу крізь призму долі окремих людей.

В основі обережного й збалансованого розкриття тематики Другої світової національними бібліотеками України – високий науковий рівень бібліотечних фахівців та розуміння ними неоднозначності оцінок тих подій у громадській думці, зокрема і внаслідок тривалих політичних спекуляцій на цій темі, прагнення не акцентувати й не посилювати зайвий раз наявні суспільні розбіжності, а сприяти їх подоланню через надання доступу користувачам до комплексу різноманітних за своїм характером джерел, що розкривають усю суперечливість перебігу війни для українського народу.

Список використаних джерел

1. *Бахтєєв Б.* Між Великою вітчизняною та Другою світовою [Електронний ресурс] / Б. Бахтєєв // Телекритика. – 2015. – 9.05. – Режим доступу: <http://www.telekritika.ua/kontekst/2015-05-09/106900>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
2. Бражниковские чтения – 2015 [Электронный ресурс] // Российская национальная библиотека. – 2015. – 23.04. – Режим доступа: http://www.nlr.ru/cms_nlr/vid_news_str.php?id=3140. – Дата доступа: 26.04.2015. – Загл. с экрана.
3. В Україні правильно говорити про «Велику Вітчизняну війну», а не про «Другу світову війну»? [Електронний ресурс] // Likбез.Історичний фронт. – Режим доступу: <http://likbez.org.ua/uk/in-ukraine-the-right-to-talk-about-the-great-patriotic-war-rather-than-world-war-ii.html>. – Дата доступу: 26.07.2015. Назва з екрана.
4. Виступ Президента на урочистому засіданні Верховної Ради України, присвяченому 70-й річниці Перемоги над нацизмом у Європі, місцю та ролі Українського народу у Другій світовій війні [Електронний ресурс] // Офіційне інтернет-представництво Президента України. – 2015. – 8.05. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-na-urochistomu-zasidanni-verhovnoyi-radi-u-35270>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
5. Военні газети (1941–1945 рр.) у фондах газетного відділу НБУВ. Виставка до 70-річчя Перемоги над нацизмом у Другій світовій війні [Електронний ресурс] // Національна бібліотека Україна імені В. І. Вернадського. – 2015. – 6.05. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/2167>. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
6. Виставка «Ни давности, ни забвения. По материалам Нюрнбергского процесса» [Электронный ресурс] // Российская государственная библиотека. – Режим доступа: <http://www.rsl.ru/ru/s7/s381/2014/numberg>. – Дата доступа: 26.04.2015. – Загл. с экрана.
7. *Гриневич В.* Міт війни та війна мітів [Електронний ресурс] / В. Гриневич // Критика. – 2005. – Ч. 5. – Режим доступу: <http://sites.utoronto.ca/jacyk/hrynevych.pdf>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
8. День Перемоги у Великій Вітчизняній війні (1941–1945 рр.) : книжкова виставка [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України – 2013. – 7.05. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/event.php?id=85>. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
9. День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького. – 2013. – Режим доступу: http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=734. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
10. До 70-ї річниці Перемоги над нацизмом у Європі: книжкова виставка [Електронний ресурс]

- // Національна парламентська бібліотека України. – 2015. – 28.04. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/event.php?id=349>. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
11. До Дня Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 рр.: книжкова виставка [Електронний ресурс] // Національна парламентська бібліотека України. – 2014. – 7.05. – Режим доступу: <http://www.nplu.org/event.php?id=203>. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
12. *Захарчук І.* Друга світова: досвід історії – досвід літератури [Електронний ресурс] / І. Захарчук // Слово і час. – 2007. – № 6. – С. 15 – 24. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11283/03-Zaharchuk.pdf?sequence=1>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
13. Зі святом Перемоги [Електронний ресурс] // Одеська національна наукова бібліотека ім. М. Горького. – 2011. – Режим доступу: http://www.odnb.odessa.ua/view_post.php?id=336. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
14. *Іванишин В.* Друга світова – дві поразки і дві перемоги [Електронний ресурс] / В. Іванишин // Універсум. – 2014. – № 3–4 (245–246). – Режим доступу: <http://www.universum.lviv.ua/journal/2014/2/ivan.htm>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
15. К 70-літтю Перемоги – Презентація книги «Дети войны. Народная книга памяти» [Електронний ресурс] // Российская национальная библиотека. – 2015. – 16.04. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/cms_nlr/vid_news_str.php?id=3132. – Дата доступу: 26.04.2015. – Загл. с екрана.
16. *Кобзар Я.* Друга Світова по-українськи. Думки вітчизняних істориків [Електронний ресурс] / Я. Кобзар // Історична правда. – 2012. – 9.05. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/articles/2012/05/9/84642/>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
17. Международная конференция «Победа над фашизмом в 1945 году: ее значение для народов СНГ и мира» [Электронный ресурс] // Российская государственная библиотека. – Режим доступу: <http://www.rsl.ru/ru/s7/s335/2010/s33559595962/>. – Дата доступу: 26.04.2015. – Загл. с екрана.
18. *Мишковский В.* Виктор Суворов: Мы еще увидим, как рухнет Россия [Электронный ресурс] / В. Мишковский, Л. Самохвалова, Е. Якунов // Укрінформ. – 2015. – 17.03. – Режим доступу: http://www.ukrinform.ua/rus/news/viktor_suvorov_mi_eshche_uvidim_kak_ruhnet_rossiya_1725036. – Дата доступу: 26.04.2015. – Загл. с екрана.
19. Новости, события 28.03.2015 – 26.04.2015 [Электронный ресурс] // Российская национальная библиотека. – Режим доступу: http://www.nlr.ru/cms_nlr/index_news.php. – Дата доступу: 26.04.2015. – Загл. с екрана.
20. Пам'ять про Другу Світову війну без георгіївських стрічок та військових парадів? [Електронний ресурс] // Heinrich Boell Foundation. – 2015. – 24.04. – Режим доступу: <http://ua.boell.org/uk/2015/04/24/pamyat-pro-drugu-svitovu-viynu-bez-georgiyivskih-strichok-ta-viyskovih-paradiv>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
21. *Партико З.* ВЕЛИКА ВІТЧИЗНЯНА? ДРУГА СВІТОВА? ЧИ...? Постулати й тези до оцінки участі українців у Другій світовій війні [Електронний ресурс] / З. Партико // Універсум. – 2011. – № 7–8 (213–214). – Режим доступу: <http://www.universum.lviv.ua/journal/2011/4/part.htm>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.
22. Привітання з Днем Перемоги [Електронний ресурс] // Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. – 2014. – 7.05. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/node/1220>. – Дата доступу: 27.07.2015. – Назва з екрана.
23. Программа мероприятий РГБ (апрель 2015) [Электронный ресурс] // Российская государственная библиотека. – Режим доступу: <http://www.rsl.ru/ru/s7/programme/2015/april>. – Дата доступу: 26.04.2015. – Загл. с екрана.
24. Русская Православная Церковь в годы Великой Отечественной войны [Электронный ресурс] // Президентская библиотека имени Б. Н. Ельцина. – 2015. – 10.04. – Режим доступу: <http://www.prlib.ru/events/Pages/Item.aspx?itemid=1237>. – Дата доступу: 26.04.2015. – Загл. с екрана.
25. *Цікава Г.* Термінологічний словник 2015: Велика Вітчизняна чи Друга світова? [Електронний ресурс] / Г. Цікава // ОГО. – 2015. – 2.05. – Режим доступу: <http://ogo.ua/articles/view/2015-05-02/61844.html>. – Дата доступу: 26.07.2015. – Назва з екрана.

І. Давидова, д-р наук із соц. комунікацій, проф., завідувач кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури

Аналітична діяльність як напрям розвитку когнітивної функції документно-інформаційних установ

Суттєва доля соціальних змін, які спостерігаються нині й прогнозуються на майбутнє, зумовлюється новими тенденціями в суспільному розподілі праці, що стимулюються інформатизацією. Вони є своєрідним механізмом підтримки суспільного гомеостазу за умов інтенсивної соціальної динаміки, посилення інформаційного компонента в суспільному виробництві, набуття інформацією статусу основи економічної системи.

Нове інформаційне середовище вже зумовило суттєві зміни діяльності бібліотечних працівників і виявило нові тенденції в підході до професії бібліотекаря. На думку Р. Чейза, ера знань є періодом «стрімкої зміни парадигми для бібліотекаря». Він стверджує, що саме сьогодні вирішується майбутнє бібліотечної професії: або починається її нове «золоте століття», або процес маргіналізації, якщо ця професія не буде спроможною відповідати прогресові електронних та інтелектуальних технологій. Нині бібліотекарі за епохи Інтернету, Інтранету та мультимедійних технологій стають «робітниками знань», котрі створюють нові матеріальні й інтелектуальні продукти.

Удосконалення різноманітності інформаційного професійного простору стає одним з найважливіших напрямів інформатизації. Це пов'язується з появою нових професій, які забезпечують сталий розвиток інформаційного середовища, трансформацію усталених професійних напрямів відповідно до інформаційних і соціально-інформаційних технологій. Наразі штати бібліотек поповнюються адміністраторами систем, системними інженерами, системними аналітиками. Зміни характеру роботи, важливість і зростання інтелектуального капіталу зумовлюють динаміку професійного середовища бібліотечних працівників, оскільки їхній рівень має піднятися до світових стандартів з урахуванням можливостей безперервних комбінацій у різноманітних робочих ситуаціях.

Вирішення когнітивних завдань дасть можливість бібліотеці набути більшої конкурентоспроможності на ринку інформаційних продуктів і послуг. Саме аналітична діяльність може відігравати роль напряму розвитку когнітивної функції бібліотеки. Нині бібліотечні працівники володіють технологіями, що поєднують сучасні методи інформаційного пошуку й аналітичної обробки інформаційного масиву. Окрім того, основані на принципах інформаційно-аналітичної обробки документів знання надають змоги розв'язувати сучасні проблеми, з якими сьогодні мають справу більшість працівників, котрі працюють поза межами бібліотечної сфери.

Вихід друком праць, де розглядають аналітичну діяльність у широкому соціокультурному й інформаційному контексті, можна пов'язати з новим розумінням функцій і завдань аналітичної діяльності, а також зі зміною технологій її здійснювання. Практично відбувається поява аналітики нового типу, яка здійснює цільовий системний аналіз, прогнозує динаміку впливу різних чинників на об'єкт дослідження, розробляє механізми й технології щодо впливу на зовнішні та внутрішні фактори. Нині стрімко розвивається конкурентна ситуація в галузі аналітичної діяльності. Аналітичні служби створено при держструктурах, міністерствах і відомствах, у бізнесі, при політичних партіях, у засобах масової інформації, а також як самостійні комерційні фірми. На сучасному етапі розвитку соціокомунікативної діяльності фахівці констатують розгортання процесу формування специфічного інституту незалежних аналітиків.

Розвиток інформаційно-аналітичної діяльності має і деструктивні тенденції. Офіційні та комерційні аналітичні служби насамперед обслуговують інтереси тих політичних та економічних сил, які їх фінансують. Саме вони здійснюють підготовку інформаційних воєн і дезінформаційних кампаній, у рамках яких стикаються інтереси їхніх замовників. Комерційну аналітику теж не можна визнати незалежною й об'єктивною. Н. Сляднева визначає дві причини, які не дають змоги пропонувати її як альтернативу для широкого кола користувачів: по-перше, комерційна аналітика спеціалізується, зазвичай, у галузі безпеки бізнесу, а по-друге, її послуги надто дорого коштують пересічним громадянам. Отже, автор ставить актуальне питання щодо формування аналітики, яка була б спроможна обслуговувати інтереси громадянського суспільства, – незалежної, професійної та суспільно орієнтованої.

Підкреслюючи актуальність проблем, пов'язаних з аналітичною діяльністю такого рівня, Н. Сляднева висловлює думку, згідно з якою на сьогодні громадянське суспільство не має інституцій, які були б здатні здійснювати роботу в цьому напрямі. Можна припустити, що саме бібліотечний соціальний інститут має сприятливіші умови, яких потребує сучасна професійна аналітика: інтегровані документно-інформаційні ресурси, оперативний доступ до нової інформації, сучасні технології її пошуку й обробки і, нарешті, підготовлений належним чином персонал.

Саме бібліотекарі мають стати тим ядром фахівців, які спроможні виявити ініціативу і взяти на себе відповідальність за аналітичний напрям діяльності, а також забезпечити консолідацію всіх, хто усвідомлює важливість і своєчасність поставленої мети. Адже саме вони володіють експертним знанням у галузі технологій верифікації інформаційних повідомлень, аналітики й консалтингу. Консолідовану професійну підтримку громадяни мають отримати саме в бібліотеці, яка на відміну від інших інституцій, що існують на інформаційному ринку, продовжує виконувати свої виховні комунікаційні функції за умов змінених суспільних відносин.

Еволюційний розвиток і самостійне формування інформаційно-аналітичної культури різних груп населення – процес тривалий і недостатньо ефективний.

Саме тому потрібно запровадити систему навчання аналітичним методам оперування інформацією, своєрідну школу інформаційного виживання, нову парадигму виховання Homo informaticus – людини інформаційного суспільства, для якої володіння інформаційно-аналітичними, управлінськими технологіями стане базовою стратегією інформаційно безпечної соціальної поведінки.

Цікавим щодо цього є окреслення нових завдань бібліотечного соціального інституту як когнітивної структури, яка має впроваджувати нову філософію інформаційної поведінки та технології сприйняття й аналізу інформаційних повідомлень, адресованих особистості. Головним вектором змін бібліотечного соціального інституту в інформаційному суспільстві, базовим елементом інтелектуалізації інформаційного простору стає сукупність соціально-інформаційних технологій та інформаційної аналітики. Якщо поява нової інформації, яку А. Моль визначає як «кількість непередбачуваного, що міститься в повідомленні», є підсумком інтелектуальної діяльності людини, то вироблення аналітичного знання слід уважати підсумком інтелектуальної діяльності бібліотечно-інформаційних фахівців. Саме з цим пов'язується одне з провідних методологічних положень функціонування бібліотечного соціального інституту, а саме загальнодоступність інформації для всіх членів суспільства.

О. Кобелев, д-р наук із соц. комунікацій, доцент кафедри бібліотекознавства та соціальних комунікацій Харківської державної академії культури

Інформаційно-аналітичний компонент порівняльних досліджень у бібліотекознавстві

Процес формування в Україні сучасної ефективної системи соціальних комунікацій обумовлює необхідність у проведенні радикальних змін у бібліотечній сфері, як головної та найбільш розвинутої її складової. Це ставить перед вітчизняною бібліотечною наукою такі проблеми, розв'язання яких можливо лише шляхом мобілізації всього теоретичного потенціалу, вивчення та обґрунтованого запозичення закордонного досвіду, розширення методологічної бази бібліотекознавчих досліджень тощо. Але ситуація ускладнюється тим, що одночасно із сформуванням та визнанням бібліотекознавства як науки, яка вивчає закони, що керують функціонуванням бібліотеки і бібліотечної системи в суспільстві у середині 1980-х років, виявилось, що бібліотечна теорія не готова до вирішення кризових явищ, які почали проявлятися у вітчизняній бібліотечній справі. І хоча сьогодні можна спостерігати позитивні зрушення в цьому плані, вести мову про вихід із кризи бібліотечної теорії, а тим більше, практики, ще зарано.

Одним з досягнень українського бібліотекознавства в останні роки можна вважати, на наш погляд, значне розширення його методологічної бази. Якщо в період 1970-х – кінець 1980-х років домінуючий до цього в бібліотекознавчих дослідженнях психолого-педагогічний підхід, – зазначає В. Ільганаєва [4], –

значно доповнився використанням таких підходів, як системний, структурний, функціональний, впровадженням у широку дослідницьку практику математичного апарату, моделювання; то за останні два десятиріччя арсенал дослідників поповнили інформаційний, гуманітарний, когнітивний, культурологічний, адаптивний та інші підходи. Як показує вітчизняний досвід, їх застосування разом із традиційним методологічним апаратом у теоретичних бібліотекознавчих дослідженнях дає змогу отримувати результати, принаймні на рівні закордонних, незважаючи на те що існуючий економічний стан та загальний розвиток нашої бібліотечної практики значно поступається західному, що, у свою чергу, утруднює її розглядання як повноцінної сучасної дослідницької основи і, таким чином, вимагає від українського бібліотекознавця, в окремих випадках, спираючись значною мірою на світовий досвід. Це стосується і досліджень, присвячених такій актуальній проблемі, як організація інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек, з метою досягнення найбільш ефективного використання документально-інформаційного потенціалу бібліотек [2, 3, 6, 8].

Розв'язання цієї проблеми значною мірою залежить від вивчення та застосування в практичній діяльності досвіду інших країн. Це вимагає проведення порівняльних бібліотекознавчих досліджень, що, у свою чергу, обумовлює необхідність використання методів порівняльного бібліотекознавства. Можливості останнього, особливо в ситуації, коли проходить складний процес адаптування бібліотечної системи до нових соціокультурних умов, дають змогу, як зазначає М. Карташов [5], підвести науково-аналітичну базу під вивчення та поширення позитивного досвіду, допомагають виявити все те, що оправдало себе за кордоном при розв'язанні подібних проблем.

Об'єктом порівняльного бібліотекознавчого дослідження можуть виступати як країни, що мають розвинутий бібліотечний соціальний інститут (тобто як зразок, мета, до якої треба йти), так і країни, що розв'язують схожі проблеми, з метою вивчення та запозичення методів, напрямів реформ; хоча, зазначимо, часто результатом аналізу одного й того самого об'єкта є тісне поєднання першого та другого аспектів. При цьому важливим компонентом порівняльного аналізу є інформаційна аналітика – особлива сфера людської діяльності, покликана забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою аналітичних технологій через переробку вихідної інформації й отримання якісно нового знання [1, 6, 7].

Інформаційна аналітика виконує, насамперед, завдання якісно-змістовного перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому аспекті з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розробка варіантів вирішень, сценаріїв) діяльністю. При цьому аналітика поєднує три найважливіші компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення цього процесу й технологічно-методологічне забезпечення розробки та створення інструментальних засобів для її ведення [7, с. 25]. Аналізуючи взаємовідносини інформаційної аналітики з

бібліотекознавством, слід зауважити, що останнє тісно поєднує в собі як науковий, так і управлінський компоненти.

Як наголошує В. Ільганаєва, інформаційна аналітика пов'язана з постановкою та розв'язанням різноманітних теоретико-бібліотекознавчих проблем, організацією і здійсненням наукових досліджень, формуванням тематики й організацією науково-дослідної роботи, розробкою бібліотечних концепцій, програм і проектів. Основою цієї роботи свідомо або інтуїтивно стала загальна схема інформаційно-аналітичної діяльності в аспектах управління бібліотекою і бібліотечною системою [3].

Враховуючи, що інформаційна аналітика в сучасному бібліотекознавстві у своєму дослідницькому арсеналі має моніторинг, бібліометрію й наукометрію, спрямовані на дослідження та виявлення закономірностей розвитку й діагностику інформаційних об'єктів; засоби формування інформаційних моделей, створення рубрикаторів, навігаторів у мережі, вона є необхідною складовою порівняльних бібліотекознавчих досліджень. Останні, у свою чергу, є важливим засобом оптимізації діяльності бібліотек відповідно до нових умов соціально-комунікативної реальності.

Список використаних джерел

1. Гордукалова Г. Ф. Анализ информации: технологии, методы, организация / Г. Ф. Гордукалова. – Санкт-Петербург : Профессия, 2009. – 512 с.
2. Гранчак Т. Інформаційно-аналітична діяльність бібліотек: напрями, структури, продукти / Тетяна Гранчак // Бібл. вісн. – 2004. – № 6. – С. 13–17.
3. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків : ХДАК, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.
4. Ільганаєва В. О. Бібліотечна освіта: нова парадигма розвитку / В. О. Ільганаєва. – Київ, 1996. – 256с.
5. Карташов Н. С. Сравнительное библиотечноеведение – новое знание о библиотечном деле / Н. С. Карташов // Библиотечноеведение. – 1997. – № 5–6. – С. 3–15.
6. Кобелев О. М. Інформаційна аналітика в структурі бібліотечної діяльності в Україні / О. М. Кобелев. – Харків : ХДАК, 2012. – 246 с.
7. Курносоев Ю. В. Аналитика, методология, технология и организация информационной аналитической работы / Ю. В. Курносоев, П. Ю. Конотопов. — Москва : РУСАКИ, 2004. — 512 с.
8. Пальчук В. Особливості розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек у контексті загальноцивілізаційних соціокультурних трансформацій / В. Пальчук // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Асоц. б-к України. – Київ, 2010. – Вип. 26. – С. 254–268.
9. Пархоменко В. Д. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності / В. Д. Пархоменко, О. В. Пархоменко. – Київ : УкрІНТЕІ, 2006. – 224 с.

До уваги держслужбовця

С. Горбань, завсектору НБУВ

Соціальний захист населення в контексті надання соціальних допомог

Бібліографія
(2014–2015 рр.)

Законодавчі матеріали

1. Деякі питання виплати у 2015 році разової грошової допомоги, передбаченої Законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» і «Про жертви нацистських переслідувань» [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 31 берез. 2015 р., № 147. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/147-2015-%D0%BF>. – Назва з екрана.

2. Про державну допомогу сім'ям з дітьми. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям : закони України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 10 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 28 с. – (Закони України).

P126134

3. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам. Про пенсії за особливі заслуги перед Україною : закони України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 9 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 19 с. – (Закони України).

P126149

4. Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 27, [1] с. – (Закони України).

P126127

5. Про затвердження Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 черв. 2015 р., № 389. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/389-2015-%D0%BF>. – Назва з екрана.

6. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні. Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам : закони України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 35, [1] с. – (Закони України).

P126153

7. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 18, [2] с. – (Закони України).

P126146

8. Про посилення соціального захисту населення в умовах підвищення цін і тарифів на комунальні послуги [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 квіт. 2014 р., № 83. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/83-2014-%D0%BF>. – Назва з екрана.

9. Про соціальний захист осіб, які отримали тяжкі тілесні ушкодження під час участі у масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р., № 324. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/324-2014-%D0%BF>. – Назва з екрана.

10. Про соціальний захист членів сімей осіб, смерть яких пов'язана з участю в масових акціях громадського протесту, що відбулися у період з 21 листопада 2013 р. по 21 лютого 2014 року [Електронний ресурс] : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 берез. 2014 р., № 76. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/76-2014-%D0%BF>. – Назва з екрана.

11. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 3 квіт. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 35, [1] с. – (Закони України).

P126155

12. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 35, [1] с. – (Закони України).

P126147

13. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист: чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 14, [2] с. – (Закони України).

P126226

14. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 15 січ. 2014 р. : офіц. текст. – Київ : Паливода А. В. [вид.], 2014. – 58 с. – (Закони України).

* * *

15. Кучерява О. Без перешкод для отримання соціальної допомоги : вечірнє засідання [Верховної Ради] 19 трав. [2015 р.] / Олександра Кучерява // Голос України. – 2015. – 21 трав. – С. 2.

Ухвалення Закону «Про внесення змін до статті 7 Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» щодо соціального захисту сімей, члени яких мають у власності чи володінні земельні ділянки» (№ 1350).

16. Підписано закон щодо соціального захисту сімей загиблих учасників АТО // Народна армія. – 2014. – 10 лип. – С. 2.

Підписання Президентом України П. Порошенком Закону № 1538-VII «Про внесення змін до статті 10 Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту».

17. Про окремі питання мобілізації та соціального захисту демобілізованих // Народна армія. – 2015. – 19 берез. – С. 3.

Ухвалення Верховною Радою Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо удосконалення окремих питань мобілізації та соціального захисту громадян, які підлягають звільненню з військової служби під час особливого періоду або у зв'язку з оголошенням демобілізації».

18. Соціальний захист учасників АТО посилюється // Народна армія. – 2015. – 21 берез. – С. 1.

Затвердження Президентом України П. Порошенком додаткових заходів щодо забезпечення вирішення нагальних питань соціального захисту і реабілітації учасників антитерористичної операції, у тому числі, розробка урядом та подання на розгляд Верховної Ради відповідних законопроектів: огляд основних положень документа.

Книги, автореферати дисертацій, збірники, матеріали конференцій

19. Баранник Л. Б. Фінансове забезпечення системи соціального захисту населення в умовах економічних перетворень : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08 / Баранник Лілія Борисівна ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. торг.-екон. ун-т. – Київ, 2014. – 35 с. : табл.

РА405110

20. Бартків О. С. Основи соціально-правового захисту особистості : навч.-метод. посіб. / О. С. Бартків, Є. А. Дурманенко ; Східноукр. нац. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк : Вежа-Друк, 2014. – 450 с. : табл.

ВА787368

21. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.05 / К. В. Бориченко ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Одеса, 2015. – 20 с.

Проаналізовано окремі види соціального захисту сімей з дітьми. Надано пропозиції щодо вдосконалення чинного соціально-забезпечувального законодавства у сфері соціального захисту сімей з дітьми з урахуванням міжнародних стандартів і позитивного законодавчого досвіду зарубіжних країн.

РА412782

22. Борщевська Г. Е. Захист соціальних прав та інтересів працівників-мігрантів у міжнародному приватному праві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Борщевська Ганна Едуардівна ; М-во внутр. справ України, Нац. акад. внутр. справ. – Київ, 2014. – 20 с.

РА408719

23. Вольф О. О. Структури громадянського суспільства та їх роль у гуманізації соціальної політики держави : автореф. дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / О. О. Вольф ; Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». – Київ, 2014. – 19 с.

Досліджено роль структур громадянського суспільства в процесі формування гуманістичних підходів у соціальній політиці щодо невиліковних хворих. Розглянуто політико-правові та організаційно-управлінські аспекти надання їм допомоги.

РА410099

24. Дубич К. В. Вступ до соціальної допомоги : навч. посіб. для студентів ВНЗ / К. В. Дубич ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Слово, 2015. – 216, [1] с.

ВА791351

25. Кузьменко С. Г. Механізми державного регулювання системи соціального захисту населення : автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр. : 25.00.02 / С. Г. Кузьменко ; Донец. держ. ун-т упр. – Донецьк, 2014. – 36 с.

Розроблено концепцію державного регулювання соціального захисту населення в сучасному українському суспільстві, яка розглядається з позиції системного підходу і передбачає комплексний соціальний захист усіх категорій громадян, застосування адресності соціального захисту.

РА406219

26. Пилипенко П. Д. Право соціального забезпечення України : підручник / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук [та ін.] ; ред.: П. Д. Пилипенко ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Київ : Ін Юре, 2014. – 476 с.

Подано інформацію про державні соціальні гарантії, порядок їх визначення та затвердження. Розглянуто організаційно-правові форми соціального забезпечення в Україні. Викладено загальні умови пенсійного забезпечення. Детально розглянуто правове регулювання спеціальних пенсій. Розкрито поняття страхових допомог.

ВА784544

27. Проблеми інноваційного розвитку економіки України : зб. наук. пр. з актуал. пробл. екон. наук : [у 2 ч.]. Ч. 1 / Наук. орг. «Перспектива». –

Дніпропетровськ, 2014. – 311 с.

Запропоновано основні положення щодо вдосконалення нормативно-правової бази для розвитку сільських територій. Проаналізовано основні форми соціального захисту, їх розвиток від соціальної допомоги епізодично вибіркового характеру до законодавчо-вмотивованого пенсійного забезпечення на основі багаторівневих пенсійних систем.

В354976/1

28. Соціальна політика щодо тяжкохворих (невиліковних) громадян: громадськість та опікунські (наглядові) ради як інструмент залучення додаткових ресурсів для діяльності закладів соціального захисту та охорони здоров'я : матеріали III щоріч. наук.-практ. конф., м. Київ, 26 берез. 2014 р. / Асоц. паліат. та хоспіс. допомоги. – Київ : Талком, 2014. – 129 с.

Розглянуто волонтерство як ефективну форму надання догляду паліативним хворим.

ВА778254

29. Соціальний захист населення України : стат. зб. / відп. за вип. І. В. Калачова ; Держкомстат України. – Київ : Державна служба статистики України, 2014. – 129 с.

Представлено данні підготовлені фахівцями Департаменту статистики послуг за участю департаментів макроекономічної статистики, статистики праці, статистики цін, департаменту статистики населення та регіональної статистики.

30. Соціально-правовий захист населення: виклики сьогодення : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 6 листоп. 2014 р. / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Нац. авіац. ун-т, Wyższa Szkoła Humanitas v Sosnowiec ; за заг. ред.: О. М. Котикової, І. М. Ковчиної. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. – 55 с.

ВА787913 з дод. CDR1761

31. Тищенко О. В. Концептуальні основи становлення сучасного права соціального забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.05 / О. В. Тищенко ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2014. – 39 с.

Розглянуто особливості законодавчого забезпечення державних соціальних стандартів і соціальних гарантій в Україні, значення та роль рішень судових органів у процесі реалізації соціального забезпечення. З'ясовано правові проблеми реформування пенсійного забезпечення, стратегію реалізації соціальних допомог та послуг. Охарактеризовано соціально-правове становище вразливих верств населення. Приділено увагу адаптації соціально-забезпечувального законодавства України до законодавства ЄС.

РА411691

32. Топішко Н. П. Соціальний захист населення як механізм сприяння розвитку суспільства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Топішко Наталія

Петрівна ; Приват. ВНЗ «Львів. ун-т бізнесу та права». – Львів, 2014. – 20 с.
РА410023

33. Харченко Ю. П. Державні механізми управління соціально-правовим захистом дітей, позбавлених батьківського піклування : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Харченко Юлія Петрівна ; М-во освіти і науки України, Акад. муніцип. упр. – Київ, 2014. – 20 с. : іл., табл.

34. Шатравка О. О. Розвиток пенсійної системи України в контексті соціального захисту населення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.07 / Шатравка Олена Олександрівна ; М-во освіти і науки України, Харк. нац. екон. ун-т ім. С. Кузнеця. – Харків, 2014. – 20 с. : іл., табл.

Публікації у збірниках, періодичних виданнях та електронні ресурси

35. Баранник Л. Б. Загальноосвітіві тенденції фінансового забезпечення соціального захисту населення / Л. Б. Баранник // Екон. вісн. нац. гірн. ун-ту. – Дніпропетровськ, 2014. – № 3. – С. 97–108.
Ж24614/2014/1

36. Безтелесна Л. Удосконалення системи соціального захисту багатодітних сімей / Л. Безтелесна, Г. Юрчик, Ю. Нагай // Україна: аспекти праці / НДІ праці і зайнятості населення Мінпраці та НАН України. – Київ, 2014. – № 6. – С. 22–27 : табл., рис.
Ж14757

37. Беллі П. Світовий банк визнає важливу роль профспілок у захисті соціально-економічних прав працівників : інтерв'ю з керівником сектору людського розвитку Представництва Світового банку в Україні, Білорусі та Молдові / Паоло Беллі ; ред. «Профспілкові вісті» // Профспілкові вісті. – 2014. – 29 трав. – С. 5.

38. Бондарчук К. П. Соціальний захист та пенсійне забезпечення членів особистих селянських господарств в Україні / К. П. Бондарчук // Україна: аспекти праці / НДІ праці і зайнятості населення Мінпраці та НАН України. – Київ, 2015. – № 1. – С. 28–33.
Ж14757

39. Васильєв Ю. Щодо удосконалення порядку проходження військової служби та соціального захисту. Новації Закону № 116 / Юрій Васильєв // Довідник кадровика. – 2015. – № 4. – С. 46–48.

Розглянуто які додаткові пільги й гарантії передбачено для працівників, прийнятих на військову службу за контрактом під час мобілізації відповідно до Закону № 116, кому згідно із вказаним Законом не надається відстрочка від призову на строкову військову службу, та, які зміни відбулися щодо призовного віку.

Ж24345/2015/4

40. Виногорова Н. А. Региональные аспекты социальной защиты детей-сирот / Н. А. Виногорова // Социол. исслед. – 2015. – № 2. – С. 146–148.
Ж14053

41. Вілкул О. Ще на місяць перенесено прийняття рішення про відновлення виплат пенсій і соціальних допомог мільйонам українців з Донбасу / О. Вілкул // 20 хвилин (Житомир). – 2015. – 25 берез. – С. 2.

Коментар народного депутата України від «Опозиційного блоку» О. Вілкула про ситуацію з відновлення соціальних виплат мирним жителям у зоні конфлікту на Сході України.

42. Воловодова О. В. Взаємодія суб'єктів надання соціальної допомоги – умова подолання бідності та забезпечення сталого розвитку громад / О. В. Воловодова // Вісн. екон. науки України. – 2014. – № 2. – С. 16–20.
Ж72493/2014/2

43. Денісова Л. Людмила Денісова: «Програми, пов'язані із соціальним захистом громадян, збереглися і розвиваються» / Людмила Денісова // Профспілкові вісті. – 2014. – 22 трав. – С. 5.

44. Длугопольський О. В. Особливості фінансування соціального захисту в країнах Азії: японський вектор формування держави добробуту / О. В. Длугопольський // Фінанси України / М-во фінансів України. – Київ, 2014. – № 11. – С. 75–97 : табл., рис.
Ж14849

45. Дубич К. В. Сучасна система надання соціальних послуг України [Електронний ресурс] / К. В. Дубич // Державне управління: удосконалення та розвиток. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=821>. – Назва з екрана.

46. Жигар Н. М. Соціальний захист сільського населення: особливості розвитку в ринковій економіці / Н. М. Жигар // Вісн. Хмельницьк. нац. ун-ту. Серія: Економіка. – Хмельницький, 2014. – Т. 1, № 5. – С. 179–182.
Ж69410/2014/5; Т.1(216)

47. Залата М. Г. Соціальна політика захисту материнства: зарубіжний досвід / М. Г. Залата // Держава та регіони. Серія: Право. – 2014. – № 2. – С. 119–123.
Проаналізовано стратегії захисту материнства різних держав світу, виділено дві основні системи соціальної політики захисту материнства й стимулювання народжуваності.
Ж23244:пр./2014/1

48. Засенко В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я / В'ячеслав Засенко, Алла Колупаєва // Особлива дитина: навчання і виховання. –

2014. – № 2. – С. 20–29.

Розкрито особливості реформування системи освіти для дітей з особливими потребами та інвалідністю в Україні, що відбувається з урахуванням прогресивних світових тенденцій: від інституалізації до інклюзії.

Ж15708/2014/2

49. Зобенько Н. А. Державна соціальна політика в сфері соціального захисту дитинства в Україні: актуальність проблеми / Н. А. Зобенько // Пед. вісн. – Черкаси, 2014. – № 4. – С. 17–20.

Ж100396/2014/4

50. Іваненко О. Про соціальний захист і пенсійне забезпечення в Україні: до історії питання / О. Іваненко // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2015. – № 1. – С. 82–115.

Ж16127

51. Інформація щодо забезпечення виплат державних соціальних допомог особам, які переселилися з районів проведення АТО або продовжують там проживати [Електронний ресурс] / Прес-служба М-ва соц. політики // Урядовий портал : [офіц. веб-портал]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247676866&cat_id=244277212. – Дата подання: 14.10.2014. – Назва з екрана.

52. Іпатов А. В. Особливості медико-соціальної експертної допомоги учасникам бойових дій / А. В. Іпатов, Ю. І. Коробкін // Укр. вісн. медико-соціал. експертизи. – 2014. – № 3. – С. 4–12.

Наведено деякі особливості і підходи до медико-соціальної експертизи при огляді учасників бойових дій.

Ж101242/2014/3

53. Коваленко С. Як виїхати з тимчасово окупованих територій та отримати соціальну допомогу? : про ці та інші проблеми йшлося під час прес-дня членів уряду та керівників центральних органів влади, що відбувався у клубі Кабінету Міністрів / Сергій Коваленко // Голос України. – 2014. – 12 листоп. – С. 3.

54. Кунгурцева Л. Соціальна допомога учням та студентам-сиротам у 2015 році / Людмила Кунгурцева // Практика упр. закладом освіти. – 2015. – № 3. – С. 51–54.

Розглянуто, які виплати передбачені цьогооріч учням та студентам-сиротам. Подано таблицю, у якій наведено мінімальні розміри грошового забезпечення в навчальних закладах учнів та студентів із чиста дітей і дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, у 2015 р.

Ж25648

55. Лазаренко В. Потреби дітей-сиріт в сфері соціальної інтеграції та працевлаштування / В. Лазаренко, К. Луб'яна // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса

Шевченка. Серія: Психологія. – Київ, 2014. – Вип. 2. – С. 43–47.
Ж28079:Психол.

56. Літяга І. В. Соціальний захист населення України : соціально-педагогічний контекст / І. В. Літяга, С. М. Ситняківська // Наука і освіта. – 2014. – № 5. – С. 233–236.

Ж16225

57. Лободіна З. Бюджетне фінансування соціального захисту в Україні / Зоряна Лободіна // Вісн. Терноп. нац. екон. ун-ту. – 2014. – Вип. 3. – С. 7–19.

Обґрунтовано теоретичні засади бюджетного фінансування соціального захисту, проведено моніторинг здійснення видатків державного та місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Ж69632/2014/3

58. Макаров А. И. Дети, попавшие в трудную жизненную ситуацию: социальная помощь в Германии / А. И. Макаров // Социальная педагогика. – 2015. – № 1. – С. 89–92.

59. Маліновська О. Я. Організаційно-правове регламентування фінансового забезпечення соціального захисту населення України / О. Я. Маліновська, Р. О. Рудзінська // Екон. часопис – XXI. – 2014. – № 1/2. – С. 28–31.

Визначено основні напрями реформування фінансування соціального захисту населення України.

Ж15623

60. Мальований М. Демографічні чинники формування фінансового забезпечення соціального захисту населення / М. Мальований // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 8. – С. 43–50.

У статті обґрунтовано, що найближчі 10–15 років будуть критичними з точки зору проведення ефективних реформ у системі соціального захисту населення, які повинні бути спрямовані на підвищення ефективності систем соціального захисту й оптимізацію кількості одержувачів соціальних допомог та послуг.

Ж14757

61. Матюрін І. В. Методи та принципи державного регулювання соціального захисту військовослужбовців / І. В. Матюрін // Економіка та держава. – 2014. – № 2. – С. 110–115.

Ж24261

62. Матюрін І. В. Формування соціальної інфраструктури соціального захисту військовослужбовців / І. В. Матюрін // Інвестиції: практика та досвід. – 2014. – № 1. – С. 117–123.

Ж23721

63. Мобілізовані потребують соціального захисту // Профспілкові вісті. – 2014. – 24 лип. – С. 3.

Звернення голови ФПУ Г. Осового до Прем'єр-міністра України А. Яценюка з проханням прискорити прийняття нормативно-правового акта щодо належного соціального захисту мобілізованих працівників та членів їхніх сімей, передбачивши в ньому щомісячну виплату компенсації.

64. Морева О. Матеріальне забезпечення дітей-сиріт предметами гардероба / О. Морева // Практика упр. закладом освіти. – 2014. – № 8. – С. 76–77.
Ж25648

65. Нещерет О. Соціальний захист учасників війни / О. Нещерет // Юрид. вісн. України : все про закони – в одній газеті. – Київ, 2015. – 2–15 квіт.

66. Ніндипова В. Перевірка прокурором законності правових актів у сфері соціального захисту осіб, що потребують державної підтримки і допомоги / Валентина Ніндипова, Татяна Чубко // Вісн. прокуратури. – 2014. – № 7. – С. 8–19.
Ж16786

67. Оверчук О. Трудові та соціально-економічні права в Україні: стан дотримання, гарантії та захист / Олена Оверчук, Тетяна Рубан // Профспілкові вісті. – 2014. – 11 груд. – С. 4–5.

68. Огінська А. Ю. Роль видатків бюджету на соціальний захист у реалізації соціальної політики держави / А. Ю. Огінська // Наука й економіка. – 2014. – № 2. – С. 11–16.
Ж25528

69. Переселенців цікавить переоформлення пенсій та соціальних допомог : днями міністр соціальної політики Людмила Денісова взяла участь у роботі прямої телефонної лінії Кабінету Міністрів, під час якої відповіла на актуальні запитання громадян // Уряд. кур'єр. – 2014.

70. Плахтій Ю. В. Основи соціально-правового захисту студентів у європейському просторі вищої освіти / Ю. В. Плахтій // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 18, Економіка і право / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – Вип. 25. – С. 200–205.
Ж72786:С.18

71. Порфимович А. С. До питання соціального захисту студентської молоді / А. С. Порфимович // Часопис Київ. ун-ту права / Київ. ун-т права НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – Київ, 2014. – № 1. – С. 386–390.

Висвітлено нормативно-правові акти, що регулюють питання соціального захисту студентів вищих навчальних закладів в Україні. Розглянуто актуальні

проблеми соціального захисту студентської молоді: надання студентам житла на час навчання; студентські стипендії; соціальний захист студентів із числа сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; сприяння в працевлаштуванні випускників вищих навчальних закладів; соціальна підтримка студентів із проблемами здоров'я.

Ж23574

72. Право вибору пільг та компенсацій особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи [Електронний ресурс] // Міністерство соціальної політики України : [офіц. веб-сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу:

http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid=DDE88EC88CBCDE3CC8FAA25C3214D4A3.app1?art_id=174499&cat_id=34941. – Дата подання: 26.03.2015. – Назва з екрана.

73. Розенко П. Соціальний захист буде справедливим : Міністр соціальної політики Павло Розенко: «Якісна державна соціальна допомога обов'язково має бути адресною» / Павло Розенко ; бесіду вела Любомира Коваль // Уряд. кур'єр. – 2015. – 20 трав. – С. 1, 5.

74. Санченко С. П. Аналіз соціального захисту в контексті ефективної соціальної політики держави / С. П. Санченко // Дні науки філософського факультету 2014 : міжнар. наук. конф. (15–16 квіт. 2014 р.) : матеріали доп. та виступів / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка ; [редкол.: А. Є. Конверський (голова) та ін.]. – Київ, 2014. – Ч. 9. – С. 120–122.

75. Соломка О. М. Економічні моделі соціального захисту в країнах ЄС: основні напрямки трансформації / О. М. Соломка // Наук. часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 18, Економіка і право : [зб. наук. пр.] / М-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2014. – Вип. 24. – С. 98–104.

76. Соціальна допомога та військовий збір : чи підлягає оподаткуванню військовим збором сума соціальної допомоги по вагітності та пологах? // Профспілкові вісті. – 2014. – 9 жовт. – С. 12.

77. Третиннікова Л. Діти-сироти й діти, позбавлені батьківського піклування. Захист майнових та житлових прав / Л. Третиннікова // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2014. – № 7. – С. 36–40.

78. Третиннікова Л. Діти, сім'ї яких опинилися у складних життєвих обставинах. Організація роботи в навчальних закладах / Л. Третиннікова // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2014. – № 7. – С. 41–57.

79. Третиннікова Л. Соціальний захист: діти-сироти і діти, позбавлені батьківського піклування / Л. Третиннікова // Соціальний педагог. Шкільний світ. – 2015. – № 5. – С. 14–41.

80. Філіпчук В. Р. Порівняльний аналіз української та європейської систем соціального захисту населення / В. Р. Філіпчук // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Серія: Економіка. – 2014. – Т. 1, № 5. – С. 195–198.

На основі порівняльного аналізу систем соціального захисту населення запропоновано шляхи її удосконалення в Україні.

Ж69410/2014/5; Т.1

81. Шевченко А. Учасники АТО і вимушені переселенці отримують додатковий соціальний захист : парламентська хроніка: ранкове засідання [Верховної Ради] 20 жовтня [2014 р.]. Позачергове пленарне засідання парламенту, яке стало останнім у роботі Верховної Ради сьомого скликання, видалося результативним. Парламент ухвалив низку законопроектів, спрямованих на соціальний захист вимушених переселенців та учасників АТО, а також розглянув порядок голосування у зоні АТО / Анна Шевченко // Голос України. – 2014. – 21 жовт. – С. 1, 2.

82. Шевчук Ю. На порядку денному – боротьба з корупцією та соціальний захист громадян : погоджувальна рада [Верховної Ради України 8 скликання] / Юліана Шевчук // Голос України. – 2015. – 19 трав. – С. 2.

83. Юрчик Г. Соціальний захист зайнятого населення України в умовах економічної нестабільності / Г. Юрчик // Україна: аспекти праці. – 2015. – № 1. – С. 34–42.

Обґрунтовано доцільність та механізм соціального захисту в Україні у розрізі універсальних та спеціальних інструментів.

Бібліографія

84. Єдині правила пенсійного забезпечення громадян України [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Від. інформ.-бібл. забезп. Інформ. упр. Апарату Верхов. Ради України, Нац. парламент. б-ка України. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/about/bibl_ukazat/15_pens.html. – Назва з екрана.

85. Зайнятість населення (щодо працевлаштування молоді) [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Від. інформ.-бібл. забезп. Інформ. упр. Апарату Верхов. Ради України, Нац. парламент. б-ка України. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/about/bibl_ukazat/15_zanjat.html. – Назва з екрана.

86. Скасування привілеїв у пенсійному забезпеченні [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Від. інформ.-бібл. забезп. Інформ. управління Апарату Верхов. Ради України, Нац. парламент. б-ка України. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/about/bibl_ukazat/15_pensiyne_zabezp.html. – Назва з екрана.

87. Соціальний і правовий статус осіб, які брали участь у бойових діях у складі добровольчих формувань у період проведення антитерористичної операції на сході України захищаючи незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Від. інформ.-бібл. забезп. Інформ. упр. Апарату Верхов. Ради України, Нац. парламент. б-ка України. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/about/bibl_ukazat/15_soz_prav_status.html. – Назва з екрана.

88. Соціальні послуги [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Від. інформ.-бібл. забезп. Інформ. упр. Апарату Верхов. Ради України, Нац. парламент. б-ка України. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/about/bibl_ukazat/15_soz_poslugi.html. – Назва з екрана.

89. Статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту (щодо учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції) [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Від. інформ.-бібл. забезп. Інформ. упр. Апарату Верхов. Ради України, Нац. парламент. б-ка України. – Електрон. дані. – Київ, 2014. – Режим доступу: http://lib.rada.gov.ua/static/about/bibl_ukazat/14_veteran_status.htm. – Назва з екрана.